

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR ȘEF

- **General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU**, Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării, România

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **General de brigadă (r) prof. MICHAEL CLEMMESSEN**, Royal Danish Defence College, Copenhaga, Danemarca
- **Prof. asociat dr. JORDAN BAEV**, The New Bulgarian University, Bulgaria
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, London University, Marea Britanie
- **SORIN ENCUȚESCU**, președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. IULIAN FOTA**, Directorul Colegiului Național de Apărare, Ministerul Apărării, România
- **Dr. SERGEY KONOPLYOV**, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA
- **Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative București, România
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SHAFIR**, Universitatea din Cluj-Napoca, România
- **Colonel (r) SHAUL SHAY**, șeful Departamentului de Istorie Militară al Statului Major al Armatei Israeliene
- **Dr. JEFFREY SIMON**, Institutul de Studii Strategice al Universității Naționale de Apărare din Washington D.C., SUA
- **ZHOU JIAN**, Institutul pentru Studii Strategice Internaționale, Beijing, China
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, Redactor șef al „Revistei de Istorie Militară”, Ministerul Apărării, România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr.6, sector 1, București, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
www.ispaim.ro www.sarindar.ro
e-mail:ipsdmh@yahoo.com

Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „B+”.

SUMAR

• SECURITATE INTERNAȚIONALĂ

- The South Caucasus in the European Security System – **dr. GAYANE NOVIKOVA** 5
- Pipeline Politics in The Caspian Region – **dr. CIPRIAN BENIAMIN BENEĂ** 10

• REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

- Inițiativa „Sinergia Mării Negre”- Uniunea Europeană planifică extinderea cooperării sale regionale – **dr. ANNELI UTE GABANYI** 27

• RUSIA/CSI

- Ideologie versus interes național: determinări ale politicii externe a Rusiei – **MARIANNA KULEVA** 31

• ORIENTUL MIJLOCIU

- Strategia Statelor Unite pentru Orientul Mijlociu extins: critici ale abordării neoconservatoare și limitele teoriei păcii democratice – **MIHAELA MATEI** 41

• STUDIUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

- Perspective ale cercetării științifice în domeniul securității și Relațiilor Internaționale în România – **dr. MIHAIL E. IONESCU, ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 57

• STRATEGII DE SECURITATE

- Procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict: o abordare teoretică – **DRAGOȘ BĂNESCU** 65
- The Role of Romanian Military in Post-Conflict Stabilization and Reconstruction Process in Iraq – **Lt.-col. LAURENȚIU-CRISTIAN DUMITRU** 78

• POLITICI DE APĂRARE

- Aspecte controversate ale politicii de apărare a Republicii Populare Chineze. Revoluția în Afacerile Militare și proiecția geografică a securității și puterii naționale – **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 89

• OPINII

- Despărțirea de realism sau despre sărăcia realismului neoclasic – **dr. ANDREI MIROIU** 105
- România în secolul al XXI-lea: de la falimentul național la relansarea modernizării – **IULIAN FOTA** 113

• DIN AGENDA ȘTIINȚIFICĂ

- Seminarul internațional: *“How can the Black Sea Region contribute to improved global security?”*, București, 7-9 iunie 2007 – **DRAGOȘ BĂNESCU** 121
- Conferința Internațională *Balkan Communication Network*, București, 28-29 iunie 2007 123
- Reuniunea informală a Grupului de lucru „România în politica internațională” cu tema Kosovo, 13 iulie 2007 – **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 125

• RECENZII

- Kenneth Waltz, *Teoria Politicii Internaționale* – **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 129
- *Mari probleme umanitare în dezbaterile oamenilor de știință*, editori Ionel Cloșcă și Ion Suceavă – **LAURENȚIU IONESCU** 132
- Alexandra Sarcinschi, *Vulnerabilitate, risc, amenințare* – **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 135

Redactori: maior Stelian Fizeșan, Dragoș Bănescu

Tiparul executat la Centrul Tehnic Editorial al Armatei, sub comanda nr. 1064/2007

B 54/20/12/2007

SECURITATE INTERNAȚIONALĂ

The South Caucasus in the European Security System*

*Gayane Novikova,
Yerevan, Armenia*

The fundamental geopolitical changes that have been taken place in Eurasia in several recent years, on the one hand, have urged intensification of relations of the three South Caucasian states with the Western European states and Euro-Atlantic structures, and on the other hand, they have increased the importance of that newly shaped region within the European security system.

For Europe, interested in creation of a security belt along the perimeter of its own borders, as well as in the alternative source of energy from the Caspian region, the unstable security environment in the South Caucasus is a subject of concern to some extent. However, the level of that concern is substantially less than that regarding the situation in the Balkans in 1990s¹, or as regards to Ukraine and Russia, or the Central-Asian region at present.

Actually, the South Caucasus finds itself in the periphery of the interests of Europe and European structures. At the same time it is obvious that in case if the situation in the South Caucasus gets out of control, the same European states and organizations will directly face such unconventional threats as uncontrolled migration, trafficking, the use of territory for drug-traffic, as well as one of the ways for penetration of international terrorist organizations and transnational crime to Europe. In addition, resumption of hostilities in any of the three South Caucasian unresolved conflicts (the Nagorno-Karabakh, Abkhazian and South Ossetian) will endanger the European stability one way or another. Therefore, Europe and European organizations cannot afford completely ignoring the processes, going on in some nearness to its borders.

Proposal of various projects, aimed at involving Armenia, Georgia and Azerbaijan into the European security system is, first, an evidence of the desire to minimize the threats, coming out from the region and the ones coming via the region, and to create some security area along the existing and new borders of the European Union, after the 2007 enlargement, rather than its economic prospects and attractiveness.²

Second, these projects, in particular, the European Neighborhood Policy, define and establish the marginal status of the South Caucasus in Europe; at least in the visible future the European Union is not ready to consider the South Caucasian states even as its potential members.

Third, the proposed projects and realized programs are something like *carte blanche* and a stimulus for the development of the South Caucasian states, and hopefully Armenia, Georgia and Azerbaijan will be able to use the opening opportunities in the maximum effective manner.

Thus there are unequal, but coinciding interests of the leading European states and all-European institutes and three states of the South Caucasus – Armenia, Georgia and Azerbaijan.

The European states and all-European institutes consider development of democracy in the South Caucasian states, assistance to the economic and educational programs there as priority directions of their activity. To a less extent they are ready for active engagement into the processes of settlement of the conflicts in that part of the post-Soviet space.

As for the South Caucasian states, they stress that their orientation toward Europe has no alternative.³ Each state has its own motivation: Georgia sees itself as a undoubted

* The paper has been initially published by the "Spectrum" Center for Strategic Analysis, Yerevan, 2005, and expresses the author's points of view.

European state, the “price” of which drastically grows with the operation of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline and Baku-Erzrum gas pipeline; Azerbaijan proceeds from the importance of its energy resources for Europe; Armenia uses its adherence to the European cultural values as its brand.

But the above-mentioned is not enough to make Europe consider the three South Caucasian states as its own part. In addition, having encountered with well-known serious problems inside the European Union, Europe will try to keep itself off from additional hard-to-tackle and as a whole distant problems of the South Caucasus. In spite of the fact that two states of the region – Armenia and Georgia – have already prepared their Action Plans within the European Neighborhood Policy (AP ENP) and have intentions to closely cooperate with the EU within that program, considering it as the first step on the path to integration into Europe, besides having no common border with the EU, the European Union is not ready to integrate the states of that problematic zone. In the European processes the South Caucasian states will remain objects of policy for a very long period of time. They become subjects of policy when European states solve some principle problems with the Armenian-Turkish relations in the context of the Turkey-EU relations.⁴

So when speaking about the European direction as a strategic way for the South Caucasian states, it is necessary to understand well that it is just the point of mutually beneficial cooperation, and not integration. However, it is worth paying attention in the European and South Caucasian movements toward each other that:

- being interested in the preservation of the stable political situation in the three South Caucasian states;
- considering that stability as the main condition for preventing and/or non-spreading of the non-conventional threats further to the West;
- making some efforts to prevent resumption of hostilities in the conflict zones, first of all the Abkhazian and the Nagorno-Karabakh conflicts;

- perceiving and taking into account the interests of its partners, in particular, Russia, USA, Turkey and Iran, – Europe is ready to ignore or close its eyes to some processes, going on in its periphery.

In general, announcing itself as one of the main foreign players in the South Caucasus and the same time admitting that the South Caucasus is not an attractive region from the political and economical points of view, Europe is ready to make efforts to help that region to remain stable and play the role of quite predictable periphery, and not letting currently existing problems to spread out beyond the borders of that region, where the processes of democratization are at different phases of the initial stage.

From this point of view 2005 was remarkable enough. If we observe the main trends in each of the South Caucasian state schematically, then the picture will be the following:

- first, up to the second anniversary of the “Rose revolution” the change of almost the whole echelon of power has been completed; against the background of the increasing authoritarianism the process of formation and structuring of the Georgian right-wing opposition has started. Some shifts in the settlement of the South Ossetian conflict have already been outlined. The Georgian leadership is trying to build up military and political relations with Euro-Atlantic structures and to get them involved into the settlement of the Abkhazian conflict;

- second, Armenia held a referendum on introduction of some amendments into its Constitution, along with which contradictions among the ranks of the “old” opposition increased and new political parties have appeared. Bearing in mind the parliamentary elections held in 2007, the authorities and the opposition both started to “play out” the Karabakh “card” in the context of possible diplomatic breakthrough in the settlement of the Nagorno-Karabakh conflict in 2006;

- third, the 2005 November Parliamentary elections in Azerbaijan strengthened President Ilham Aliyev’s power even more.

Another attempt of the secular opposition to unite efforts has failed; religious structures have increased their influence; the southern part of Azerbaijan is controlled by the central government with difficulty. The "Karabakh factor" still plays the role of a "domestic irritant" factor, fueling increasing anti-Armenian sentiments.

Among the three states of the region Georgia seems more attractive for Europe and its structures and organizations. Despite its two internal unresolved conflicts, unpredictability of actions of the leadership, and an apparent trend of authoritarianism in the country, by evaluation of foreign experts, Europe is still ready to support Georgia as a regional quasi-power. Some minimum of democracy is present in Azerbaijan as well, but the actions of the authorities, aimed at strengthening its power, are considered with understanding. In Armenia much depended not so from the results of the referendum on Constitutional amendments, but rather from the mechanisms used by the authorities in its process, and in that case the assessment by the international community was mostly affected by the lack of constructive opposition and the boycott of the referendum by the latter.

As a whole, the reaction of European states and all European organizations was quite amorphous, though it was stressed the willingness to support democratic reforms in all three South Caucasian states. I would mention that it corresponds to the basic direction of the Action Plans of Armenia and Georgia within the European Neighborhood Policy.

Thus, preservation of the status quo suits Europe more than other subjects of the South Caucasian space, and the main objective of the European Union in the region for coming decades will be the preservation of stability. In the South Caucasus Europe is ready to cooperate with the United States and Russia as much as possible, though the EU policy is aimed at preventing the US domination in Europe itself, and in its periphery as well.

The search of the ways of minimization of unconventional threats for Europe can be successful, first, in case of development of bilateral relations of each of the South Cau-

casian states with European partners,⁵ and second, if the three states will be constrained to cooperate on the regional level.

The term "constraint" is used because, unfortunately, today any debate about trilateral cooperation on the sub-regional, South-Caucasian level are utopian, and even overcoming of the common unconventional and conventional threats is not a stimulus for cooperation on the intra-state level. Security of each of them – Armenia, Georgia and Azerbaijan – is mostly guaranteed at the expense of just bilateral relations with the off-regional states and structures, and not due to their ties with each other. This situation will last quite long.

Nevertheless, Europe, first, is trying to unify its approach to them, proposing a sample – the Action Plan within the European Neighborhood Policy; and second, jointly with the USA, is persistently searching for some frameworks, in which it would be possible to achieve even a minimal trilateral interaction of the three South Caucasian states.

Being marginal in the European megaproject of the Wider Europe,⁶ the South Caucasian states within the frameworks of a little different configuration, we can expect some more active role. One of such configurations – the project of "Wider Black Sea"⁷ provides all three South Caucasian states with the required opportunity to be subjects of the European policy. It is necessary to stress that the major motivation for creating that project is maximum possible development of ties between the Black Sea states and the European Union with some limitation of the EU engagement into the settlement of problems of that category of states.⁸

Besides the theoretical provisions, it is important that within the Wider Black Sea format the South Caucasus may practically become a part of the region, where the results of integration processes may be more tangible, as far as:

a) the economic and political level of development of the Black Sea region is as a whole behind the European standards, but it is almost the same just on the wide sub-regional level;

b) all states of that shaping region feel their secondary role on the all-European level and are trying to intensify their own efforts.

Thus, there is an objective intention on the Wider Black Sea region having it united, to use all advantages of their, first of all, geographical situation for development of economies of its countries, and for getting serious political dividends in the future. For the prevailing majority of the Black Sea states the main task is creation of the internal counter-balance to, conventionally, "Old Europe," elaboration of the political and economic mechanisms to let them play a more significant role in the Eurasian continent. With the new wave of the EU enlargement, in 2007, new configurations within that all-European structure, most probably, will be more effective.

However, among the Black Sea states the struggle for leadership is getting momentum. If in the relative past there were only two aspirants for such role – Turkey and Roumania, then after the "colored revolutions" Georgia and Ukraine also have intentions to join that group of leaders. Azerbaijan will get the role of the economic "locomotive." Taking into account the above, the attempt to intensify the activity of GUAM as an internal axis of the Wider Black Sea looks quite logical, bearing in mind the anti-Russian component of that political bloc as well.

In addition, it is expected that Turkey will considerably intensify its positions, having already entered the first phase of its EU membership talks: the country will try to use all advantages of its geographical location, military, political and human potential to change the marginal status within the Wider Europe to the status of a patron within the system of the branch European project of the Wider Black Sea.

Russia, for which the Black Sea is of significant strategic importance, has not yet a clearly expressed position today.

For Armenia, which has a peripheral status within the Wider Black Sea project also, participation in any integration projects, simulating the economic development of the

area of the South Caucasus, is very important. At the same time it urges Armenia to search for a solution of the accumulated political problems both on the bilateral and trilateral levels. The same grounds make the neighboring states – Georgia and Azerbaijan to search the ways for mutual understanding and to build up a security system on the sub-regional level.

From the view of formation of the security system of the South Caucasus, the configuration of the "Wider Black Sea" may be not only an interim link for our three states toward the large-scale participation in the European processes, but also an environment in which, at least, creation of favorable conditions for reconizing the potential of the sub-regional – South Caucasian cooperation will be possible.

Thus, taking into account the objective realities, strategic interests of the great powers, international institutions and such a subjective factor as the vision of their own role by the South Caucasian states, it is possible to state the following:

- Europe and European institutions are on the way to overcome the inertia in perceiving the South Caucasian states as countries, being beyond the area of its interests, however, any substantial growth of that interest should not be expected;

- Europe is not ready to take the whole responsibility for tackling the complex inter-related and serious problems of the sub-region of the South Caucasus and will try to satisfy itself with following up of the compliance or incompliance of the democratic reforms to high European standards, attaching the South Caucasus with a role of some buffer zone between Europe and problematic Middle East;

- the South Caucasus will preserve its peripheral status on all large-scale Euro-Atlantic projects;

- the only project where Armenia, Georgia and Azerbaijan may be subjects of policy, is today the Wider Black Sea;

- actual deadlock situation will force the South Caucasian states to search the ways

just to mutual understanding, the access to the trilateral level of cooperation and creation of some regional security system;

- in the long-term perspective, regarding Armenia, Georgia and Azerbaijan cooperation, it will be possible to expect that participation of these states in the European integration projects may stimulate their positive interest to each other, which, in its turn, will cause formation of the security environment in the South Caucasus. Successful realization of that approach will increase the importance and attractiveness of the South Caucasus both for the West, and the East.

Notes:

¹ The Eastern and South-Eastern European states had or still have the same burden of problems, due to historical and geographical background. In the last 15-17 years, the issue of political factors became an all-European objective. The leading European states by means of the NATO and EU enlargement prove their readiness to solve those problems.

² Relations of the South Caucasian states with NATO and their participation in the NATO programs will not be discussed individually in this article, but it is necessary to mention that Armenia, Azerbaijan and Georgia have already presented their Programs of individual cooperation with that organization and they

are intensifying the level of relationship, taking part among others in the NATO-led peacekeeping operations.

³ However, for Azerbaijan the European direction is not so straightforward, taking into account religious, cultural and ethnic identity of the prevailing majority of the population, as well as its geographical location.

⁴ On the eve of the talks there were a lot rumors on the probable inclusion of such problems of the Armenian-Turkish relations as recognition of the Armenian Genocide and opening of the Turkish-Armenian border into the basic package. The "Armenian card" was played by Armenia, as a party concerned, and by the EU, which was trying to prolong Turkey's access to the European family.

⁵ Having no intention to analyze the bilateral relations in detail, I would just point out that they are quite intensively developing by the axes Armenia-EU, Georgia-EU. In the context of this article the possibilities and/or prospects of cooperation of the South Caucasus -EU pose much more interest.

⁶ „The Wider Europe: New Neighborhood document”, adopted in June 16, 2003, actually reduces the status of the South Caucasus compared to the other EU documents. The region is mentioned only once in footnote 4: “Given their location, the Southern Caucasus therefore also fall outside the geographical scope of this initiative for the time being.”

⁷ There are two Wider Black Sea projects – American (by Ronald Asmus and Bruce Jackson) and European (by experts from the International Center for Black Sea Studies, Athens)

⁸ Romania and Bulgaria have joined the EU in 2007; Turkey started membership talks in October 2005. Russia, Ukraine, Moldova, Armenia, Azerbaijan and Georgia are not yet formal applicants for EU membership.

SUMMARY

This paper is focused on the analysis of the major fundamental geopolitical changes that took place in Eurasia in the recent years and the nature and characteristics of the relations between the South Caucasus states and the Euro-Atlantic structures. The paper also presents the political and economical interests as well as the security threats and opportunities involved in the relations between the Caucasian states and the Western European states. Among the interests, probably one of crucial importance is the energy issue, taking into account the fact that the Caucasus region is a very important energy hub. When analyzing the security threats from the Caucasus region, one may notice that the “frozen conflicts” and the problems imposed by illegal trafficking are among the most threatening ones. Last but not least, the paper focuses on the issues related to the Wider Black Sea Area: opportunities, evolution and chances for regional cooperation.

Dr. Gayane Novikova is Director of the Center for Strategic Analysis Spectrum, Yerevan, Armenia, with more than 60 articles and studies published in Armenia as well as abroad. She is also Co-Chairperson of the Regional Stability in Southern Caucasus Study Group within the PFP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes. Among areas of expertise: concepts of the Wider Europe and the Greater Middle East, terrorism issues, ethno-political conflicts.

Pipeline politics in the Caspian region

dr. Ciprian-Beniamin BENEĂ

Graham E. Fuller once said that: „The Caspian’ no longer refers merely to a sea, but has become a new geopolitical concept denoting Eurasian rivalries over energy and geopolitics in the region”.

At the Versailles peace talks in 1919 President Wilson concluded “that there were three dominant factors in international relations – international transportation, international communication, and petroleum – and that the influence which a country exercised in international affairs would be largely dependent upon their position of dominance in these three activities.”¹ As these words were true at the end of the World War I, their force and validity isn’t lesser nowadays, when the developed and developing economies desperately need reliable energy resources and safe transportation facilities between the extraction and the consumption places. Of 193 countries in the world, none are energy independent.² Nearly 60% of total oil production is traded across national borders.³ Even the major oil-exporting countries of Saudi Arabia, Russia, Norway, United Arab Emirates, and Nigeria all imports energy in the form either of refined petroleum products, electricity, natural gas, or coal. Much more, the ability to move energy across borders has been a source of savings and security and a basis for foreign commercial and diplomatic relations. It must be understood that foreign policy and energy policy are inextricably linked.

Yet Wilson let to be understood that there was a kind of separation among the three elements which dominate international affairs, today the transport of non-recoverable resources (apart from oil, the gas becoming a very important resource, due to its capacity

of being a cleaner alternative to oil – an important factor taking into account the climate change) and the possession of resources (or domination/existence of levers which could influence the politics of those countries which poses resources) become two interrelated elements of national power. What a magnificent combination!

Both are pointed on the agenda of all states with great importance and through the fact that the link between these two elements is so visible, the influence of political factor regarding the routing of supply route and upon the areas which would be crossed by that route from the extraction to the consuming places is a presence which, be it beclouded of more visible, influences the direction to which that route is directed. It is what one could name as pipeline politics.

In the era of high tech and instant communications, the role of geography in the formation of strategy and politics in international affairs could be underestimated; but the Afghanistan’s mountains and the scorching sand storms in Iraq remember us in a tough manner that geographical realities continue to pose a profound impact upon the success of military campaigns; that for, it is necessary to recognize the importance of incorporating the geography in the grand strategy. This is due to the fact that the states can rise and maintain their power position through the pursuance of a geo-strategy that concentrates upon the control of resources and of communications networks. For the oil and gas this means that the control of access to the places with resources and the incorporation of this control into grand geo-strategic schemes could be more important than the possession on the resources themselves.

This geo-strategy must take into account the interrelated geopolitical and geo-economical aspects and for the purpose of putting in practice grand schemes in the transport of energy resources, one needs to regard the importance of understanding pipeline politics.

It is a well known fact that in history, all great powers faced dramatic changes of geopolitical nature when new communications links were established or identified. The localization on resources, the location and the physiognomy of communication networks and the borders' stability played a decisive role in the success or in the falling of great powers. Although a lot of aspects of foreign policy changed during history, the strategic response regarding geographical factors remains one of the most important in assigning and maintaining the power on international arena.

Competition for guaranteed access to the unreplenishable resources tends to become increasingly political, getting even the characteristics of darwinist behavior; this means that the geopolitical dimension of energy is likely to remain an essential feature of worldwide developments in the early half of the 21-st century.⁴ Therefore, we must remember that foreign policy and energy policy are inextricably linked.

Delimitating the Caspian region

After the collapse of USSR, the Caspian area began to attract the every great power's attention, due to its proven and possible energy resources. Based on geological grounds and on the routing of pipelines which would transport those resources, the broader Caspian region is composed by states reaching from eastern Black Sea shores to Xinjiang and from Russia to the Gulf. The conceptual definition of Caspian area is determined by oil and gas reserves and transit routes and replaces the old map from soviet times.⁵ From this perspective, Caspian region comprises Russia, Azerbaijan, Iran, Turkmenistan, Kazakhstan, the adjoining states, and of course the Caspian per se, on the bottom of

which there are resources. In this way Caucasus and Central Asia are from geopolitical point of view one entity. Caspian region is like an intersection, a meeting place for different people and cultures and of different economical, social and political forces,⁶ a domain of weak economies, fragile polities, and quarrelling nationalities,⁷ or put in other words, weak administrative structures, insecure property rights, nonexistent judicial constraints, deep divisions, and strong political ambitions. For the Caspian states there is no escape from the global marketplace, precisely because of their strategic location and energy wealth.

The importance of wider Caspian area on the global stage

When we look at a world map, Central Asia appears as a piece of great importance relating to great politics and great powers' geo-strategic actions. Add to this geographic reality the ideals of dominating energy resources and access routes to this area and you will see that Central Asia is the strategic backyard of every major Eurasian power.⁸ Caspian area was the place of nineteenth century's Great Game and it represents the central-south-western part of the Heartland.⁹ Through this area pass the links between Europe and China and between Russia and Iran, countries which own huge resources of oil, and especially gas.

There is worth to be mentioned that even if there is present a strong relationship between Riyadh and Washington rooted in bilateral economic and political ties, at the last visit in Saudi Arabia, President Putin declared that Russia and Saudi Arabia are the world's leading energy producers and exporters and that it would be "easy" for the two countries "to find a common ground."¹⁰ King Abdullah pointed that Russia and Saudi Arabia enjoy "huge political influence at the world stage," which could contribute to the beginning of a cooperation to new heights within a strategic perspective.¹¹ Iran, bolstered by the disaster in Iraq – a country which was seen as

a counterweight of Iran's hegemony in the Gulf¹² – possesses the world's third-largest proven oil reserves,¹³ the second largest gas reserves, with nearly 16% of the world's total,¹⁴ and controls the Strait of Hormuz, an important red point on military maps, being in the same time considered the Achile's heel of global economy. Iran has troops stationed on an island near the strait's entrance and could disrupt the transit of about 17 million barrels of oil per day,¹⁵ which amounts to 40% of the world's oil trade.¹⁶

Aside from important reserves of the Caspian region, it fits precisely as a central element along an imaginary North-to-South axis linking the oil and gas producing area of Russia with those of the Gulf. Taking into account the possible Russian-Saudi and Russian-Iranian alignments, Western analysts (most of them American), regard such a material connection as unacceptable from the view point of the general interests of a reasonable free world economy.¹⁷

Located on the crossroads of different civilizations and exposed to repercussions from volatile neighboring regions of Middle East, South Caucasus and Central Asia, the Caspian Sea is seen to be of utmost importance for the new balance of power in Eurasia and in wider sense for the future shape of the world order.¹⁸

This fully explains the clearly expressed preference for multiple routes, bypassing Russia and excluding Iran from the scheme, to transport Caspian hydrocarbons eastward to China and Pacific rim markets and especially westward to Europe, which started to be promoted by Clinton administration in an attempt to create an "East-West energy corridor" to link the countries in the Caspian region. This East-West energy corridor initiative principally supports the construction of trans-Caspian oil and gas pipelines running under the Caspian Sea, linking the countries on the eastern Caspian shore – Kazakhstan and Turkmenistan – with those of the west, starting with Azerbaijan in the coastal city of Baku. Both lines would traverse Georgia.¹⁹

Multiple pipelines "will enhance the commercial interests of companies operating in the Caspian states as well as host states."²⁰

Even if oil were not at stake, there are other key interest driving US policy (and of other NATO members) in the Caspian area, especially the desire to break regional dependence on Russia, isolate Iran, and support Turkish ambitions in the region. Neighboring countries need only be mentioned – China to the east (with its hunger for new energy sources),²¹ Russia to the north (with its control over pipelines),²² and Afghanistan, Iran, and Turkey to the south – to comprehend the extensive interests involved and the desire of big powers to gain influence. Add the irresistible element to this mix of one of the world's largest unexploited sources of oil and gas, and the attention of dominant countries is guaranteed even if other significant alternative energy sources should arise. Because the Caspian reserves offer the US the enticing prospect of political leverage in the region in the post-Soviet era, political consideration determines Washington's agenda as much as the search for guaranteed hydrocarbon deposits.²³ Here it is worth to be mentioned that in high American circles the energy and the reliance on energy supply is a problem which demands special foreign policy attention, as we could observe from latest CFR concerns.²⁴ Since reliable access to reasonably priced energy is vitally important to the world's three economically most dynamic regions (North America, Europe, and East Asia) strategic domination over the area – through pipeline on the land and through ships from the South-West Asian ports, even if cloaked by cooperative arrangements, "would be a globally decisive hegemonic asset."²⁵

Main features of Caspian states

What have in common Caspian states? Without exception, the Caspian states and their neighbors are ruled by authoritarian oligarchies characterized by suppression of opposition elements, gross corruption and cum-

bersome bureaucracy, in a pattern common to all the successor states of the Soviet Union.²⁶

Each state in this region has, in different proportion, people which do not share the same linguistic, religious and ethnical characteristics as the dominant proportion of population from that state, which rise the volatility in this region. They are called for this reason "The Eurasian Balkans." Their borders were "cut off" taking account of ethnical principle but reflected in the same time, the Kremlin's interest to maintain in its southern part "divided" states,²⁷ hindering future regional cooperation among them.

In all Caspian states tribal connection plays an important role in political process; and belonging to a specific tribe opens the opportunities for launching in profitable economic activities. There are also significant cultural and ethnic ties across many of the countries, even if these have at times been ruptured by the experience of conflict and geopolitical rivalries. Ferghana Valley with its triangular shape running across Uzbekistan, Kyrgyzstan and Tajikistan, is the best example to show the mix of these sociological groups – a nest for Islamic radicals.²⁸ Most of these states lack fully demarcated international borders, boundary demarcation being postponed in many of these countries because it is expected to be a very sensitive and controversial process.²⁹

From economic point of view, most countries in the wider Central Asia region share some common economic characteristics, such as difficult terrain and largely commodity-oriented structure of exports,³⁰ with primary energy resources as important part of those exports.³¹

Their energy resources (with the exception of Russia) outrun their needs for energy due to the dimension of their economies and their industrial capacity. Their leaders hope that through the exploitation and export of resources, they would pull out from bareness and isolation. All these states in the region own remarkable energy resources and all of them hope that their economic development

will start and will be sustained by the export of their natural resources. Rulers need revenues desperately – and very fast – if they wish to hold together their fragile new polities.

But what is the most important thing from the pipeline politics' perspective is the fact that the countries from this region – with the exception of Russia and Iran – lack direct access to the open seas, an aspect never met at this dimension in the history of exploitation and transportation of oil and gas. Due to the fact that other oil-states have direct access to the open seas, none of them is compelled to enter the complicated and complex negotiations in order to create the possibility to pull out their resources on the global market. But in the case of Caspian states, this blessing is missing altogether.

Once the gas and oil pipelines are fulfilled and cross national borders they become „steel umbilical cords" that link countries together in relatively enduring relationships that last long after the circumstances that led to their construction have changed.³² Thus, basic issues like preferred routes, timing, and cost have been tremendously politicized. "No other oil-exporter in history has had to maneuver through such a complicated and conflict-laden external environment, and this reinforces a systematic divergence between commercial and political imperatives in the region."³³

So the main challenge facing the region is geopolitical isolation. The countries are landlocked and at least 2000 km from ports on the open seas.

The future of Caspian energy-producing states depends on export pipelines that are financially viable and secure. Azerbaijan, Turkmenistan and Kazakhstan are landlocked. Turkmenistan has the added disadvantage of being dependent on Russian goodwill – specifically, on access to Gazprom's pipeline network – to export its natural gas to hard currency markets. If these countries are to develop their economies by shipping energy to the global market, and to do so in a manner that reduces their dependence on Russia, new pipelines are a *sine qua non* ele-

ment. Pipelines are expensive to built and maintain and adequate throughout commitments by oil producers are necessary if pipelines are to be built. Here it must be noted that the requirements for financing natural gas pipelines differ from "offtake" agreements – that is sufficient to justify the construction.³⁴ The gas deliveries have another specific feature in comparison with oil: in the case of oil from one maritime port where ends the pipeline, oil can be shipped almost in every place on the globe; gas deliveries have a greater "inelasticity" and pose a stronger tie between producer and consumer countries. This inelasticity is grown by the pressure put by climate change constraints and for these reasons "the interconnection of gas pipelines and the establishment of regional and sub-regional networks with multiple supply sources is likely to become a central concern for national governments and international organizations, including financial institutions."³⁵

Because domestic demand for oil and gas in the Caucasus and Central Asia are comparatively small, and likely to stay that way, most of the expansion in the Caspian production will be available for export – indeed it must be exported. But there can be no expansion in production unless and until export pipelines are in place. The routing of the prospective pipelines involves high stakes. Countries that lie between producers and the ports from which that energy could be exported want to be selected as routes; there are several gains to be made by becoming a channel for energy exports:³⁶

- the transit fees earned can be substantial;
- pipeline construction and maintenance generate jobs and have numerous beneficial multiplier effects;
- the investment made for pipeline construction may bring other sorts of foreign investments in their wake;
- transit country's economic and strategic leverage is enhanced – it receives more attention from great powers because its political stability and economic health matter more once pipeline traverse its territory, and

it can therefore ask for economic and military assistance from a position of advantage.

Being landlocked has a negative impact on trade and economic growth³⁷ and as a landlocked region, far from major consuming nations, the export of Caspian energy is mostly dependent on long pipelines routed through difficult terrain. The cumulative cost of pipeline construction and transit fees would add up to 5\$ a barrel,³⁸ not including tanker transportation charges from pipeline terminals to consumer markets.

Caspian legal status

At this point it could be launched an innocent question: Is it a sea, a lake, or a pool of oil? But how troublesome would prove to be the answer...

The third part of the question is that one which complicates very much the possibility of an accurate answer. Already the question of jurisdiction in the Caspian Sea and the routes for pipelines from the region have become occasions for conflict rather than cooperation.³⁹ This is due in great part to the fact that compared to onshore prospects, „oil projects in the Caspian Sea are perceived ... as having critical geopolitical importance.“⁴⁰

The confrontation regarding Caspian legal status raised this question and this problem hasn't been solved yet. The five littoral states – Russia, Kazakhstan, Turkmenistan, Iran, and Azerbaijan – have yet not come to an agreement on the territorial division of the Caspian Sea.⁴¹ How the oil will be distributed depends on the definition of the world's largest inland body of water. US Department of Energy projected that around 200 billion barrels of oil could be found in the Caspian Sea⁴² – this proving US interests in the area – but the projection was „widely derided“ in the oil industry.

International Institute for Strategic Studies sustains that most forecasts show all the region contains between 25 billion and 35 billion barrels,⁴³ and for this reason multiple pipeline routes may not enhance the commercial interests of companies operating in the

Caspian region, but this strategy would enhance US and Europe leverage in the region and upon Russia. In the struggle between power and profit, governments push for promoting their strategic interests, even if economically only one main corridor of pipelines would be the best option of oil companies. This corridor is represented by Iran, but his hostility regarding Middle East Peace Process and tensions between this country and Israel and US exclude the possibility of pipeline construction through its territory. US want an isolated Iran, even if the arguments for an Iranian option are not only logistical, financial, ecological, but in some ways geopolitical. In 1998, Iran defaulted on debt payments to international creditors for the first time in four years, but Iran is more stable than most of the newly independent states of the Caspian region, and (the American embargo notwithstanding) has seen a general improvement in its international position. A European official summed the situation up by saying: "The US position of excluding Iran is patently untenable,"⁴⁴ which signals some divergent points between Brussels and Washington.

If the Caspian Sea is a lake, each nation would merely control a strip of several nautical miles stretching out from its respectively coastline. The large central part of the lake would, however, be international waters whose shipping routes, fish stocks, and natural resources would have to be used communally in a condominium, making it subject to their joint sovereignty.⁴⁵ The states would have to agree on how to develop the oil fields and how to split the profits.

If the Caspian is defined as a sea, however, the entire seabed and surface would be then divided among the riparian states, like a pie. Most legal experts interpret the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) in such a way that has determined the Caspian Sea is not a lake. Of course, this would harm Russian and Iranian interests; but the riparian NIS adopted a position different from the Russian one, which does not fit perfectly with that of Iran. Since the collapse of Soviet Union, the NIS on the Caspian Sea, off

whose coasts the greatest resources happen to lie, no longer feel bound by the old treaties between USSR and Iran. With American support, they want to divide the seabed and its natural riches into five unequal sectors corresponding to the coastal length of each country. The Russians repeatedly rejected such a solution until they discovered oil reserves in their own sector.⁴⁶ Moscow has since insisted that only the seabed be divided and not the surface into national sectors. This way ships, including naval forces, would continue to navigate the Caspian without encountering armed border patrol vessels. This would be primarily to the Russians' advantage because:

- they could easily move their large Caspian fleet close to the shores of the former Soviet territories, in a time when American influence strongly manifests in Georgia, Azerbaijan, even Kazakhstan and when American troops are based in Kyrgyzstan⁴⁷;

- treating Caspian as a special body of water, dividing its seabed and not its surface will not transform it in an inland as defined by UNCLOS. If Caspian Sea would be treated as an inland sea as defined in part X of Law of the Sea, Russia's Volga-Don and Volga-Baltic channels would be considered international waterways and littoral states would be entitled to free transit on their way to international markets⁴⁸ – and this would pose a threat to Russian geo-economic and strategic interests.

Initially Iran maintained that Caspian is a lake whose natural resources should be exploited together, but conceding that this would pose absurd practical problems, it proposed to split the seabed into equal sectors,⁴⁹ from the sea bottom to the surface.⁵⁰

The unilateral move of Azerbaijan when it proceeded to the signing of "Contract of the Century" in 1994, in order to develop the Chirag and Guneshli oilfields, without establishing a final solution regarding Caspian status, brought strong protests from Russia, Iran and periodically even from Turkmenistan, due to their dispute with Azeris regarding the delimitation of national sectors in the Caspian Sea (especially dispute over the rights in Serdar/Kyapaz offshore field).

Connected to Caspian legal status is the construction of a trans-Caspian pipeline under the water, linking its eastern shores to Baku; strong commitments from USA for the Baku-Ceyhan pipeline construction helped fulfilling this project, but even if it is of vital importance from geopolitical point of view, being the only pipeline which doesn't cross Russian territory, in order to be commercially viable some oil must be brought from the fields on the eastern side of the Caspian, which would require the construction of undersea trans-Caspian pipelines for both oil and gas. This can only be done if the legal disputes over the status of the sea are resolved. Russian obduracy could hold up such a pipeline for many years, with Russia using the argument that such a pipeline would threaten with ecological catastrophe.⁵¹

Yet the eastern Caspian states are eager to develop their resources and Russia reentered the arena as a forceful player; trans-Caspian pipeline could become a "pipedream" because in May 12, 2007 in Turkmenbashi, Putin, Nazarbaev, and Berdymuhammedov reached an agreement that regards the construction of a gas pipeline from the Caspian shore to Russia, move which was hailed by international media as a Russian victory over the West.⁵² "Russia registers victory in Caspian basin energy game", declared EurasiaNet, while the Washington Times referred to the deal reached in the city of Turkmenbashi as "a victory for Moscow over US and European plans for the region," President Putin stating with this occasion that the accord fully corresponds with those agreed at G-8 Summit in Sankt Petersburg⁵³ and underscoring Russia's importance in the energetic sector.⁵⁴ This result from the fact that questions regarding the security and sustainability of energy supply have mostly been left to individual EU member states and to the invisible hand of the market. Many European leaders preferred not to discuss the geopolitics of energy, instead delegating this portfolio to their economic ministries. There is little unity among member states' energy policy and Russia has deliberately taken advantage of this

lack of cohesion to gain favorable energy deals and heighten European dependence on Russian supplies. On the other hand, Russia has a unified position due to Putin's policy⁵⁵ and the *siloviki* – which heavily influence the presidential administration, perhaps the most powerful institution in Russian politics.⁵⁶ "Siloviki"'s shared beliefs and policy preferences are a major source of group cohesiveness,⁵⁷ they being economic nationalists, promoting restoration of Russia's greatness on the international stage.⁵⁸ Disunity among EU members and cohesiveness in Russia has allowed Moscow to preemptively block European attempts to construct transport routes for Caspian and Central Asia oil and gas that do not involve Russia,⁵⁹ a move that bolsters Russia's dominance over the region's gas exports.

Resources of oil and natural gas in the Caspian region and existent pipelines

"It is known fact that Central Asia and Caspian Sea basin have huge oil and gas resources which are much bigger than those of Kuwait, Gulf of Mexico or North Sea" said dr. Brzezinski in 1997.⁶⁰ The growth of significant foreign investment in the region's oil and gas projects in 1990s has been accompanied by raging controversies involving a plethora of statesmen, oil executives, lobbyists, scholars and journalists over the amount of energy wealth and the problems associated with the economic feasibility of its development. This controversy reached its zenith in 1997-1998, in the midst of conflicting declarations and reports, the debate being fuelled by technical difficulties inherent in the process of estimating oil and gas reserves, as well as by the geopolitical and economic motivations of regional and international actors. When the "Contract of the Century" was signed, the energy resources of the Caspian states were said to be compared to those of Kuwait,⁶¹ while other estimates placed the Caspian reserves on a par with the massive energy wealth of the Persian Gulf, the soviet estimates of the mid 1980s being the base for such a claim (200 billion barrels).⁶²

In 1993, Kazakh specialists claimed a combined 65.5 billion barrels (bnb) of proven and possible oil reserves, the Turkmen 46 bnb, the Uzbeks 2.3 bnb, and the Azerbaijanis 10.3 bnb.⁶³ Following a seismic survey which took place in the seabed near the Kazakh littoral, Kazakh officials claimed that the reserves were at a level of 73 bnb, while the Caspian Sea Consortium (now OKIOC) – international group which carried the survey announced only 29 bnb.⁶⁴ Kazakhstan's Tengiz field alone was reported to contain between 6 and 9 bnb.⁶⁵ But other source present the astonishing amount of 25 bnb of oil – the sixth largest bubble in the world⁶⁶ – while the Kashagan (discovered in 2000) field containing 30 bnb of crude (the Kazakh government claiming that there are even 50 bnb of crude).⁶⁷ Regarding Kazakhstan, with estimated reserves of 100 billion barrels of oil and continuously expanding production,⁶⁸ it could shake the geopolitical balance in the Caspian region, because in 2020 this country could sell up to 10 mnb of crude per day to the world, second after Saudi Arabia. Being a non-OPEC country, Kazakhstan, along with Russia – also a non-OPEC member – could break Saudi monopoly and be a major strategic force in the 21st century. But the pipeline through which would pass this oil will influence in a great manner this possibility: if they would pass just through Russia, then Kazakhstan can't become a geopolitical force. Turkmenistan's offshore reserves were estimated at 21.9 bnb of oil and 4.5 trillion cubic meters (tcm) of gas by an American company, while Turkmen officials claimed 47.5 bnb of oil and 5.5 tcm of gas. On the other part of the sea, Azerbaijanis officials gave figures varying between 15 and 100 bnb of oil, and even the astronomical figure of 250 bnb.⁶⁹

The frenzy of speculation was appeased by the publication of another source; it revealed that the combined proven oil and gas reserves of Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan were 68 bn oil barrels equivalent. Of this amount, the total oil was 25.2 bnb: 65% for Kazakhstan (16.43 bnb), the rest for Azerbaijan (6.5 bnb), Turkmenistan (0.91 bnb), and Uzbekistan (1.34 bnb).⁷⁰

It is important to mention that this amounts were changed by Russia's discoveries in 2000 (2.2 bnb of oil in the Caspian in Severny field),⁷¹ Iran's (with 2.5 to 3 bnb,⁷² in South Caspian) and Kazakhstan's in Kashagan field. In the main time, Iran sits on proven reserves of 93 billion barrels (10% world's resources).⁷³

Now we turn around to natural gas reserves, which is an abundant resource in the Caspian area, too. Turkmenistan possess 2.58 tcm proven and 6.97 tcm possible gas reserves; Kazakhstan has 1.94 tcm proven and 5.69 tcm possible reserves; Uzbekistan has tcm 1.92 proven and 3.6 tcm possible reserves and Azerbaijan had 0.61 tcm proven and 1.71 tcm possible reserves.⁷⁴ In addition, there were discovered significant deposits in Azerbaijan's Shah Deniz field – between 0.4 and 1 tcm.⁷⁵

Based on the other estimates, the Caspian Sea region has about 3% of the world's oil reserves (compared to the North Sea with 2% and the Middle East with 65%) and 4% of the world's gas reserves (compared to the North Sea with 27% and Middle East with 34%).⁷⁶

Regarding the pipelines, the "Caspian mania" started some years before, culminating with the signing of the Contract of the Century in September 1994. Russia tried to stop reaching an accord and sensing Washington's pressure and its interests in Russia's "Near Abroad", President Yeltsin, in July 21, 1994, signed the secret directive nr. 396 in order "to preserve Russian Federation's interests in the Caspian", clearly indicating that Russia wants to maintain its influence in Caucasus and Central Asia.⁷⁷

Signing of this contract prompted a strong hand tactic from the Russian side: in November 1994 Russia would attack Chechnya through whose capital city, Grozny, passed then the only pipeline linking Baku to Novorossiysk,⁷⁸ which in the same time is an important oil processing centre – three giant oil refineries, with a combined capacity of 17 million tons by 1991.⁷⁹ But what means Grozny for Russia can be understand only if one takes into consideration Russia's pipe-

line networks: it was the center of a major network pipelines linking Siberia, Kazakhstan, and Novorossiysk, with the flow of the Caspian pipeline traveling in reverse, from Grozny to Baku, which received oil via Grozny from West Siberian reserves.⁸⁰ But the reason for attacking Chechnya lies behind the scenes: General Lebed – Russian special envoy to the region – accused powerful financial circles in Russia of having coerced Yeltsin into invading this little Caucasian country.⁸¹ During first Chechen war, the only existing pipeline linking Baku to Novorossiysk was tapped in hundreds of places in order to provide fuel for back-yard refineries, but this line ceased operations in 1996.⁸² In December 1997, this pipeline started carry again oil, but exasperated by the continuing series of terrorists incidents, Moscow proposed building a new \$200 million, 250 km oil pipeline by-passing Chechnya. In November 1999 the work on the by-pass pipeline apparently began⁸³ and it was built closer to Russian army positions.⁸⁴ Much more, in 1997 a new 80-km railway was built linking Dagestan with Rostov, without crossing Chechen territory.⁸⁵

As a result of Soviet policies and the configuration of existing pipeline networks, Kazakhstan exports most of its oil and gas production, while importing oil from Russia and gas from Uzbekistan and Turkmenistan for domestic needs,⁸⁶ Moscow having in this way strong leverage to influence this region.

Oil and gas negotiations are the new "Great Game," played for high international political and economic stakes. Sea reserves, believed to be the world's biggest oil reserves outside the Persian Gulf and Russia itself, are being contested for by Russia and the world's major oil companies. Eight Western companies – Amoco, BP, Exxon, McDermott International, Pennzoil, Ramco Energy PLC, Statoil, and Unocal Corp. – have joined to invest \$7.5 billion (bn) in an international consortium – AIOC – to drill for oil and gas reserves estimated at 4 billion barrels.⁸⁷ When the contract was first signed, Russia said it would not recognize the agreement. In October 1995, Heydar Aliyev, then Azerbaijan's

president, after fierce lobbying by both US and Russian governments, tried to reconcile conflicting proposals from Russian and Turkey by deciding that Caspian oil would be shipped through two pipelines. One pipeline would link Baku through Grozny by Novorossiysk, while the other – which resulted from the Contract of the Century's signing – would flow from Baku through Tbilisi to the Turkish port of Ceyhan.⁸⁸ Another link with smaller commercial importance, but with great political overtone is the pipeline which links Baku to the Georgian port of Supsa. In this case we could see that pipeline politics also affect internal dynamics of some of the Caspian states. For Georgia, pipelines passing through its territory might be its only hope of economic survival. This route is an alternative to Baku-Ceyhan one – which started to pump in June 2005 and is currently pumping up to 700,000 barrels per day (bpd)⁸⁹ – and is part of the "east-west" corridor that isn't passing through Russia. It was officially commissioned in April 1999.⁹⁰ But in this way Georgia becomes "an important geopolitical linchpin in the Caucasus region: as the Western portal of the Great Silk Road and the newest "conduit" of Caspian oil to world markets, Georgia is a strategic gateway of energy and trade routes linking East and West."⁹¹ While Baku-Ceyhan serves more US interests, Baku-Supsa serves more those of EU.

Another pipeline for exporting oil is the one linking Tengiz oil field with Novorossiysk, through Russian territory. A big hope for Kazakhstan was the Tengiz field, on which Chevron has spent \$1 billion through joint extraction venture TengizChevroil. In January 1992, the international Caspian Pipeline Consortium (CPC) was formed by Kazakhstan, Russia, and Oman to build 1500 km, \$2 billion pipeline from Tengiz to Astrakhan, and then to the Black Sea port Novorossiysk, with a projected capacity of 70 million tons per year. Half the CPC shares are held by governments and half by companies.⁹² The lying of pipe began in November 1999 and the recently completed pipeline

would carry, as Chevron hopes, a daily output of 700000 barrels per day by 2010.⁹³

The Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline is run by BP and pumps crude oil from large Azeri fields on the Caspian Sea to the Yumurtalik Mediterranean port in the gulf of Ceyhan; it can pump more than 1 million barrels per day; and due to the fact that it has excess capacity (700000 mbd are routed through it) it is looking for extra volumes of crude. TengizChevroil shipped about 6 million tonnes of crude by tankers via the Caspian Sea and Azerbaijan to world markets in the late 1990's. But it has re-routed all volumes to Russia's Black Sea port of Novorossiisk after building a pipeline via Kazakhstan and Russia – Caspian Pipelines Consortium (CPC). CPC wants to double capacity to accommodate rising output in Kazakhstan, but Moscow has been blocking the plan for years, asking the pipeline group to raise payment to the Russian government. Tengiz-Chevroil badly needs extra pipeline capacity as it wants to increase production to more than 500,000 bpd this year. The excess capacity of BTC can help handle this problem.⁹⁴

Another pipeline is the South Caucasus Pipeline (SCP), which follows the same route as BTC, but terminates in Erzurum, Turkey.

Apart from these main pipelines in the Caspian region, and the Russia's giants Gazprom and Transneft systems, there are other means (of little importance) to take out resources from the countries from the area. These are:

- for Turkmenistan – which out of necessity, continues to export its main cash product, gas, through old pipelines to Russia – there are no others, except for a small new pipeline to Iran – the Korpeje-Kurt-Kui gas pipeline put in operation in December 1997⁹⁵ – which hardly reduces the country's dependence on Moscow;⁹⁶
- the swap deals between Kazakhstan and Turkmenistan on the one side and Iran on the other side. "We agreed on a very good deal. Now we are preparing everything for

the oil swap."⁹⁷ An added terminal has already been built at the Caspian port of Neka, and 26 miles of a new pipeline to Tehran have been laid; the NIOC has built two new refineries north of Tehran where up to 500000 barrels of Kazakh oil are to be processed every day. But "[T]he oil does not just come from Kazakhstan but also from Turkmenistan."⁹⁸

For the oil sent in the northern part in Iran (where great part of its population is concentrated), it will sell an equivalent quantity of oil for Kazakhstan and Turkmenistan from the south of the country, where its main deposits are located; it improves Iran's position on international arena, but brings Washington's protests; there is a little pipeline for oil between Turkmenistan and Iran, too;

- a gas pipeline from Baku to Ankara (through Tbilisi);
- Tebriz-Tehran-Persian Gulf – oil pipeline;
- Aktau-Tengiz-Baku-Batumi (by pipeline, barge and rail – a costly option);
- Volga-Don canal system, by barge, to Novorossiysk.

Future possible pipelines in Caspian region and their implications

Apart from the existent pipelines in the Caspian area, there are some possible routes for new pipelines which could be laid on in the future:

- a gas pipeline linking Turkmenistan through Kazakhstan and Russia to existing pipeline system dominated by Gazprom (as agreed upon in May 2007) – it will enhance the Russian leverage upon EU and will strengthen its position on the global stage;
- an oil pipeline from Kazakhstan under the Caspian Sea to Baku, and from there a new pipeline parallel with the BTC to Ceyhan;
- an oil pipeline between Aktau and Turkmenbashi, and from here to Baku.

These two last pipelines will create new opportunities for both Kazakhstan and Turkmenistan, converting them in stronger players on global energy market, enhancing their geopolitical position on regional level

to Russia's disadvantage; the BTC is the only pipeline which is not under Russian control; in the Black Sea, Russia has the strongest military fleet, and for this reason Baku-Supsa oil pipeline possess (just) a symbolic force; It is important for Georgia and Azerbaijan, but not very much for EU or even USA – while BTC helped to consolidate Azerbaijan's government, its independence from Russia, its position regarding Iran, promoting in the same time incentives for governments from Central Asia states to look to the West and opening Central Asia to Turkish influence (backed by US) to the disadvantage of Iran, China and Russia. They will isolate Iran, will check China's interests in Central Asia and will break Russia's monopoly;

- an oil pipeline from Turkmenistan to Iran;
- an oil pipeline from Turkmenistan through Afghanistan and Pakistan (ending in port of Gwadar);

- an oil pipeline from Kazakhstan to China. In Kazakhstan, China National Petroleum Company (CNPC) has bought and is developing three large oil fields, both countries agreeing to build a pipeline from the Caspian Sea shore through Kazakh steppe, to Urumqui, Beijing envisaging to continue this pipeline to China's capital city.⁹⁹ This pipeline will reduce China's dependence on Middle East sources, which must be shipped through ocean's waters dominated by maritime powers' fleet and will satisfy its great needs for resources; in fact, China has begun building a pipeline from the Kashagan oil field;¹⁰⁰

- an oil pipeline from Tengiz through Turkmenbashi through Bandar Abbas in Iran. If we look at the map and replace every country from the Caspian area with simple points and trace a line in order to unite all these points, it would be seen that Iran offers the best option for each Caspian state for bringing oil to the world market. Every point (country) crossed means new expenses, new challenges, risks and problems. Problems in one point could disrupt the functioning of the entire line (pipeline). Iran is the only option which offers just one point to be crossed (its

territory). As graph theory presents, in such a case all links could direct to this point, enriching once more its position. In a short time it will become a hub and a hub dominates the structure of network where it is present.¹⁰¹

A Central Asian pipeline system dominated by Iran is not the best option from strategically point of view, even if the arguments for an Iranian route are logistical, financial, ecological and geopolitical (Iran being less sensitive to pressure than Azerbaijan). Even if BTC pipeline offered a more expensive alternative to the Iranian one, political views dominated the economical and financial ones and in the struggle between power and profit power came up, governments (especially US, Turkish and Azerbaijanis) winning over oil companies interests. Much more, even among NATO allies there has sometimes been different positions: some EU members (especially France is more conciliatory regarding Iran and investments in oil industry in this country); in the same time, EU wants pipelines to end in the Black Sea eastern shores, while looking at BTC like at an instrument through which USA promoted its interests in Central Asia without permitting to much options for Europeans;

- even among EU members, there is a malefic disunity – which blocked it to construct transport routes for Caspian and Central Asian oil and gas that do not involve Russia; but it is important to be mentioned that unless Moscow is able to secure additional gas supplies from Central Asian fields, it may struggle to meet its commitments to Europe, which is why maintaining full control over Central Asia's export routes is so critical for Kremlin. Therefore diversifying oil and gas supplies by constructing pipelines directly from Caspian region to Europe would not only decrease Russia's influence on EU countries but would also loosen Moscow's grip on Europe's neighbors, and through breaking of Russia's monopoly on the region's energy transportation system there would be felt a greater economic and political independence from Moscow;

- a pipeline linking Constanța to Trieste (South-East European Line – SEEL) via Hungary-Croatia-Slovenia to supply existing refineries and markets in the Balkans and Central Europe, including southern part of Germany, by connecting with TAL and Adria pipeline systems;

- a gas pipeline from Turkmenistan through Iran to Turkey;

- a gas pipeline from Turkmenistan across the Caspian Sea through Turkey, and eventually to Europe (project promoted in late 1990s), but Moscow moved fast and constructed its own Blue Stream gas pipeline under the Black Sea to Turkey, completing it in 2002.¹⁰² This maneuver “killed” the US-EU-backed alternative, as the political and commercial momentum was lost and Turkey’s market at the time was not big enough to justify construction of both pipelines.

Now EU and USA support two gas pipelines directly to Europe:

- 1) one from Turkey to Greece and Italy (TGI);

- 2) the second from Turkey across Bulgaria, Romania, and Hungary into Austria (Nabucco). Here, access at Azerbaijan’s Shah Deniz field is particularly important, because Azerbaijan could export 1/3 of the amount that Russia currently sends to Europe.¹⁰³

But while EU makes plans, Putin signs deals: in March 2007, Moscow reached an agreement with Greece and Bulgaria to send oil via a new pipeline – Burgas-Alexandroupolis – that is being constructed on their respective territories; on June 23, 2007, leaders from Russia and Italy announced their intention to build the massive gas pipeline to be known as South Stream between their two countries – potentially the most devastating of Moscow’s efforts to block the construction of Nabucco (Putin even visited countries involved in this route, taking its stance very seriously). Gazprom has already proposed the construction of a pipeline from Blue Stream, which terminates in Hungary.

TGI and Nabucco would be commercially viable only if Central Asian gas is available in a reasonable time frame. That is why Putin negotiated a series of agreements with Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan in May 2007 (expanding their existing pipelines and agreeing to construct a new one along the eastern shore of the Caspian). The EU and US have long desired the construction of a Trans-Caspian Gas Pipeline (TCGP) to carry Central Asian gas directly to Europe, but it would be difficult to justify the construction of such a pipeline if the bulk of that gas is already committed to flow through Russian pipelines. Here EU must learn from US, which strongly supported the construction of BTC and SCP. EU must have a unique voice and engage very seriously with Caspian countries. The Caspian region is soon going to be producing large volumes of oil and gas and the EU must move quickly in order to secure the timely production and reliable, environmentally sustainable transport of these resources to its markets. Support for Nabucco and TGI would rise Western investments in the Caspian area and EU market is large enough to attract the bulk of gas and oil reserves, preventing in the same time the re-orientation of Caspian states to Russia;

- a gas pipeline from Turkmenistan (Dauletabad gas field) to Tashkent-Bishkek-Almaty-China (hard to become reality);

- a gas pipeline from Turkmenistan (Dauletabad gas field) to Afghanistan (through Herat and Kandahar), and from there to Pakistan (ending in Karachi) and even to India (Delhi), with a possible extension from Pakistan into Iran. This project had prompted the neutral Niyazov to side with Afghan Taliban (at that time strongly supported by Pakistanis, which in their turn wanted their country to become an outlet for Caspian riches), hoping in the construction of this pipeline if Afghanistan would have been won under Pakistani’s influence .

As a conclusion we have different strategies pursued by great and regional powers in

Caspian region: US and EU struggle for developing alternative routes and multiple pipelines to transport oil and gas from Caspian area, favoring east-west routes. Caspian countries want their energy resources getting to the global energy market. Russia struggles to maintain its control and monopoly upon export routes. Iran wants to become a regional hub and hence, a regional power. China (and recently India) are eager to enter the great power's arena, but for this they need resources to sustain their growing industrial complex.

Over this *Geographical Pivot of History* – which is in great part the Caspian region – great powers have been struggling during history for power and influence. Today the struggle is still there, but it has a higher complexity. What has changed is technical means for controlling this space.

Notes

¹ Gleason L. Archer, *History of Radio to 1926*, New York, American Historical Society, 1938, p. 164.

² Frank Verrastro and Sarah Ladislaw, "Providing Energy Security in an Interdependent World", in *The Washington Quarterly*, 30:4, Autumn 2007, p. 99.

³ *Ibidem*, p. 99.

⁴ Sergiu Celac, "Geopolitics of Energy: Recent Developments" in *Millenium III*, Spring 1999, p. 51.

⁵ Laurent Ruseckas, "State of the Field Report: Energy and Politics in Central Asia and the Caucasus", in *Access Asia Review*, No. 2, The National Bureau of Asian Research, p. 43.

⁶ Michael Mandelbaum, "The Caspian Region in the Twenty-first Century" in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *Energy and Conflict in Central Asia and the Caucasus*, New York, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., p. 21.

⁷ Robert Ebel and Rajan Menon, "Introduction: Energy, Conflict, and Development in the Caspian Sea Region", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 14.

⁸ Eugene Rumer, "The U.S. Interests and Role in Central Asia after K2" in *The Washington Quarterly*, 29:3, Summer 2006, p. 142.

⁹ Halford John Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, New York, Henry Holt and Company, 1942, p. 105

¹⁰ Flynt Leverett and Pierre Noel, "Ahead on the Curve: The New Axis of Oil", in *National Interest*, February 13, 2007.

¹¹ Joseph Braml, "Can the United States Shed Its Oil Addiction?" in *The Washington Quarterly*, 30:4, Autumn 2007, p. 119.

¹² Alexander L. George, *Bridging the Gap. Theory & Practice in Foreign Policy*, Washington, DC, USIP Press, 1994, p. 33.

¹³ Joseph Braml, *op. cit.*, p. 120.

¹⁴ Geoffrey Kemp, "U.S. – Iranian Relations: Competition or Cooperation in the Caspian Sea Basin", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *Energy and Conflict in Central Asia and the Caucasus*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2000, p. 155.

¹⁵ Anthony H. Cordesman, "Iran, Oil, and the Strait of Hormuz", in Centre for Strategic and International Studies' Publication, March 26, 2007, p. 7.

¹⁶ *Ibidem*, p. 2.

¹⁷ Sergiu Celac, *op. cit.*, p. 51.

¹⁸ Kassymzhomart Tokaev, Minister of Foreign Affairs of Kazakhstan, "Kazakhstan in the context of the geopolitics of the Caspian" Statement at the *International Institute of Strategic Studies* (London, March 9, 2006).

¹⁹ Federico Pena, Secretary of Energy, Statement before the Committee on International Relations, US House of Representatives, April 30, 1998.

²⁰ *Idem*, cited from Geoffrey Kemp, "U.S. – Iranian Relations: Competition or Cooperation in the Caspian, Sea Basin", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 158.

²¹ Bates Gill and Matthew Oresman "China's new Journey to the West. China's Emergence in Central Asia and Implications for U.S. Interests", *A Report of the CSIS Freeman Chair in China Studies*, Washington DC, CSIS, August 2003, p. 22.

²² Terry Linn Karl, "Crude Calculations: OPEC Lessons for the Caspian Region", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 32.

²³ Ian Bremmer, "The Riches of the Caspian" in *World Policy Journal* 10, No. 1, Spring 1998.

²⁴ John Deutsch, James R. Schlesinger and David G Victor, "National Security Consequences of U.S. Oil Dependency", *Independent Task Force Report No. 58*, Council on Foreign Relations, 2006.

²⁵ Zbigniew Brzezinski, *The Choice. Global Domination or Global Leadership*, New York, Basic Books, 2004, p. 72.

²⁶ H. Hrair Dekmejian & Hovann H. Simonian, *Troubled Waters. The Geopolitics of the Caspian Region*, New York, I. B. Tauris, 2001, p. 170.

²⁷ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000, pp. 142-144.

²⁸ James Nixey, "Postcard from Uzbekistan. Into the Valley" in *The World Today*, August 2007, vol. 63, Number 8/9, p. 38.

²⁹ Martha Brill Olcott "Regional Cooperation in Central Asia and the South Caucasus", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p.135.

- ³⁰ William Byrd, Martin Raiser, Anton Dobronogov & others, "Economic Cooperation in the Wider Central Asia Region", a *World Bank Working Paper* No. 75, Washington DC, The World Bank, 2006, p. 3.
- ³¹ *Ibidem*, p. 4.
- ³² Laurent Ruseckas, *op. cit.*, p. 51.
- ³³ Terry Lynn Karl, "Crude Calculations: OPEC Lessons for the Caspian Region", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 33.
- ³⁴ Robert Ebel and Rajan Menon, "Introduction: Energy, Conflict, and Development in the Caspian Sea Region", *op. cit.*, p. 10.
- ³⁵ Sergiu Celac, *op. cit.*, p. 53.
- ³⁶ Robert Ebel and Rajan Menon, "Introduction: Energy, Conflict, and Development in the Caspian Sea Region", *op. cit.*, p. 10.
- ³⁷ William Byrd & Martin Raiser with Anton Dobronogov & Alexander Kitain, *op. cit.*, p. 16.
- ³⁸ H. Hrair Dekmejian & Hovann H. Simonian, *op. cit.*, p. 168.
- ³⁹ Michael Mandelbaum, "The Caspian Region in the Twenty-first Century" in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 26.
- ⁴⁰ David I. Hoffman, "Azerbaijan: The Politicization of Oil", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 58.
- ⁴¹ Lutz Kleveman, *The New Great Game. Blood and Oil in Central Asia*, New York, Grove Press, 2003, p. 146.
- ⁴² Geoffrey Kemp, "U.S. – Iranian Relations: Competition or Cooperation in the Caspian Sea Basin", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 159.
- ⁴³ "Countries Delay Caspian Sea Agreement, IISS Questions Oil Potential of Region", *The Energy Report* 26, No. 18, May 4, 1998.
- ⁴⁴ David Filipov, "US Warns against Pipeline Going through Iran", in *Boston Globe*, 1 March 1998, A12.
- ⁴⁵ H. Hrair Dekmejian & Hovann H. Simonian, *op. cit.*, p. 20.
- ⁴⁶ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 147.
- ⁴⁷ *Idem*, p. 190 (interview with Viktor Kalyuzhny, then Russian deputy foreign minister and Putin's envoy to the Caspian region).
- ⁴⁸ Richard R. Dion, "Cutting up the Caspian", in *The World Today*, vol. 54, No. 3, March 1998, p. 81.
- ⁴⁹ H. Hrair Dekmejian & Hovann H. Simonian, *op. cit.*, p. 80.
- ⁵⁰ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 147.
- ⁵¹ Peter Rutland, "Paradigms for Russian Policy in the Caspian Region", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 179.
- ⁵² <http://www.iiss.org/index.asp?pgid/20092> (September 9, 2007).
- ⁵³ <http://www.reuters.com/news/video/videoStory?videoId/52462> (September 9, 2007).
- ⁵⁴ Vladimir A. Orlov and Miriam Fugugosh, "The G-8 Strelina Summit and Russia's National Power", in *The Washington Quarterly*, 29:3, Summer 2006, pp. 41-42.
- ⁵⁵ Stephen J. Blank, "Putin's Twelve-Step Program", in *The Washington Quarterly*, 25:1, Winter 2002, pp. 147-160.
- ⁵⁶ Ian Bremmer, "The Siloviki in Putin's Russia: Who They Are and What They Want", in *The Washington Quarterly*, 30:1, Winter 2006-2007, p. 87.
- ⁵⁷ *Idem*, p. 88.
- ⁵⁸ *Idem*, p. 89.
- ⁵⁹ Zeyno Baran, "EU Energy Security: Time to End Russian Leverage", in *The Washington Quarterly*, 30:4, Autumn 2007, p. 131.
- ⁶⁰ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de Șah*, p. 141.
- ⁶¹ Hans Nijenhuis, "Azerbaijan: Kuwait of the Caucasus", in *World Press Review*, 42, No. 1, January 1995.
- ⁶² Matthew J. Sagers, "The Oil Industry in the Southern Tier Former Soviet Republics", in *Post-Soviet Geography*, 35, No. 5, May 1994, pp. 269-270; Dilip Hiro, "Why is he US Inflating Caspian Oil Reserves?", in *Middle East Journal*, No. 558, September 12, 1997, p. 18.
- ⁶³ Matthew J. Sagers, "The Oil Industry in the Southern Tier Former Soviet Republics", in *Post-Soviet Geography*, 35, No. 5, May 1994, pp. 270-271.
- ⁶⁴ Thomas Land, "Caspian Neighbors Seek Accord on Offshore Deals", in *The Middle East*, No. 265, March 1997, p. 22.
- ⁶⁵ Charles Clover and Robert Corzine, "Treasure Under the Sea: The Caspian's Oil Reserves Could be Enormous but there are Disputes to Overcome", in *Financial Times*, April 30, 1997, p. 25.
- ⁶⁶ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 80.
- ⁶⁷ *Idem*, p. 75.
- ⁶⁸ H.E. Mr. Kassymzhomart Tokaev, Minister of Foreign Affairs of Kazakhstan, "Kazakhstan in the context of the geopolitics of the Caspian" Statement at the *International Institute of Strategic Studies* (London, March 9, 2006).
- ⁶⁹ Dominique Pianelli, "L'enjeu Pétrolier dans le Caucase", in Roberte Berton Hogge and Marie-Agnès Crosnier (eds.), *Arménie-Azerbaïdjan-Géorgie: L'An V des Indépendances; La Russie: International Ex-URSS Edition* 1996, Paris, Les Etudes de la Documentation Française, 1996, p. 70.
- ⁷⁰ "Caspian Oil: Not the Great Game Revisited", in *Strategic Survey* 1997/98, London, IISS, April 1998, pp. 22-29.
- ⁷¹ Dimitri Zhdannikov, "Russian Lukoil Makes Major Caspian oil Find", *Reuters*, March 23, 2000.
- ⁷² Vahe Petrossian, "Raising the Stakes", in *Middle East Economic Digest*, September 8, 2000, p. 8.
- ⁷³ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 134.
- ⁷⁴ H. Hrair Dekmejian & Hovann H. Simonian, *op. cit.*, p. 32.
- ⁷⁵ *ibidem*, p. 32.
- ⁷⁶ Zeyno Baran, "The Caucasus: Ten Years after Independence", in *The Washington Quarterly*, 25:1, Winter 2002, p. 221.
- ⁷⁷ Amineh Parvizi Mehdi, *Towards the Control of Oil Resources in the Caspian Region*, New York, St. Martin's Press, Inc., 1999, p. 87.

- ⁷⁸ Lutz Kleveman, *op. cit.*, pp. 53-54.
- ⁷⁹ Carlotta Gall and Thomas de Wall, *Chechnya: A Small Victorious War*, London, MacMillan, 1997, p. 127.
- ⁸⁰ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 54.
- ⁸¹ *Idem*, p. 55.
- ⁸² Peter Rutland, "Paradigms for Russian Policy in the Caspian Region", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 176.
- ⁸³ *Moscow Times*, December 7, 1999.
- ⁸⁴ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 57.
- ⁸⁵ Peter Rutland, "Paradigms for Russian Policy in the Caspian Region", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 177.
- ⁸⁶ H. Hrair Dekmejian & Hovann H. Simonian, *op. cit.*, p. 59.
- ⁸⁷ Jerrold L. Schecter, *Russian Negotiating Behavior. Continuity and Transition*, Washington DC, USIP Press, 1998, p. 161.
- ⁸⁸ *Idem*, p. 161.
- ⁸⁹ <http://www.reuters.com/article/company-NewsAndPR/idUSL037829820070403?pageNumber/2> (September 9, 2007).
- ⁹⁰ Martha Brill Olcott, "Regional Cooperation in Central Asia and the South Caucasus", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 142n7.
- ⁹¹ Doug Stokes, "Blood for Oil? Global capital, counter-insurgency and the dual logic of American energy security", in *Review of International Studies*, 33, 2007, p. 258.
- ⁹² Peter Rutland, "Paradigms for Russian Policy in the Caspian Region", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 175.
- ⁹³ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 80.
- ⁹⁴ <http://www.reuters.com/article/company-NewsAndPR/idUSL037829820070403> (September 11, 2007).
- ⁹⁵ Geoffrey Kemp, "U.S. – Iranian Relations: Competition or Cooperation in the Caspian Sea Basin", in Robert Ebel and Rajan Menon (eds.), *op. cit.*, p. 153.
- ⁹⁶ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 156.
- ⁹⁷ Seyed Reza Kasaei-Zadeh, director of the National Iranian Oil Company (NIOC), interviewed by Kleveman, in Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 134.
- ⁹⁸ *Idem*, p. 135.
- ⁹⁹ Lutz Kleveman, *op. cit.*, p. 114.
- ¹⁰⁰ Joseph Braml, *op. cit.*, p. 121.
- ¹⁰¹ Albert-Laslo Barabasi, *Linked. The New Science of Networks*, Cambridge, MA., Perseus Publishing, 2002, p. 56.
- ¹⁰² *The Economist*, April 14th – 20th 2007, pp. 27-29.
- ¹⁰³ Zeyno Baran, "EU Energy Security: Time to End Russian Leverage", in *The Washington Quarterly*, 30:4, Autumn 2007, p. 138.

SUMMARY

After the collapse of the Soviet Union, the Caspian region, until recently an unfamiliar zone combining mystery, romance and ignorance, the struggle for dominating this key area entered once again the agenda. First part of the paper brings out the main reasons regarding the importance of this area on the world stage. After that, there are presented the main features of Newly Independent States (NIS) from the region. Caspian legal status follows with its implications for littoral states and possible pipelines are presented as means through which countries could influence the future orientation and development of this strategically located area.

Ciprian Benea holds a PhD in Political Science/International Relations (National School for Political and Administrative Studies – Bucharest). Fields of expertise and fields of interests: geopolitics and transportation in the Black Sea area, Middle East and Central Asia; globalization and transportation; EU and transportation. Mr. Benea is currently a Lecturer at the University of Oradea, Faculty of Economics, International Affairs Department.

REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Inițiativa “Sinergia Mării Negre” - Uniunea Europeană planifică extinderea cooperării sale regionale

Anneli Ute Gabanyi, Berlin, Germania

Comisia Europeană vrea să înlocuiască relațiile de până acum, predominant bilaterale, cu statele nemembre ale UE din bazinul Mării Negre, printr-o componentă de politică regională. Prin aceasta, Uniunea Europeană acordă atenție importanței strategice crescute a regiunii, în dublu sens: statele riverane Mării Negre alcătuiesc cel mai important coridor pentru livrarea energiei fosile din Rusia și Caucazul de Sud, ele devenind între timp, însă, și spațiul preferat de tranzit pentru migrația ilegală și activitățile de contrabandă. Succesul noii inițiative a Uniunii Europene va depinde dacă se reușește, în cadrul Comisiei, printr-o rețea de responsabilități diverse, să se obțină de asemenea și un efect de sinergie organizatorică, dacă vor fi asigurate mijloace financiare suficiente pentru implementarea intențiilor.

La 11 aprilie 2007, Comisia Europeană a prezentat, printr-o comunicare către Consiliu și Parlamentul European, noua sa inițiativă de cooperare regională cu țările Mării Negre. Documentul trebuia să fie prezentat la summit-ul UE din iunie 2007.

Comunicarea atestă reevaluarea spațiului Mării Negre, care poate fi explicată prin următoarele motive:

- **Extinderea:** admiterea la 1 ianuarie 2007 a țărilor riverane, România și Bulgaria,

are ca urmare faptul că Uniunea însăși, se învecinează cu Marea Neagră;

- **Șocul livrării:** criza livrării gazului rusesc către Ucraina la cumpănă dintre anii 2005-2006 și consecințele acestuia pentru securitatea energetică europeană au adus rapid în atenția UE însemnătatea strategică a spațiului Mării Negre;

- **Regiune de criză:** spațiul Mării Negre este tot mai mult perceput în statele UE, ca o zonă de potențiale riscuri de securitate: pe lângă factorii de risc „duri”, între care se numără conflictele „înghețate” din Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia și Nagorno Karabach, apar în spațiul Mării Negre, de asemenea, în mare măsură, riscuri „ușoare” de securitate, precum contrabanda cu arme și narcotice, traficul de ființe și migrația;

- **Forță motrice pentru politica de vecinătate:** în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (ENP) statelor vecine din estul Uniunii Europene le revine, în viziunea Germaniei, un rol crescut. Cooperarea UE cu aceste state ENP din est, în contextul noii inițiative, poate fi accelerată, fără ca aceasta să provoace teamă în statele din sud nemembre ale Uniunii Europene față de o decuplare a dimensiunii estice de dimensiunea sudică a politicii de vecinătate.

SUMMARY

This paper focuses on the main elements of the „Black Sea Sinergy”, a document created by the EU Commission, and published in April 2007. This document expresses the increasing interest of the European actors for the Black Sea region, due to its geo-political, economical and political value for the entire European security architecture.

Dr.phil. Anneli Ute Gabanyi is a Senior Research Analyst in International Affairs and member of the Board of the German-Romanian Forum in Berlin. Areas of expertise: Political system; transition; elite and minority problems; gender studies; foreign and security policy in Romania and the Republic of Moldova.

RUSIA/CSI

Ideologie *versus* interes național

Determinări ale politicii externe a Rusiei

Marianna Kuleva, R. Moldova

Istoria este știința despre conștiința națională

S.M. Soloviov

De-a lungul istoriei, după apariția organizărilor statale, a fost generat interesul național, statul fiind, în concepția clasică, organizarea juridică a unei națiuni. Interesul național de stat a fost o continuitate de-a lungul istoriei și a trecut prin mai multe etape de dezvoltare, de la sclavagism la socialism, fiecare etapă având ideologia și mecanismele sale sociale, economice și politice.

Orânduirile sociale s-au succedat în ordinea cunoscută de la apariția organizării statale, dar interesul național a existat și va exista și în viitor, deasupra tuturor ideologiilor și mecanismelor economice, sociale și politice. Orânduirile sociale, cu ideologiile și mecanismele lor au apărut pe anumite trepte ale istoriei și au dispărut, înlocuite de altele, dar interesul național al statului a existat și s-a dezvoltat, susținut de acestea.

Rusia dorește să joace un rol important pe scena politică mondială în următoarele decenii și să-și păstreze identitatea și caută să-și proiecteze un nou concept ideologic și să conceapă o nouă doctrină care să-i susțină interesul național.

Rusia este o țară ideologizată, în sensul că ideea mesianică, în mod tradițional, a jucat un rol foarte important, unificator, dând astfel sens acțiunilor sale politice, considerându-se că ideea predestinării poporului rus, ca fiind un popor ales, a putut să mențină integritatea statului rus¹. Ideea că are o misiune mesianică a rămas pe veci în mentalitatea sa². În această accepțiune, mesianismul a însemnat mijlocul său de autoconservare.

Elita politică rusă a conturat și a determinat interesul național primordial al statului, ținând cont de valorile ei tradiționale, construind astfel viitorul politicii sale externe și al statului rus. Rusia a fost și este un stat paternalist, cu o societate tradițională, în care elita politică își legitima puterea sa prin religie și ideologie, acestea constituindu-se în elemente unificatoare.

În perioada contemporană, naționalitatea, armata, ideologia, politica și religia constituie elemente unificatoare și integratoare, care contribuie la omogenizarea și unitatea Rusiei „Imperiale” de astăzi. Problema Rusiei actuale este că președintele Vladimir Putin nu a găsit resursele ideologice necesare pentru mobilizarea societății.

Actualmente, Rusia se află, ca și în trecut, la „răscrucea marilor drumuri”, între Occident și Orient. Va avea oare primul drum direcția către ideea cooperării cu Statele Unite, iar al doilea cu Uniunea Europeană? Sau va alege Rusia drumul către Asia, reanimând astfel schemele eurasiatice?

Nu este prima dată în istoria Rusiei când ea trebuie să ia o decizie istorică. Procesul acestei decizii se desfășoară în condiții nu tocmai favorabile pentru ea. Încotro se uită vulturul imperial rusesc? Dacă există în această situație o „busolă”, atunci rolul ei este jucat de analiza trecutului său istoric.

De-a lungul istoriei, procesul de luare a deciziei politice în Rusia a fost influențat și determinat de marile personalități ale momentului, precum: mitropolitul Filaret, Petru I

și Stalin. Ei au ales drumuri diferite: mitropolitul Filaret a optat pentru izolarea Rusiei față de Occident, Petru I a făurit o fereastră către Europa, în timp ce Stalin a ales lumea sovietico-eurasianistă.

Idealiștii erau de părere că Rusia trebuie să se apropie de Occident printr-un sistem politico-social unic în emisfera nordică a lumii de la Atlantic până la Pacific, de la Vancouver până la Vladivostok, pe două continente gigantice. În Rusia post – gorbaciovistă, acest vis a fost spulberat: două entități occidentale, Statele Unite ale Americii și Europa de Vest, în anii '90, au evidențiat în mod clar, din punct de vedere politic, interesul lor major de a-și apăra sferele de interes.

Argumentele pro-europene sunt constituite de relațiile tradiționale ruse, apropierea istorică și geografică, nevoia Europei Occidentale de piețe de desfacere în Rusia și nevoia de a-și asigura noi surse de materii prime. Pe de altă parte, Rusia are nevoie de instrumente *high-tech*, de infuzii de capital și sisteme financiare moderne, capacitate managerială și mecanisme antreprenoriale occidentale. Dar la orizont s-au conturat dificultăți și obstacole majore. Efectele celor două Războaie Mondiale sunt resimțite încă și astăzi. Este evident că Europa Occidentală nu dorește să riște printr-o extindere exagerată și prin pătrunderea într-un mediu amorf și imens, la care se adaugă și dificultățile economice și psihologice ale Rusiei de după anii '90.

Dacă „circulația” va fi blocată pe cele două drumuri, Rusia va trebui să-l aleagă pe cel de-al treilea. Nedorind să fie numai un furnizor de materii prime și de mână de lucru ieftină, simțindu-se inegală în relația cu Occidentul, și ca urmare a pierderii Războiului Rece în Europa, precum și datorită faptului că nu se întrevede o deschidere așa cum și-o dorește ea, Rusia își va îndrepta strategia politicii sale externe, cel mai probabil spre Asia, unde își poate realiza mai bine obiectivele.

De fapt, din punct de vedere istoric și geografic, Rusia a fost tot timpul între cele două civilizații – cea asiatică și cea vest-

europenă. Ea a preluat de la aceste două civilizații, mecanismele politice și de guvernare, constituindu-le într-un sistem hibrid. Sistemul hibrid rusesc a preluat elemente ale sistemului politic post-bizantin. Mecanismele de guvernare asiatice, un sistem de conduită politică, de la marele cneaz Vladimir până la conducerea actuală formează politica rusă de astăzi. Rusia a parcurs drumul dintre cele două poluri în timp de zece secole. Expansiunea teritorială, migrația și colonizarea populației a constituit o caracteristică fundamentală a istoriei și evoluției ei.

Așezarea unică între Occident și Asia a influențat destinul istoric al Rusiei. Ea a asimilat elemente din ambele sisteme. Din Asia a preluat: etica apărării colective, tactica militară, sistemul de cooperare, sistemul de impozitare, iar începând cu secolul al XVI-lea elita rusească începe să perceapă influența occidentală. Astfel, rușii încearcă să imite sistemul militar, să preia progresele culturale, raționalismul occidental și știința. Elita politică rusească tindea să unească și să asimileze pasivitatea, prejudecățile Estului fatalist cu dinamismul și individualismul occidental.

Trei evenimente majore au determinat evoluția Rusiei, așezată între două civilizații și culturi:

- Creștinarea; evoluția politică și socială a Rusiei în perioada domniei lui Ivan al IV-lea, supranumit cel Groaznic;
- Reformele și testamentul lui Petru I („cel Mare”);
- Revoluția din anul 1917.

Astăzi, Rusia a întrerupt vechiul drum pacifist, evoluționist, al dezvoltării și se aruncă între două extremități opuse. Rezultatul – observabil – conflictul inevitabil dintre popor și elita conducătoare, care cu încredere în sine, merge cu „aplomb” înainte. În această situație, elita politică rusă, care a preluat din teoriile dezvoltării occidentale, începe să se adapteze pe un teren tradiționalist, clădit de sute de ani, și începe să se lovească de opoziția populației.

Elita are convingerea că aceste noi reforme vor aduce succes, dezvoltare pentru popor.

Inovația și noile paradigme valorice culturale, îndăznețe, duc însă la o confruntare între elita politică și popor, amenințând societatea rusă cu un cataclism social de proporții.

Acesta este conflictul pasiv și cronic care amenință să se transforme într-o ciocnire de proporții între elită și popor. Ultima confruntare, din anul 1993, a demonstrat că lupta utopiștilor cu opoziția continuă încă din secolul al X-lea, când un număr mare de populație creștinată, stând la liturghie „nu înțelegea unde se află, în ceruri sau pe pământ”³, iar acest lucru îl vedem și la artizanii reformelor și privatizărilor anilor '90⁴.

Istoria nu se poate învăța „ad literam”, și nu trebuie să așteptăm de la ea „rețete gata făcute”. Dar ea reprezintă un context unic, iar noi, intrând în esența ei, vom înțelege ceea ce se întâmplă astăzi. Un lucru este important, și anume faptul că experiența națională ne poate oferi o viziune obiectivă asupra istoriei, geografiei, a codului specific al Rusiei.

Nu avem o garanție absolută că istoria ne va arăta drumul corect, dar ea ne demonstrează (pentru a câta oară?) faptul că ignorarea trecutului specific rusesc ne poate conduce la o analiză incorectă a situației actuale a Rusiei.

Realizând obiectivele principale ale modernizării economice, politice și de căutare a identității sale, noua elita politică ajunge la anumite concluzii, învățând lecția istoriei.

Astăzi, Rusia se concentrează asupra intereselor sale naționale, experiența Chinei fiindu-i exemplu. Atunci când China era pe valul umilinței naționale, burghezia naționalistă, în frunte cu Sun Yat-sen⁵, a răsturnat ultima dinastie Qing, în anul 1911, și a început o perioadă de transformarea a imperiului în republică.

În 1914 China, declarând război Germaniei, a încheiat alianța militară cu Occidentul. La început, în anii 1920, elita conducătoare a Guomindan-ului se baza pe Rusia comunistă, iar apoi, pierzând credința în acest mijloc de cooperare în lupta împotriva Occidentului, a preferat să joace un rol dublu, ca

o contrapondere în divergențele Rusiei cu Occidentul. Comuniștii chinezi din Komintern, din partea de nord, se orientau către Uniunea Sovietică, iar naționaliștii din Guomindang, din sud, se orientau spre Occident, în special, spre cooperarea cu Statele Unite.

Când în anul 1949, Mao Zedong⁶ a proclamat republica comunistă și China a încheiat pactul cu URSS, Occidentul a văzut în această coalitie, Moscova-Beijing, un pericol geopolitic de proporții mondiale. În anul 1978, conducătorii chinezi, observând că sistemul comunist nu produce rezultatele scontate și că izolarea față de Occident va spori dependența Chinei față de țările industriale, în frunte cu Chiang Kai-shek, decid deschiderea drumului către o amplă cooperarea cu Occidentul. Tabloul politic și strategic a constat în faptul că guvernul chinez s-a schimbat după moartea lui Mao Zedong și a adoptat o nouă strategie inovatoare, prin care și-a păstrat identitatea sa națională și a conceput și potențat un dialog pe picior de egalitate cu Occidentul.

Un alt exemplu îl reprezintă Imperiul Otoman, care a manifestat până în anul 1917 o opoziție îndelungată față de Occident. În Turcia de după anul 1918, peisajul politic s-a schimbat aproape în totalitate, în locul sultanilor „obscuri”, apar conducătorii pragmatici turci, care înțeleg că fără cooperarea cu Occidentul, Turcia este sortită pieririi. După războiul cu Rusia din anul 1877, Turcia a fost exclusă din cercul european, iar clasa politică turcă de la Istanbul, în urma pierderii războiului, se orientează către Germania lui Bismarck. În agonia pierderii imperiului, între anii 1918-1922, Turcia își concentrează forțele sub Mustafa Kemal Atatürk, care a început implementarea de reforme, în mod drastic, în toată țară, în scopul modernizării țării după modelul occidental. Pe baza patriotismului descris mai sus, s-a pus problema conceperii unei noi doctrine naționale pentru această națiune, care era în criză. Războiul Rece a întărit elementele pro-occidentale din Turcia, conform „Doctrinei Truman” și după „Planul Marshall”, ajutorul economic al Occi-

dentului a permis țării să-și construiască o infrastructură la nivelul standardelor occidentale.

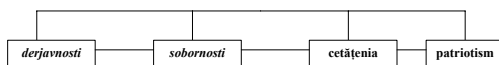
Un alt exemplu, elocvent și de admirat, rămâne Japonia. Păstrând cultura și valorile ei naționale, aceasta a preluat tehnologii noi din Occident și a dezvoltat foarte mult cercetarea.

Am oferit câteva exemple pentru a demonstra că lecția istoriei nu este uitată și că anumite elemente de modernizare socială și politică sunt de folos pentru elita conducătoare rusă: folosirea experienței occidentale în privința progresului tehnico-științific, concomitent cu păstrarea identității sale naționale; pe baza acestor experiențe, formarea unui nou centru de dezvoltare, valorificând potențialul său național, existent în perioada contemporană.

Actualmente, se încearcă găsirea unei formule ideologice de către Rusia, formulă care ar păstra unele elemente din trecut, dar ar introduce elemente ce ar marca identitatea Rusiei în sistemul internațional actual. De rezolvarea problemei identității, civilizației ruse depind, în mare măsură, formularea politicii sale externe pe termen lung, cât și conceptul de strategie națională de securitate.

Noile tendințe ale elitei politice ruse de a defini o ideologie s-au soldat cu propunerea proiectului profesorului Andjusev B. E. Acest proiect s-ar rezuma la următoarea formulă:

Spiritualitatea și cultura polietnică tradițională

Conceptul central al modelului este cel de spiritualitate și cultură polietnică tradițională, un complex de valori, credințe, tradiții caracterizat prin dinamism. *Derjavnosti* și *sobornosti* reprezintă elementele tradiționale, iar *cetățenia* și *patriotismul* – elementele noi.

Toate componentele se află în relație directă și se determină una pe cealaltă pentru a nu permite căderea sistemului într-o formulă mai radicală.

Importante în această formulă sunt elementele tradiționale, în special cel de „*derjavnosti*”, pentru că reprezintă legătura cu trecutul politic extern al Rusiei⁷. Trebuie să menționăm de la bun început că, acest concept de autocrație nu este o inovație rusă. Această doctrină politică a fost aplicată în trecut de către marile imperii: Imperiul Roman, Imperiul lui Gingis-Han atât pe plan intern, cât și extern.

Sobornosti în acest context este un concept care exprimă conștiința unirii poporului prin spiritualitate, ideea organismului social viu și nu a unui mecanism de stat inert⁸. Din punct de vedere extern, această doctrină se referă la transformarea statului într-o putere mondială. Rolul Rusiei a constat în faptul că a preluat această doctrină și a încercat să-i dea un caracter ideologic propriu, prin anumite formule, încă din Evul Mediu, pentru a-și explica și legitima acțiunile pe plan extern.

„Samoderjavie” – o ideologie specifică a statului și a puterii ruse.

„*Samoderjavie*” a însemnat sufletul, viața, pentru ruși, așa după cum guvernarea republicană a reprezentat un element crucial pentru Roma. Este o idee de ordine și de legitimitate a puterii. A fost o ideologie politică concepută de Ivan al IV – lea cel Groaznic. El a vrut să diferențieze concepția bizantină a țarului autocrat, adică a puterii autocrate, de noua sa ideologie de guvernare.

„*Samoderjavie*” era echivalent cu „samovlastie” („conduc singur”), refuzul puterii ruse de a accepta orice ingerință din exterior (Bizanț, Hoarda de Aur), o putere politică de sine stătătoare, autohtonă. Este puterea supremă, independentă, care se baza doar pe forțele proprii. „*Samoderjavie*”, pentru Rusia, a însemnat nu numai ideologia sau modelul proiectiv, ci realitatea istorică de la Ivan cel Groaznic până la ultimul țar, Nikolai al II-lea.

Puterea supremă era unică, constantă, neîntreruptă, sfântă, puternică, inviolabilă, indestructibilă, oriunde pe teritoriul țării. Era expresia puterii depline. Această putere a fost exprimată prin ideologia „Moscova – a Treia Romă”⁹.

„*Samoderjavie*” nu înseamnă numai autocrație, absolutism (școala de gândire occidentală) și forma istorică evoluționistă (școala slavofililor), ci este o ideologie universală a statului și a puterii. Tradus *ad literam*, „*samoderjavie*” înseamnă puterea nelimitată a unui singur om. Privită la început ca un concept religios, în care țarul era considerat Dumnezeu pe pământ (deci *samoderjavie* era o formă de guvernare a împărăției lui Dumnezeu pe pământ), a devenit apoi un concept politic.

Cum definim „interesul național”

Rusia singură trebuie să definească și să interpreteze care sunt interesele ei naționale. Prin urmare, Rusia va putea formula și defini politica sa externă. Diplomația și politica externă vor fi mult mai previzibile și vor permite construirea sistemului vital de relații cu alți actori ai sistemului internațional, și colaborarea cu drepturi egale cu Occidentul pe probleme fundamentale ale politicii mondiale. Vor permite, de asemenea, definirea locului și rolului Rusiei în politica mondială, în procesul istoric de globalizare. Amânarea procesului de definire a intereselor naționale naște riscul de a împinge Rusia la periferia sistemului mondial.

Bazându-ne pe tradițiile istorice, putem defini „*interesul național*” ca ansamblu de interese și cerințe comune ale membrilor comunității socio-culturale respective. Apărarea și satisfacerea acestor interese sunt condiții necesare pentru existența și pentru identitatea națională, în calitate de subiect al istoriei.

„*Interesul național*” exprimă necesitățile comunității naționale în cadrul comunității mondiale, acolo unde corespund cu tradițiile sale istorico-culturale, spirituale, și care permit realizarea maximă a resurselor sale potențiale.

Genetic, „interesele naționale” sunt legate pe bază etnică. În prima fază, ele se formează pe o bază național-etnică, dar ulterior acest rol îi revine factorului socio-cultural.

Pe parcursul evoluției istorice a societății, crește factorul socio-cultural în formarea intereselor naționale, iar rolul factorului etnic se retrage în „umbră”.

În societățile contemporane dezvoltate, baza etnică nu mai joacă un rol primordial în definirea interesului național. Aceste societăți devin etnic amestecate, apartenența etnică se depolitizează și influențează prea puțin situația civilă și înțelegerea intereselor naționale (apartenența națională nu joacă un rol important în definirea intereselor naționale).

În comparație cu țările dezvoltate (unde s-au format națiuni neutre din punct de vedere etnic, ca un ansamblu al tuturor cetățenilor statului respectiv), în Rusia situația este mult mai complicată. Aici nu există un organism socio-cultural unitar. Factorul național-etnic joacă încă un rol important și aceasta se vede în activitatea statului și în poziția elitelor regionale, în special în zonele cu caracter compact, ale minorităților naționale.

De aceea, *interesele naționale* ale Rusiei nu sunt „naționale” și etnic neutre, precum în țările occidentale. Specificul „*interesului național*” al Rusiei constă în formarea, pe baza etnică eterogenă, a cerințelor națiunilor numeroase care populau un teritoriu imens și aveau funcția de barieră și pod între Europa și Asia.

Rusia istorică s-a format ca o totalitate politică, administrativă și economică a teritoriilor, a *ethosului* națiunilor, a culturii, unite prin valori și interese naționale ale statului.

Acest teritoriu imens, necesita eforturi mari pentru existență în condiții geo-politice dificile; diversitatea *ethosului*, specificul caracterului național sunt elemente care au determinat „*interesul național*”. Datorită specificului istoric și politic al dezvoltării Rusiei, interesele de stat se puneau mai presus de interesele societății și ale individului, care au determinat drept vorbind, caracterul imperial al Rusiei. Interesele naționale ale Rusiei

sunt imperativul dezvoltării ei sociale, baza formării obiectivelor strategice ale politicii sale externe.

Aceste interese naționale declarate ale Rusiei, în condiții contemporane, se pot diviza în trei categorii de bază.

- *Interesele naționale* prioritare ale Federației Ruse la **nivel global** constau în participarea activă la crearea sistemului internațional, în așa fel încât locul Rusiei în acest sistem să corespundă potențialului ei politic, economic și intelectual, cerințelor și oportunităților militare – politice și economice externe.

- *Interesele naționale* prioritare ale Federației Ruse la **nivel regional** se rezumă la asigurarea mediului internațional stabil, dar și la întărirea și avansarea pozițiilor ei economice, militare și politice pe arena mondială, pe baza valorificării mecanismelor de colaborare regională.

- *Interesele naționale* primordiale ale Federației Ruse în **spațiul post-sovietic** constau în dezvoltarea relațiilor multilaterale, mutual avantajoase cu statele CSI.

În concluzie, obiectivul elitei politice ruse constă în formularea, definirea exactă a strategiilor naționale și definirea priorităților în proiectarea acestor strategii.

Până în prezent Rusia nu și-a găsit integral identitatea. Ea rămâne în continuare cu pretenții globale, dar nu și cu posibilități globale. Rusia, după sfârșitul Războiului Rece, s-a trezit într-o situație geopolitică inedită. Pe continentul european, Uniunea Europeană, prin procesele de integrare, a devenit un nou pol al puterii. NATO și-a întărit pozițiile prin integrarea de noi state membre, devenind garant al securității europene și transatlantice. În această configurare nouă, Rusiei îi era greu să-și găsească locul și să-și apere interesele.

La început, după o perioadă de inerție, elita politică și militară a Rusiei a perceput „direcția occidentală”, în special extinderea NATO ca o amenințare la adresa securității sale naționale. Pe parcurs, Rusia a înțeles că are mai multe amenințări în perimetrul sudic –

din Caucaz până în Tadjikistan și Afganistan. În Orientul Îndepărtat, Rusia, trebuia de asemenea să balanseze între giganți precum China, Japonia, Statele Unite, care au început lupta pentru influență în zonă.

Urmărind evoluția istorică a politicii Rusiei, începând din perioada lui Ivan cel Groaznic (Rusia Moscovită), și perioada Rusiei țariste (perioada țarului Nikolai), putem afirma faptul că, în loc să se concentreze pe flancul sudic, de unde venea cea mai mare amenințare pentru securitatea sa, conducătorii săi se concentrau pe flancul nordic¹⁰.

Sentimentul imperial rusesc a fost și este – chiar și după prăbușirea Imperiului Sovietic – atât de puternic, încât orice încercare de a schimba această stare de spirit este aproape imposibil de realizat. În plus, destrămarea Uniunii Sovietice și formarea noii identități ruse a coincis cu procesul de globalizare. Rusia trebuie să-și definească atitudinea față de acest fenomen și să găsească un răspuns adecvat la acest proces.

Note

¹ Независимая Газета, 1 ноября 2000, Рой Медведев Владимир Путин: четыре Года в Кремле, Издательский дом «Время», Москва 2005, p.454

² Анатолий Уткин „Национальный интерес. Вызов Запада и ответ России”, Москва, АлГоритм, 2002, p. 51

³ Анатолий Уткин Национальный интерес. Вызов Запада и ответ России, Москва, АлГоритм, 2002, p.10

⁴ Ibidem.

⁵ Sun Yat-sen (1866-1925), naționalist, proto-socialist, revoluționar chinez, fondatorul partidului Guomintang în China a fost numit „Părintele Chinei moderne”. În Taiwan și în China era numit „Părintele Națiunii, Sun Chungshan”. Ideile principale ale lui Sun Yat-sen: trei principii populare sau ale poporului – naționalismul; puterea în mâinile poporului sau puterea; prosperitatea populației. Pentru stabilirea puterii populare era necesară ideea de egalitate. Egalitatea nu însemna că toți oamenii sunt egali, ci esențial era ca toți să aibă șanse egale pentru dezvoltarea capacităților lor. În statul ideal democratic sunt cinci ramuri al puterii: executivă, legislativă, juridică, selectivă și controlată. China a adoptat reforma economică sub lozincă „Pământurile sunt ale țăranilor”, această nouă gândire putea să modernizeze China. Sun Yat-sen cunoștea teoria economică a lui Marx, și astfel a început construirea teoriei sale referitoare la economie. După reforma agrară, Sun Yat-sen a elaborat programul de industrializare a țării și controlul statului asupra capita-

lului privat. Conform principiului egalității promovat de Sun-Yat-sen, omul nu este egal fizic și intelectual, dar posibilitățile fiecărui om de a se realiza sunt egale.

⁶ Mao Zedong sau Mao Tse-Tung (1893-1976), fondatorul Republicii Populare Chineze, lider comunist chinez, a adoptat o ideologie comunistă specifică pentru statul chinez, „marxism-leninism-maoism-ul”. Este considerat teoreticianul comunismului chinez (Maoism). Liderul Partidului Comunist Chinez (PCC). În 1949 Mao proclamă Republica Populară Chineză, devenind astfel liderul acesteia până la moartea sa, în 1976. Din 1954 este președintele Republicii Populare Chineze. Mao împreună cu Zhu De au format o Republică Sovietică în munții Zing Gang, la hotarul provinciilor Hunan și Ziangxi în 1934. Acest act a demonstrat refuzul de a se supune nu numai Kuomintang-ului (naționaliștilor în frunte cu liderul Chiang Kai-shek), dar și Comintern-ului (comuniștilor sovietici). În perioada 1946-1949 armata lui Chiang Kai-shek s-a refugiat în Taiwan. În urma războiului civil, în 1949 Partidul Comunist Chinez sub conducerea lui Mao Zedong a preluat puterea în China, proclamând Republica Populară Chineză. Mao Zedong a instaurat o dictatură și cultul „Maoist”. Statele Unite, care îl susțineau pe Chiang-Kai-shek și China naționalistă, au refuzat să stabilească relații diplomatice cu Mao, acesta trecând astfel la colaborarea cu Uniunea Sovietică stalinistă. În 1959, opinia ultraradicală de stânga al lui Mao a dus la ruperea relațiilor cu URSS. Mao fusese de la bun început contra politicii mai liberale a lui Hrușciiov, mai ales referitor la tezele despre existența pașnică a celor două sisteme. În perioada „Marelui Salt Înainte” (economia Chinei era preponderent agrară) are loc industrializarea societății chineze, aceste teze și gândirea politică mai liberală a lui Hrușciiov au dus la confruntarea între Beijing și Moscova. Mao era adept al ideii „Revoluției Permanente”, neacceptând „valorile occidentale”, cu scopul de a ajunge la „veritabilul socialism” în forma lui inițială. Teroarea internă (care a

cuprins toată țara odata cu Revoluția culturală) se adăuga politicii externe agresive.

⁷ Sobornicie Unul dintre principiile de bază ale bisericii ortodoxe. *Unitatea dintre Dumnezeu și popor*. Este și un element spiritual specific național rusc. Conceptul de *sobornosti* este de asemenea unul vechi din punct de vedere istoric și reprezintă în formula dată formalizarea unității sociale a cetățenilor indiferent de interesele politice, etnice și confesionale și are rol de balanță între *derjavnosti* și cetățenie.

⁸ În secolul al XIX –lea acest concept a stat la baza școlii slavofililor, fiind introdus de Aleksei Homiakov. Vezi Николай Бердяев „Алексей Степанович Номяков”Глава VI „Учение Номякова об обществе и Государстве”.

⁹ Vezi Новикова Л.И., Сиземская И.Н. *Три модели развития России. Самодержавие*. РАН.Ин-т. Фило-софии. І., 2000; (Novikova L. I., Sizemskaya I.N. *Trei modele de dezvoltare a Rusiei. Samoderjavie*); 2002, p.24-32; A. Bohanov „‘Samoderjavie’ – Ideea puterii țariste”. „Samoderjavie” nu înseamnă doar un principiu monarhic de guvernare. El era un element structural de bază al evoluției statului rus. Ar fi incorect să asimilăm această ideologie cu absolutismul.

¹⁰ În perioada domniei sale, Ivan cel Groaznic a purtat războiul livonian (cu Lituania, Polonia și Suedia). Prin expansiunea spre Marea Baltică, după 30 de ani de lupte, campania lui Ivan al IV-lea a eșuat, deschizând astfel oportunitatea pentru tătari (hanul Crimeei a invadat cnezatul Moscovei în 1571, iar în 1572 invazia tătară a fost respinsă). Armistițiul pe care l-a semnat Ivan cel Groaznic cu Suedia în 1583, a refăcut frontierele de la începutul Războiului Livonian, o mică porțiune din Golful Finlandei, inclusiv gurile râului Neva rămânând în posesia rușilor. Vezi David Warnes „Cronica țărilor Ruși” Editura M.A.S.T. 2001., p.43, și Nicholas V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, Institutul European Iași, 2001, pp.162-166.

SUMMARY

This paper focuses on the description of old and new ideological concepts specific for the Russian state – hood and their influence over the Russian foreign policy during the contemporary era and the post-Cold War era, especially. Concepts like *derjavnosti* and *sobornosti* represent traditional elements for the Russian mentality *Samoderjavie* is the special ideology of the Russian state and the Russian idea related to power, with a great deal of influence over the Russian foreign policy over the centuries. All those concepts are explained in this paper. It also presents the basic assumptions of the theoretical concept of “national interest” and the main features of this concept according to the Russian historical, cultural, social and political background.

Kuleva Marianna, holds a B.A. in English Language and Literature from the Republic of Moldova State University, the Faculty for Foreign Languages and Literatures. She also holds a M.A. in Contemporary Political Systems at National School of Political Studies and Public Administration in Bucharest (SNSPA), the Department for International Relations and European Integration. Ms. Kuleva is currently a PhD candidate.

ORIENTUL MIJLOCIU

Strategia Statelor Unite pentru Orientul Mijlociu Extins: critici ale abordării neoconservatoare și limitele teoriei păcii democratice*

Mihaela Matei

I. Proiectul *Broader Middle East and North Africa (BMENA)* – o strategie a democratizării

I.1. *BMENA* și schimbarea politicii Statelor Unite

Intervenția americană în Irak a avut la nivel discursiv două argumente principale: în primul rând eliminarea unui „*rogue state*” și a amenințării proliferării armelor de distrugere în masă, iar în al doilea, răsturnarea unui regim dictatorial și sprijinul pentru lansarea unui proces de democratizare a Orientului Mijlociu. În februarie 2003, în cadrul unui discurs la American Enterprise Institute, președintele Bush a afirmat că războiul din Irak va conduce la răspândirea democrației în lumea arabă și că „a new regime in Iraq would serve as a dramatic and inspiring example of freedom for other nations in the region”¹.

Inițierea unei noi strategii americane față de Orientul Mijlociu nu este un demers conceptual neașteptat, câtă vreme în centrul acesteia se află paradigma rolului Statelor Unite ca hegemon benefic, răspândind pacea și democrația în lume, paradigmă care a caracterizat politica republicană și în perioada Războiului Rece. Însă pentru prima oară o asemenea abordare este aplicată unei regiuni în care s-a considerat multă vreme că prevalează logica *real-politik*-ului și interesele de putere interpretate în cheie realistă.

Strategia de democratizare a Orientului Mijlociu, denumită inițial *Greater Middle*

East, ulterior *Broader Middle East* și în final *BMENA* (*Broader Middle East and North Africa*), a pornit de la ideea lui Ronald Asmus privind importanța construirii unei noi relații a lumii iudeo-creștine cu cea musulmană și de la premisele wilsoniene ale reconcilierii și instituirii păcii prin democrație în plan global. Ulterior, strategia a dobândit și o componentă neorealistă, sau mai bine zis neoconservatoare, care accentua asupra necesității de a face ordine într-o zonă a anarhiei și războiului ce amenința în mod direct interesele americane.

Lansată la Summitul G8 de la Sea Island din 2004, *BMENA* a afirmat imperativul construirii unui parteneriat autentic care să conecteze Europa și America cu Orientul Mijlociu Extins, în scopul promovării libertății, a științei și drepturilor omului.

Potrivit conceptului american, Orientul Mijlociu Extins a fost definit ca spațiul cuprins între Vestul Africii Sahariene, începând cu Marocul, incluzând Maghrebul și Orientul Mijlociu și până în Asia, pentru a încorpora state precum Afganistanul, Pakistanul și chiar Indonezia, practic întreaga lume musulmană.

Premisa de bază a *BMENA* a fost aceea că lumea musulmană trebuie sprijinită să inițieze reforme de substanță, care să o conecteze la realitățile politice de după sfârșitul Războiului Rece. În cadrul a ceea ce s-a numit al treilea val al democratizării², care a inclus pe parcursul ultimelor decenii state din America Latină, Europa, Asia, lumea islamică

* Opiniile expuse în acest articol aparțin exclusiv autoarei, și nu implică în niciun fel instituția din care face parte.

poate fi apreciată ca absentă. După cum remarca Martin Kramer, Islamul rămâne o insulă, o anomalie, o zonă de rezistență la idealurile libertății, care au condus la căderea regimurilor autoritare, de stânga sau de dreapta, dintr-o mare parte a lumii³.

Strategia BMENA propune o transformare politică profundă a acestei regiuni, de la democratizare, măsuri pentru respectarea drepturilor omului, reforma educației și a justiției, susținerea proiectelor umanitare și până la reforma armatelor și forțelor de securitate din statele arabe, liberalizarea economică și deschiderea spre economia de piață. Conform acestei inițiative, Occidentul urma să manifeste o mai mare disponibilitate pentru angajarea în dialogul politic cu lumea musulmană, pentru creșterea substanțială a ajutoarelor economice, facilitarea accesului în Organizația Mondială a Comerțului și lansarea unor noi aranjamente de securitate, după modelul Parteneriatului pentru Pace.

De asemenea, strategia apreciază că dezvoltarea instituțiilor reprezentative și respectarea drepturilor omului în statele arabe vor avea un efect pozitiv de durată în reducerea frustrărilor populare, diminuarea sentimentelor anti-americane și reducerea cauzelor profunde ale propagării terorismului islamic în lumea actuală.

Ideea americană a pornit de la premisele generoase ale unei implicări de substanță, poate o nouă replică la Planul Marshall și, în mod cert, un posibil proces de tip CSCE/OSCE – Helsinki pentru Orientul Mijlociu⁴, care să includă o viziune cuprinzătoare asupra mijloacelor diplomatice și instituționale de acțiune, diplomația publică, sprijinul pentru reforma socială și tranziția democratică, până la politici economice speciale.

BMENA marchează o schimbare profundă a strategiilor americane față de Orientul Mijlociu⁵, schimbare care survine nu în anii '90 după căderea comunismului, când ar fi fost de așteptat ca abordarea Statelor Unite față de Est în ansamblul său (de la Estul Europei la Orient) să se modifice, ci mult mai târziu, la mijlocul anilor 2000, după reînțregirea europeană și, mai ales, după atenta-

tele de la 11 septembrie în 2001. În perioada Războiului Rece, ca parte a *containment*-ului, politica americană se baza pe o abordare de tipul balanței de putere (*offshore balancing*), care a culminat cu susținerea alternativă a celor doi mari rivali regionali din Orientul Mijlociu – Iran și Irak – și cu scandalul Iran-Contras. Tradițional, politica Statelor Unite a fost caracterizată prin influența lobby-ului evreiesc și sprijinul acordat politicii Israelului, prin susținerea necondiționată acordată regimurilor autocratice pro-americane și prin interesul pentru menținerea fluxurilor de resurse energetice provenind din regiune.

Practic, în vechea abordare – Israel, petrol, stabilitate prin autocrații – nu se regăsea nimic din noua retorică BMENA, care presupune în prezent trecerea de la o abordare bazată pe echilibru de putere și limitarea în acțiuni (vechiul apel morgenthau-ian la „prudență”), la o implicare directă în regiune, în formarea și modelarea unor noi societăți și a unor noi cetățeni musulmani.

Dacă la câțiva ani de la lansarea BMENA, majoritatea analiștilor consideră că rezultatele sale concrete sunt minime, dacă nu chiar dezvoltate în sens contrar intențiilor americane (creșterea terorismului fundamentalist și nu diminuarea sa, după intervenția din Irak), este totuși cert că BMENA a generat o anumită emulație la nivelul instituțiilor internaționale și la nivel european, care a generat sau a contribuit la crearea unor noi perspective asupra Orientului Mijlociu.

O replică europeană la *Broader Middle East* a venit inițial prin vocea ministrului de externe german Joschka Fisher, la conferința de la Munchen din 6 februarie 2004, replică definită ca o nouă Inițiativă transatlantică propunând un proces comun UE/NATO în spațiul mediteraneeen cu patru priorități: în domeniul securității și politic; economic; statul de drept; societatea civilă. De asemenea, inițiativa lansa ideea unei „Declarații pentru un viitor comun al regiunii Orientului Mijlociu” care să aparțină membrilor NATO și UE în comun cu cei ai Ligii Arabe. Deosebirile fundamentale față de BMENA au fost, în primul rând, importanța acordată conflictului israelo-

palestinian („ignorat” intenționat în proiectul Statelor Unite și relegat probabil vechilor abordări strategice americane) și în al doilea rând, faptul că a fost luată în calcul inclusiv participarea Iranului.

Emulația generată de BMENA a influențat, de asemenea, agenda instituțională a diferitelor organizații de securitate și cooperare – NATO a adoptat o nouă agendă pentru cooperarea cu statele Dialogului Mediteranean și a lansat Inițiativa de Cooperare de la Istanbul, destinată statelor din Golf; Uniunea Europeană a propus o nouă abordare a Procesului Barcelona și integrarea relațiilor cu lumea arabă în ENP (*European Neighborhood Policy*), care să permită dezvoltarea unor parteneriate de substanță cu statele musulmane.

Dacă efectele propriu-zise ale acestor strategii se lasă așteptate, iar unii analiști ar spune că, inevitabil, o transformare de substanță survine în decenii și nu pe termen scurt, este cert că proliferarea inițiativelor și proiectelor legate de Orientul Mijlociu a generat, cel puțin la nivel formal, creșterea numărului de contacte diplomatice, dezvoltarea unor noi (NATO-Liga Arabă) și apariția unor noi tipuri de discurs politic și de legitimare politică atât în Occident, cât și în Orientul Mijlociu. Aceste evoluții răspund intențiilor și paradigmelor invocate ca bază teoretică a noii strategii americane în Orientul Mijlociu.

I. 2. Bazele conceptuale ale strategiei Statelor Unite: pacea democratică și comunitatea de securitate

Cele două principale teorii care susțin abordarea SUA sunt teoria păcii democratice și implicit ideea fukuyamistă a „sfârșitului istoriei” odată cu răspândirea democrației, precum și abordarea liberală a comunităților de securitate în sensul conferit de Karl Deutsch. La acestea s-ar putea adăuga și teza utilizării globalizării ca vehicul de promovare a normelor și valorilor occidentale, având ca efect transformarea societăților și statelor.

Teoria păcii democratice susține că este improbabil sau foarte puțin probabil ca democrațiile să recurgă la război una împotriva alteia, iar dacă ajung la dispute să le solu-

ționeze prin conflicte armate – preferă îndeobște mijloace non-militare, cum ar fi negocierea, *trade-offs*-urile, pentru a-și atinge obiectivele propuse. Implicit, un stat democratic se presupune că va fi mai deschis spre cooperare și armonie în relațiile internaționale decât unul autoritarist sau dictatorial.

Teoria păcii democratice a fost detaliată de Michael Doyle⁶ pe baza unui set de argumente care pornesc de la asumția liberală că factorii interni determină comportamentul statelor pe scena internațională. Un prim argument ar fi că democrațiile libere se bazează pe o cultură politică care susține rezolvarea pașnică a conflictelor, prin simplul fapt că un guvern democratic este controlat și influențat de interesele propriilor cetățeni, care se opun recursului la război pentru atingerea obiectivelor politice ale statului. Un alt argument ar fi că democrațiile se bazează pe o cultură politică și pe valori comune, care conduc la dezvoltarea uniunii pacifiste evocate de Kant. Modalitățile pașnice de rezolvare a disputelor sunt percepute ca superioare din punct de vedere moral recursului la război. În fine, pacea între democrații este consolidată de creșterea interdependenței și cooperării economice între acestea, ceea ce determină interesul de creștere a câștigurilor reciproce din schimburile economice.

Teoria păcii democratice constituie, în versiunea sa nouă, post-11 septembrie, unul dintre, dacă nu principalul argument al politicii președintelui Bush în Orientul Mijlociu: nu numai că democratizarea regiunii va crea guverne care gândesc și acționează similar cu cele occidentale, deci nu vor mai constitui o amenințare pentru securitatea acestora din urmă, dar va conduce și la diminuarea atacurilor teroriste, prin marginalizarea sau dispariția grupurilor extremiste din această zonă. Premisa profund liberală de la care pornește această nouă arie de aplicabilitate a teoriei păcii democratice este că terorismul ar fi un produs al necunoașterii, al neînțelegerii, pe care democrația le va elimina acordând mai multe drepturi cetățenilor, stimulând educația și comunicarea. Iar populațiile arabe vor fi mai puțin înclinate să sprijine grupările teroriste, care treptat își vor

pierde baza de susținere ce le motivează în prezent (inclusiv baza de legitimare a luptei împotriva unor guverne arabe opresive).

Cea de-a doua paradigmă, care poate fi considerată ca fundament al strategiei Statelor Unite, este teoria dezvoltată de Karl Deutsch, conform căreia o comunitate pluralistă de securitate este „one in which there is real assurance that the members of that community will not fight each other physically, but will settle their disputes in some other way”⁷. Comunitățile se bazează pe identități comune forjate, afirmă Deutsch, prin interacțiuni și tranzacții, care la rândul lor generează responsabilitate, predictabilitate și reciprocitate în relațiile dintre state, conducând la comportamente pașnice ale acestora în relațiile internaționale.

În spiritul acestei teze, Adler și Barnett apreciau că statele dezvoltate politic, economic și social pot avea un efect de magnet, formând un nucleu în jurul căruia să se alinieze și alte state, inclusiv prin recursul la sprijinul extern al actorilor non-statali precum organizațiile internaționale (ONU; UE)⁸.

Barnett afirmă necesitatea aplicării constructivismului și în domeniul „area studies”, adesea relegat analizelor realiste, considerând că identitățile colective (panarabismul, Islamul) sunt generate de inter-relaționarea dintre actori și de modul în care se raportează aceștia unii la alții. „In this fundamental way, international orders are an ongoing accomplishment and subject to continuing negotiations, which are defined by the strategic and symbolic interactions that are the factory of new environments.”⁹ Astfel, statele Orientului Mijlociu pot fi transformate prin deschiderea unor noi relații cu Occidentul, prin crearea unor noi identități colective, care să răspundă unui set de norme de comportament diferite de cele din trecut, de cele generate de abordările realiste ale echilibrului de putere promovate de Statele Unite și Europa.

Utilizarea schimburilor economice, a proceselor precum educația, dezvoltarea mass media și implicarea mai aprofundată a organizațiilor internaționale ar putea contribui la propagarea încrederii și înțelegerii inter-statale de la un domeniu (cel economic) la altele (politic, social, militar), conducând la stabilirea unei

zone de pace și stabilitate în Orientul Mijlociu. Adler și Barnett favorizează de asemenea o abordare de tip CSCE/OSCE care să transfere experiența Europei în Orientul Mijlociu, idee ce se regăsește în abordările Administrației Statelor Unite inclusiv în sens extins (replicarea experienței americane legate de Estul Europei, de exemplu prin crearea unor posturi de radio de tip Vocea Americii, utilizarea internetului și presei scrise pentru promovarea unor mesaje legate de nevoia de democrație).

În fine, o a treia paradigmă la baza strategiei BMENA ar putea fi legată de teoriile globalizării și de exportul unei anumite culturi în Orientul Mijlociu prin intermediul acestui proces. Globalizarea și dezvoltarea comunicațiilor sunt considerate un vehicul de promovare a Islamului liberal și a democrației. Kurzman¹⁰ invocă o serie de convertiri ale unor islamisti radicali la liberalism, sub efectul propagării, prin intermediul internetului, a principiilor statului de drept și ideologiei liberale. Un al doilea argument în favoarea proiectului democratizării Orientului Mijlociu invocat de Kurzman se referă la eșecul altor ideologii în regiune. Pe de o parte, anii de glorie ai nasserismului (amestec de laicitate, ideologie de stânga și panarabism), care poate fi considerat până la urmă tot un „import” cultural din Occident, au devenit de mult istorie, iar regimurile de tip Baathist s-au dovedit a fi dictaturi ce urmau tipologia clasică a regimurilor autoritariste (Irak, Siria, regimuri caracterizate prin militarizare excesivă, servicii secrete atotputernice și persecutarea oricăror forme de opoziție, inclusiv religioasă). Pe de altă parte, regimul „fundamentalist” islamic al Iranului și-a dovedit limitele atât politice, cât și economice, iar noile generații se îndepărtează tot mai mult de ideologia Revoluției Islamice.

Teza rolului de catalizator al democratizării pe care îl poate juca procesul de globalizare este dublată, în abordarea unor analiști, de cea a interesului elitelor arabe de a rămâne conectate la evoluțiile economiei globale și de a beneficia până la urmă de efectele liberalizării economice – care poate fi percepută și ca un prim pas spre liberalizarea politică:

„Faced with the danger of marginalisation in a globalized world economy, some regional policy-makers have chosen to adopt structural adjustment and liberalisation programs to integrate themselves into the world markets. The threat of marginalisation in an increasingly globalised world market could indeed be viewed as a precipitating condition for the creation of a security community, should actors choose to view it as such.”¹¹

Cele trei teorii cu fundament liberal reprezintă tot atâtea argumente în favoarea ideii că intervenția din Irak și respectiv BMENA pot fi parte a unei strategii de succes care să transforme Orientul Mijlociu și să-l conecteze la evoluțiile europene și transatlantice. În anumite circumstanțe, s-ar putea chiar vorbi de integrare – având în vedere spre exemplu dezbaterile din Maroc legate de ideea aderării sale la Uniunea Europeană, precum și candidatura Turciei la UE, parteneriatele de securitate lansate de NATO etc.

Care ar fi atunci rațiunile pentru care asistăm în prezent la dezvoltarea unui val de critici la adresa politicii neoconservatoare în Orientul Mijlociu, pe fondul unui eșec clar al stabilizării Irakului, aflat în pragul războiului civil, al consolidării sentimentelor antiamericane în lumea arabă și al rezultatelor insignifiante ale BMENA în susținerea drepturilor omului sau a alegerilor libere în statele musulmane? Este eșecul BMENA conjunctural sau determinat de o eroare fundamentală, implicit teoretică, care a făcut strategia inaplicabilă condițiilor reale în spațiul Orientului Mijlociu? Există argumente și în favoarea tezei conform căreia Administrația Bush a comis o serie de erori tactice, dar și în susținerea ideii că strategia BMENA a pornit de la premise profund eronate încă de la început.

II. Eșecul BMENA: critici neoliberale, critici (neo)realiste și marxiste

II. 1. Critici neoliberale la strategia BMENA: paradoxurile și fațetele multiple ale democratizării

Referindu-se la modernizare ca proces de dezvoltare a unor standarde comune pentru

comportamentul și politicile statelor, Sorensen¹² definește cinci criterii față de care trebuie analizat un stat „civilizat” („a civilized state”): în primul rând este un stat care garantează drepturile fundamentale pentru cetățenii săi, dreptul la viață, demnitate și proprietate, libertatea de a călători, practica schimburilor comerciale și libertatea religiei; în al doilea rând, un stat care deține o birocrăție organizată capabilă să-și exercite conducerea și să-și organizeze apărarea națională; în al treilea rând, este un stat care aderă la principiile dreptului internațional, inclusiv la cele ale dreptului războiului și garantează justiția pentru toți cetățenii și non-cetățenii de pe teritoriul său; în al patrulea rând, este un stat care-și îndeplinește obligațiile internaționale și menține deschise canalele de comunicare și negociere cu alte state în fine în al cincilea rând, este un stat care se conformează normelor și practicilor societății internaționale „civilizate”, condamnând acte precum sclavia sau poligamia.

Aceste cinci criterii, subsumate sau presupuse și în cadrul strategiei SUA privind Orientul Mijlociu Extins, nu sunt în fapt abordate în mod egal sau cu același efort investit în promovarea lor de către Administrația americană. Este adesea mai importantă existența unei birocrății eficiente și organizate și respectarea angajamentelor internaționale de către un stat decât agenda sa internă referitoare la respectarea drepturilor omului.

Criticile neoliberale la adresa BMENA vizează raportarea diferită la aceste criterii și politicile dublitate exercitate de America și Europa față de regiunile post-coloniale, politici care favorizează cooperarea cu elitele la putere și compromisul în ceea ce privește respectarea drepturilor omului și a normelor societății internaționale. Politica occidentală s-a bazat de asemenea pe stabilirea unor „rețete” care aplicate „în orb” nu au condus la rezultate vizibile în direcția democratizării.

Sorensen subliniază că „Western focus has been on the notion of holding free and fair elections rather than on the broader political, cultural and institutional transformation connected with the process of democratization”¹³. Inclusiv la nivelul acestor alegeri,

actorii interni care dețin cea mai mare influență – respectiv elitele la putere – au tendința de modifica și influența agenda occidentală în sensul manipulării electorale și menținerii privilegiilor proprii.

În fața presiunilor regimurilor arabe de a limita efortul de democratizare, Occidentul tinde să găsească modalități de compromis și negociere, care finalmente conduc la diminuarea treptată a agendei politice, respectiv la acceptarea unor obiective mai puțin ambițioase care ajung să modifice de fapt strategia inițială.

Diamond sublinia că în multe cazuri Occidentul s-a mulțumit cu o democrație de fațadă, virtuală: „all that is required is the presence of opposition parties that can contest for office, even if they are manipulated, hounded, and robbed of victory at election time.”¹⁴ Un exemplu concludent ar fi politica recentă a SUA față de guvernul egiptean. Secretarul de stat Condoleezza Rice a amenințat cu repercusiuni diplomatice și economice pentru a obține eliberarea din închisoare a disidentului Ayman Nour, dar a agreeat organizarea unor alegeri pluripartite de „fațadă” de către președintele Mubarak, alegeri care ofereau imaginea unui scrutin liber, dar, în realitate, au fost strict controlate și manipulate de regimul Mubarak prin accesul diferențiat la mass media și la propagandă electorală.

Un al doilea caz foarte cunoscut este cel al Arabiei Saudite, regim dictatorial care rămâne unul din principalii aliați ai Statelor Unite în Orientul Mijlociu: în schimbul menținerii bazelor americane pe teritoriul acestui stat, Casa Saud a fost susținută politic și financiar de Statelor Unite, chiar dacă au existat dovezi clare că unii prinți și miniștri au sprijinit financiar și logistic teroriștii Al Qaeda.

În ambele cazuri evocate, asistăm la ceea ce Sorensen¹⁵ numește dilema de securitate post-colonială: alegerea strategică între un stat autoritar, dar „client” al Occidentului și Statelor Unite, și un stat în curs de democratizare, cu veleități de control regional și posibil anti-american în viitor. Cât de importante sunt, spre exemplu, obiectivele luptei împotriva terorismului, încât Statele Unite să fie dispuse să sacrifice alte obiective de securitate pentru îndeplinirea acestora?

În cadrul unui studiu extins al Aspen Group privind democratizarea lumii arabe și lupta împotriva terorismului, Kenneth Pollack sublinia că a obliga prinții și guvernul saudit să renunțe cu totul la sprijinul pentru Al Qaeda înseamnă a-i priva de o sursă internă foarte puternică de legitimitate – rolul lor de sprijinitor al sunnismului radical – în contul căreia prințul Abdallah promite practic continuarea unor reforme interne care ar putea genera o mai mare deschidere spre democrație. Presiunile externe pot conduce și la slăbirea aliatului actual al Statelor Unite, respectiv la activarea liderilor religioși radicali, care să ofere o alternativă la guvernare, indezirabilă pentru guvernul american¹⁶.

Astfel, Robinson¹⁷ sublinia că de fapt, interesele Occidentului, în toate zonele post-coloniale, ar fi axate pe susținerea unei „low intensity democracy”, ca modalitate de a „ușura” presiunile grupurilor sociale subordonate pentru schimbări politice, sociale și economice fundamentale. Sugestia implicită este aceea de pact cu elitele la putere pentru menținerea „tiranilor prieteni” și promovarea agendei democratice ca o acoperire pentru o agendă citibilă în cheie realistă și reductibilă până la urmă la același tip de politică americană ca aceea din perioada Războiului Rece.

Un alt tip de critici liberale vizează efectele concrete ale procesului de democratizare și riscul ca acesta să consolideze rolul partidelor islamiste și al adversarilor democrației – cooptați în jocul politic de unde fuseseră excluși de grupările laice sau socialiste venite la putere în general imediat după decolonizare. Alegerile libere în lumea arabă ar aduce la guvernare adversarii Statelor Unite, partidele islamiste și nu opoziția liberală, foarte slabă sau cvasi-inexistentă în majoritatea statelor arabe.

O revoltă sau o insurgență împotriva guvernelor autoritare care domină în prezent lumea arabă poate conduce nu la tranziția spre democrație, cum implicit presupune politica Congresului Statelor Unite privind sprijinul acordat mișcărilor de opoziție din statele islamice, ci, dimpotrivă, la dezvoltarea unei spirale a violenței¹⁸. Cazul tipic pentru această evoluție este cel al războiului civil din Algeria. Astfel, o insurgență – foarte probabil

de origine islamică – împotriva unui guvern represiv poate conduce fie la răsturnarea regimului și instaurarea unui nou guvern care să preia, într-o altă formă, și sub o altă oligarhie, practicile dictatoriale ale primului (cazul Revoluției din Iran), fie la represiunea dură a insurgenței și radicalizarea și mai pronunțată a guvernelor actuale. Asemenea spirale ale violenței putere-opoziție tind să se îndepărteze în mod evident de obiectivul propus al politicii americane, tranziția spre democrație, având un efect contrar și riscant din perspectiva instabilității politice interne.

Într-o spirală a violenței de acest tip se află în prezent și Irakul, iar procesul de democratizare nu a condus la reducerea bazei de susținere a grupărilor teroriste – cum presupunea strategia BMENA – ci, dimpotrivă, la lărgirea ei și la creșterea exponențială a organizațiilor și mișcărilor de factură fundamentalistă din regiune.

Mai mult, după cum sublinia și Gause, nu există nicio evidență că terorismul ar depinde de tipul de regim politic existent într-o anumită țară. Multe incidente teroriste au loc în țări democratice, unde oricând anumite grupări pot capitaliza emergența unor frustrări populare de diferite tipuri (economice, politice, ecologice sau neomarxiste)¹⁹. S-ar putea, de asemenea, argumenta că interesele luptei antiteroriste vin, cel puțin pe termen scurt, în contradicție cu cele ale strategiei BMENA, câtă vreme cea mai sigură apărare împotriva terorismului este obținută nu de democrații (deschise, orientate spre drepturile cetățenilor), ci de autocrații și state polițienești (exercitând un control strict asupra teritoriului și cetățenilor și îngrădind, în numele intereselor de stat, drepturile acestora).

Un alt argument critic la adresa BMENA pornește de la relația cultură politică – regim politic și de la contestarea faptului că o democrație formală creează în sine bazele pentru una de substanță. Susținând că o democrație de succes nu poate fi creată doar prin legi, Patrick Basham remarca faptul că "the White House is placing a very large political wager that the formation of democratic institutions in Iraq can stimulate a democratic political culture. On the contrary, political

culture shapes democracy far more than democracy shapes political culture. Therefore, the American government may need to compromise its democratic ideals with a healthy dose of pragmatism."²⁰

În plus, importul unor modele politice precum democrația de tip american poate fi apreciat ca extrem de improbabil în prezent pentru lumea arabă. Esposito și Voll argumentează studiind mai multe țări islamice (Algeria, Egipt, Malaysia, Pakistan și Sudan) că, deși în unele state există o anumită propensiune populară spre democrație, în niciun caz aceasta nu este înțeleasă ca adoptare a sistemului occidental. „It is clear that Muslims are not willing simply to adopt Western democratic models. The period of unquestioningly borrowing techniques and concepts from Western experience has passed (if it ever took place) and now the effort is to establish authentically Islamic democratic systems.”²¹

II. 2. Critici (neo)realiste: rolul moralității în politica externă și erorile neoconservatorismului.

Definind strategia BMENA, Mearsheimer afirma că „the Neo-conservative theory – the Bush doctrine – is essentially Wilsonianism with teeth. The theory has an idealist strand and a power strand; Wilsonianism provides the idealism, an emphasis on military power provides the teeth.”²²

Rezumând principalele critici realiste la adresa strategiei Administrației Bush, am putea să le grupăm în: argumente împotriva conceptelor wilsoniene și a cruciadei morale a Statelor Unite în Orient, respectiv a neoimperialismului „binelui” promovat de neoconservatori; critici la adresa paradigmei *bandwagoning*-ului aplicată în BMENA; în fine critici la adresa rezultatelor și consecințelor practice ale strategiei americane, ca și la adresa metodelor folosite (preponderent la adresa utilizării forței militare pentru a impune democrația din exterior).

Mearsheimer reia ideile lui Morgenthau exprimate în anii '60 împotriva războiului Statelor Unite din Vietnam, respectiv reticența acestuia față de utilizarea moralității ca singură bază a politicii externe, deoarece

chiar și o superputere are resurse limitate și nu poate susține un asemenea proiect idealist. Ca și alți realști (Kissinger, Kennan), Morgenthau consideră că implicarea Americii în modificarea politicii interne a altor state este sortită eșecului, pentru că sunt totuși foarte multe state și societăți în lume, costurile unor asemenea proiecte sunt foarte ridicate, iar adeziunea publică la asemenea politici este dificil de obținut.

(Neo)imperialismul american se bazează pe experimente ce riscă să fie costisitoare și să aibă consecințe greu de prezis. Această strategie ar putea fi înlocuită într-un mod mult mai eficient de utilizarea vechilor principii ale echilibrului de putere și implicarea în *off-shore balancing*, alături de alte puteri – argument preluat de mai mulți realști (Layne, Mearsheimer, Schwartz), fapt ce ar determina împărțirea sarcinilor (*burden-sharing*) și obținerea unor rezultate în termeni de control politic mult mai utile Statelor Unite decât democratizarea internă a lumii arabe.

De asemenea, susține Mearsheimer, abordarea BMENA se bazează pe teoria domino-ului ca element critic în succesul inițiativei, după cum și lansarea intervenției din Vietnam a avut aceeași logică: astfel, dacă Vietnamul ar fi devenit comunist se presupunea că și alte state din Asia de Sud-Est ar urma să îmbrățișeze această ideologie, influențate sau presate de exemplul vietnamez, deci, în final, întreaga regiune ar fi sfârșit prin a fi controlată de Uniunea Sovietică. În mod similar, teoria domino-ului și „*bandwagoning*”-ului aplicată Orientului Mijlociu a susținut că intervenția din Irak va conduce la crearea unui regim democratic în acest stat, care va contribui, printr-un efect de *spill-over*, la răspândirea democrației în întreaga regiune.

În final, odată democratizată întreaga lume – conform idealismului neoconservator, aceasta ar fi misiune sacră a Americii – ne regăsim în plin scenariu fukuyamist, care prezicea în anii '90 „sfârșitul istoriei”.

Deci, conform lui Mearsheimer, BMENA este o combinație între „*big stick diplomacy*” și „*bandwagoning logic*”, care însă a generat exact efectele contrare celor așteptate de Administrația Bush. Astfel, este evident că,

după intervenția din Irak, Iranul și Coreea de Nord nu numai că nu au renunțat la programele nucleare, ci, dimpotrivă, au văzut în arma nucleară o posibilă, dacă nu singura modalitate de disuadare a unei ofensive militare americane care să repete scenariul irakian în aceste state.

Slăbirea Irakului a lăsat de asemenea Iranul fără un competitor regional puternic, în prezent cel mai notabil rezultat al intervenției militare fiind acela că a eliminat unele din cele mai eficiente mijloace de limitare/„*containment*” a politicilor de putere ale regimului islamic. Iranul va avea în continuare o influență considerabilă în regiune, prin controlul exercitat asupra Hamas și Hizballah, ca și prin influența considerabilă dobândită în politica internă a Irakului²³, prin intermediul grupărilor šiite radicale și a liderilor religioși šiiti, demonstrând de altfel că ar putea arunca întreaga regiune în haos prin declanșarea unui război civil atât în Liban, cât și în Irak sau în teritoriile palestiniene (în mod cert, mult mai ușor decât ar putea Statelor Unite promova democrația în aceste zone).

Practic asistăm la reîntoarcerea, sau la „răzbunarea” logicii balanței de putere care funcționează în Orientul Mijlociu. Tot Mearsheimer punctează: „Realists tend to believe that the most powerful political ideology on the face of the earth is nationalism, not democracy”²⁴. Războiul în Irak și lansarea BMENA (după prea puține și mult prea slab mediatizate consultări cu câțiva lideri arabi) au condus până la urmă la unificarea unor grupări naționaliste și teroriste în susținerea unui răspuns la intervenția americană prin apelul la insurgență armată în Irak; naționalismul a contribuit la accentuarea sentimentelor antiamericane în regiune și nu la diminuarea lor, iar Statelor Unite sunt percepute de o tot mai mare parte a populațiilor arabe ca un stat ocupant și nu ca un eliberator în Irak.

Mai mulți analiști au atras atenția că este nevoie de o evaluare foarte serioasă a efectelor a ceea ce Gourevitch²⁵, preluând sintagma lui Waltz, numea „*second image reversed*” – problemele interne ale unui stat sunt deter-

minate în mod semnificativ de forțe externe (în opoziție cu "second image" a lui Waltz, în care forțele interne ale unui stat determinau efecte în plan extern). Forțele globalizării contribuie adesea nu la integrarea regională, ci la adâncirea bilateralismului Nord-Sud; un proiect de modernizare statală precum cel american poate conduce la activarea în contrapondere a unei coaliții de state arabe „slabe” care să încerce să contracareze emergența unui sistem al Orientului Mijlociu în care Washingtonul își promovează „clienții”, printre care Israelul.

Într-un alt articol, Mearsheimer pledează și împotriva ideii neoconservatoare că există „imperii benigne” sau „imperii ale binelui”. Faptul că Statele Unite au ales să promoveze democrația și nu dictatura nu înseamnă că nu au fost expuse criticismului, inclusiv din partea altor democrații europene, pentru că nu se poate stabili sau impune „binele” cu forța (armată) și în niciun caz America nu se poate erija în judecătorul binelui și răului pentru alte state. Hegemonia creează rezistență la hegemonie, iar politicile neo-imperialiste creează inamici: "Indeed, for the vast majority of people in the world, benign domination is an oxymoron. Therefore, if the United States pursues empire, even a democratic Pax Americana, it will end up as public enemy number one."²⁶

Adoptarea unei strategii pentru câștigarea „inimilor și minților” ("hearts and minds") în lumea arabă este propusă ca alternativă la imperialismul bazat pe puterea militară care, afirmă Mearsheimer, a fost preferat până în prezent de Administrația Bush. O asemenea strategie ar fi destinată schimbării perspectivei lumii musulmane asupra Statelor Unite, reducând antagonismul actual Est-Vest. Reacțiile negative față de Occident și față de democrație, atât de răspândite în lumea arabă, s-ar datora, susține Mearsheimer, nu unei probleme de identitate colectivă sau vreunei rațiuni civilizațional-culturaliste, ci pur și simplu politicii externe a guvernului neoconservator al președintelui Bush în regiune: menținerea bazelor militare în Arabia Saudită; ocupația armată din Irak; susținerea necondiționată a Israelului (aceasta a fost cu

atât mai evidentă în timpul conflictului din Liban, când ofensiva dură a Israelului a determinat decesul mai multor civili libanezi și indignarea comunității internaționale, dar susținerea tacită a Statelor Unite) și, în fine, sprijinul de durată acordat de Statele Unite „regimurilor prietene” din lumea arabă, în fapt regimuri dictatoriale sau autoritariste (Egipt, Arabia Saudită).

În sprijinul acestei abordări, putem sublinia că majoritatea oficialilor arabi au perceput lansarea BMENA ca o politică de competiție a Statelor Unite față de Procesul Barcelona al Uniunii Europene, competiție destinată unor avantaje de putere cuantificabile (petrol, contracte în industria de armament și menținerea unor piețe de desfacere în Orient) și nu schimbării regimurilor politice actuale.

Discursul neoconservator în sine produce în prezent reacții adverse în lumea arabă. Ambasadorul algerian la Bruxelles, Halim Benattallah, afirma, în cadrul unui seminar, că atitudinea Occidentului (SUA și UE) a contribuit adesea la eșecul unor proiecte de cooperare ale UE și NATO cu lumea arabă evocând faptul că, la Summitul dedicat aniversării a zece ani de la înființarea Procesului Barcelona, oficialii europeni au prezentat ce se întâmplă în Irak ca un curs de democratizare „dezirabil pentru toate statele arabe”, când, de cealaltă parte, liderii arabi consideră că situația din zonă este printre cele mai dificile în prezent și asemenea abordări „lasă urme” în conștiința arabilor²⁷.

În plus, câtă vreme strategia nu și-a propus în mod explicit să abordeze problema conflictului israelo-palestinian, chestiune centrală în pacificarea și transformarea Orientului Mijlociu, ea alege de fapt să ignore ceea ce multe state arabe consideră a fi „fondul problemei” sau, cel puțin, ceea ce în mod cert guvernele arabe utilizează ca justificare față de proprii cetățeni pentru a menține în numele intereselor panarabe un nivel ridicat al cheltuielilor de apărare și o legislație abuzivă de tip „stare de urgență” sau „stare de asediu”. După cum remarca și Midlarsky²⁸ există o certă relație între război și democrație, dar aceasta ar putea fi interpretată în sens invers decât cea din teoria păcii demo-

cratice: persistența conflictelor militare, a disputelor teritoriale care pot conduce la noi războaie influențează în mod determinant cursa înarmărilor în Orientul Mijlociu, iar pe de altă parte, este adesea utilizată de regimurile dictatoriale pentru a justifica menținerea unor servicii militare și de informații represive și a combate opoziția politică în numele intereselor legate de stabilitate și al invocării spectrului „dușmanului” extern (în acest caz, îndeosebi Israelul și America).

Reducerea percepțiilor negative la adresa Statelor Unite în Orient s-ar putea realiza prin diminuarea prezenței militare în regiune, dar aceasta, pe termen scurt cel puțin, ar veni în contradicție cu celelalte obiective declarate ale strategiei SUA – combaterea terorismului și menținerea stabilității²⁹.

În orice caz, menținerea „big stick”-ului ca mijloc de acțiune nu poate aduce pe termen scurt și mediu nici un plus de democratizare, nici un plus de stabilitate.

II.3. Critici marxiste ale strategiei BMENA: relația Nord-Sud și efectele negative ale globalizării.

Problema majoră a regiunii este absența unei autonomii strategice – tot ce se întâmplă în zonă e determinat sau influențat în mod relevant de puteri externe regiunii. În acest sens, se poate considera că Orientul Mijlociu nu a depășit încă ceea ce Richard Cooper numea paradigma „neocolonialismului liberal”³⁰ și acest fapt se reflectă și în inconsistența politicilor panarabe sau regionale ale statelor musulmane. În raport cu alianțele formate cu actori externi/exogeni, alianțele interne au fost cel mai adesea conjuncturale (cazul alierii Egiptului, Siriei, Arabiei Saudite împotriva Irakului după ce acesta a atacat Kuweitul) sau marcate de presiuni externe. De asemenea, nivelul schimburilor intra-regionale, interdependența între statele arabe – ca element central al păcii democratice în teoria liberală³¹ – este cvasi-inexistentă, majoritatea relațiilor politice și economice fiind dezvoltate cu Statele Unite și statele europene, receptacule ale resurselor energetice și furnizoare de know-how industrial, produse finite și servicii.

Această stare de fapt este explicată de către studiile critice, neomarxiste (Cox³²) prin relaționarea și subordonarea periferiei față de centru. În această cheie de interpretare, se afirmă că modelul statelor rentiere și raportarea lor la câte un patron extern – fie fosta putere colonială (cazul Algeriei față de Franța), fie superputerea globală (monarhiile Golfului față de Statele Unite) – prevalează în fața stabilirii unei identități politice și economice a regiunii. Menținerea periferiei în dependență economică și politică față de centru, a Sudului față de Nord, reprezintă deci, în cheia oferită de scrierile lui Cox, o modalitate de control și exercitare a puterii capitalului, iar BMENA poate fi apreciată ca înscriindu-se într-o asemenea abordare – sub pretextul democratizării ascunzându-se de fapt interesele neocoloniale ale Statelor Unite și Europei.

Asemenea percepții sunt adesea întâlnite și la nivelul populațiilor arabe din Orientul Mijlociu, cea mai des întâlnită critică, chiar dacă cea mai simplistă, fiind cea a intereselor americane față de menținerea exporturilor de petrol la un preț redus și în cantități consistente. Astfel, politica de democratizare nu ar fi altceva decât un discurs menit să îmbrace într-o formă nouă vechile strategii americane din perioada Războiului Rece.

Dacă ar fi să mergem însă mai în profunzime cu aplicarea teoriilor marxiste în relațiile internaționale față de BMENA, am putea evoca abordarea lui Cox față de adâncirea clivajelor economice și sociale în interiorul societăților capitaliste. După cum afirma acesta: „the North is generating its own internal South; and the South has formed a thin layer of the society that is fully integrated into the economic North”³³.

În acest context, globalizarea, cu beneficiile ei legate de comunicare și creșterea interdependențelor la nivelul statelor și societăților, ar influența în fapt numai o mică parte a populațiilor arabe, respectiv acele elite educate, aflate la putere sau în umbra puterii, care beneficiază de accesul la resurse, accesul la gândirea occidentală și mijloacele sale de propagare. În țările arabe, adâncirea decalajelor între o masă de cetățeni săraci

sau aflați la limita sărăciei și o elită autoritaristă bogată, crearea unor noi clivaje între sate și orașe (primele aflate într-un stadiu de dezvoltare premodern, ultimele incluse deja în postmodernitate³⁴) contribuie la emergența unor lumi multiple, analizabile în cheie marxistă din punct de vedere economic; din această perspectivă nu este clar căreia din aceste lumi i se adresează BMENA – prin ideile sale pare a fi direcționată către masele populare, prin vehiculele de promovare – diplomația, relațiile inter-statale – ea este dirijată către o elită ce, după cum am mai afirmat, nu poate fi interesată în pierderea propriilor privilegii.

Mai mult, globalizarea nu va determina schimbarea în sens pozitiv a relațiilor Occidentului cu Orientul, ale Nordului cu Sudul, ci dimpotrivă, va accentua frustrările populare emergente, va radicaliza tinerii confrunțați cu o demografie explozivă și cu absența oportunităților sociale și economice și va alimenta ideea culpabilizării Americii ca țărâm al prosperității promise, dar niciodată împlinite.

III. Concluzii

Este cert că teoria neoconservatoare a democratizării include o serie de contradicții conceptuale majore și că aplicarea sa poate fi caracterizată ca cel puțin ne-inspirată până în prezent. Astfel, BMENA se confruntă atât cu probleme de logică strategică și de continuitate paradigmatică, cât și cu probleme legate de tacticile alese pentru promovarea sa.

Am putea evoca în final considerațiile lui Burke legate de ceea ce acesta numește „Clausewitz cu față liberală”: ideea că războiul poate fi o continuare a moralității cu alte mijloace, ideea că noul „internaționalism” militar al SUA ar fi justificat prin teoria păcii democratice și – machiavelian – prin scopurile sale liberale ultime. Amintind că teoria lui Kant viza cu totul alte obiective și se baza în fapt pe cu totul alte principii, Burke contestă chiar fundamentul teoretic al politicii americane:

„Peace was not to be a wishful supplement to the enactment of a cosmopolitan international polity, but utterly central to it. Kant promoted the gradual abolition of standing armies and, with the establishment of a

‘federation of peoples’ based on republication constitutions and principles of universal hospitality, the definitive abolition of the need to resort to war. Kant saw this as a ‘pacific federation’, in contrast to the new internationalists who wish to ground in norms what can only be termed a ‘martial federation’.³⁵

O asemenea abordare presupune mai mult decât inadecvarea mijloacelor la scopuri; presupune contestarea scopurilor în ansamblul lor, care ar trebui să determine și mijloacele de acțiune, până la urmă, pe firul invers al logicii, nu numai democrația să conducă la pace, ci democratizarea să presupună și să anticipeze pacea.

Ceea ce inevitabil rezultă în reiterarea celor două dileme de securitate evocate anterior. În primul rând, obiectivele democratizării se confruntă cu cele ale luptei împotriva terorismului – democrația „eliberează” forțele islamiste de constrângerile impuse de un regim dictatorial, iar demilitarizarea și retragerea forțelor SUA din Orient contravine intereselor militare și de securitate americane, chiar dacă servește scopurilor declarate ale BMENA. În al doilea rând, obiectivele democratizării sunt în opoziție, cel puțin conjuncturală dacă nu perenă, față de interesele legate de stabilitatea regională și de menținerea unor regimuri cu politici favorabile SUA – democratizarea provoacă instabilitate pe termen scurt, iar pe termen lung, eliminarea „tiranilor prieteni” care susțin interesele americane în regiune. Se pune astfel întrebarea, în cheie realistă, dacă SUA ar trebui cu adevărat să dorească o democratizare a Orientului Mijlociu și emergența unui Nou Orient Mijlociu, opus celui vechi, atât de ușor gestionabil și manevrabil, în sensul echilibrelor de putere, pe toată perioada Războiului Rece și, cel puțin un deceniu după aceea.

După cum sublinia Richard Haas, democrația este în prezent asociată în toată regiunea Orientului Mijlociu, cu sfârșitul dominației sunnite și cu intervenția directă americană în probleme interne ale statelor arabe. Ironic, afirmă Haas, primul Război din Golf, un război al necesității, a marcat începutul unei noi Ere Americane în Orientul Mijlociu, iar ultimul război din Golf, un război al alegerii, i-a precipitat sfârșitul³⁶.

Strategia BMENA este departe de a schimba în prezent sau în viitorul apropiat relațiile de putere din regiune. „The (New) Middle East will remain a troubled and troubling part of the world for decades to come. It is all enough to make one nostalgic for the old Middle East.”³⁷

Note

¹ <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/iraq/20030226>.

² Huntington, Samuel, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman: University of Oklahoma Press, Oklahoma, 1991.

³ Kramer, Martin, *Arab Awakening and Islamic Revival: The Politics of Ideas in the Middle East*, New Brunswick, NJ: Transaction, 1996.

⁴ Bilgin, Pinar, *On the (ir)relevance of Theory in Middle Eastern Studies. The Security Community Approach and Middle Eastern Politics*, paper prepared for the Pan-European International Relations Conference, section 34: International Relations meet Area Studies, the Hague, September 9-11 2004.

⁵ Edem, Ergin, I., "Power and Identity in Flux: American Foreign Policy towards the Middle East", *Alternatives, Turkish Journal of International Relations*, vol. 3, no. 4, Winter 2004, pp. 133-135.

⁶ Doyle, Michael, *Ways of Peace and War*, W.W. Norton, New York, 1997.

⁷ Deutsch Karl, *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton University Press, Princeton, 1957, p. 5.

⁸ Adler, Emanuel, Barnett, Michael (eds), *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

⁹ Barnett, Michael N., *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*, Columbia University Press, 2005, www.cc.columbia.edu/sec/dlc/ciao/book/barnett/barnett01.html.

¹⁰ Kurzman, Charles, "Liberal Islam: Prospects and Challenges", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 3 No. 3/September 1999.

¹¹ Bilgin, Pinar, *op. cit.*, p. 11.

¹² Sorensen, Georg, *Changes in Statehood. The Transformation of International Relations*, Palgrave, 2001, New York, p.50.

¹³ Sorensen, *op. cit.*, p. 115.

¹⁴ Diamond, Larry, "Is the Third Way Over?", *Journal of Democracy*, no. 7, 1996, p. 30.

¹⁵ Sorensen, *op. cit.*, pp. 103-124.

¹⁶ Pollack, Kenneth M., *Future Security Challenges in the Middle East*, in Campbell, Kurt M., Nye, Joseph S. Jr., Scowcroft, Brent, *In Search of an American Grand Strategy for the Middle East. A Report of the Aspen Strategy Group*, The Aspen Institute, Aspen Strategy Group, One Dupont Circle, Washington, DC, p. 42.

¹⁷ Robinson, William, *Promoting Polyarchy. Globalization, US Intervention and Hegemony*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

¹⁸ Anderson, "Fulfilling prophecies: State policy and Islamic Radicalism", in Esposito, J., L. (ed), *Political Islam: Revolution, Radicalism or Reform*, Boulder CO, Lynne Rienner, 1996.

¹⁹ Gause III, Gregory F, Can Democracy Stop Terrorism?" *Foreign Affairs*, September – October 2005, www.foreignaffairs.org.

²⁰ Basham Patrick, "Can Iraq be Democratic?", *Policy Analysis* no. 505, 5 January 2004.

²¹ Esposito John L. și Voll J. O, *Islam and Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 1996, p. 30.

²² Mearsheimer, John, *Hans Morgenthau and the Iraq war: realism versus neo-conservatism*, www.opendemocracy.net.

²³ Ambasadorul Statelor Unite la Bagdad a declarat într-un interviu, citat de NYT, că Iranul sprijină și incită la violență milițiile Mahdi, în special în atacurile lor împotriva armatei SUA, ca răspuns la atacurile Israelului în sudul Libanului. "Radical Militia and Iraqi Army in Fierce Battle", New York Times, 29 august, 2006.

²⁴ Mearsheimer, *op. cit.*

²⁵ Gourevitch, Peter, "The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics", *International Organization* 32, 4 (Autumn 1978).

²⁶ Mearsheimer, John J., "Hearts and Minds", *The National Interest*, No. 69, Fall 2002.

²⁷ Comentarii făcute cu ocazia seminarului privind dezvoltarea Dialogului Mediteranean, organizat de Centrul pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Garmish Partenkirchen, 15-17 ianuarie 2006.

²⁸ Midlarsky, Manus I., "Democracy and Islam: Implications for Civilizational Conflict and the Democratic Peace", *International Studies Quarterly*, Vol. 42, No. 3. (Sep. 1998), pp. 485-511.

²⁹ Pollack, *op. cit.*, p. 44.

³⁰ Cooper, Richard, *The Post-Modern State and the World Order*, Demos, London, 1996.

³¹ Keohane, Robert, "International institutions: Can interdependence work?", *Foreign Policy*, Washington, Spring 1998.

³² Cox, Richard, *The Crisis in World Order and the Challenge to International Organisations, Cooperation and Conflict*, SAGE, London, Thousand Oaks and New Delhi, vol. 29. no. 2, 1994.

³³ Cox, *op. cit.*, p. 108.

³⁴ Anecdotică poate juca un rol important în evidențierea acestor decalaje: în vreme ce fiul lui Qaddafi a cumpărat echipe italiene de fotbal, în unele regiuni ale țării sunt sate fără conectare la curent și care se află în plin Ev Mediu, din punct de vedere al sărăciei, analfabetismului și condițiilor dificile de viață. Beduini din Maghreb trăiesc practic în afara statului, în zone și după reguli proprii necontrolate de nicio autoritate politică exterioară triburilor lor.

³⁵ Burke, Anthony, *Postmodern Peace: Against the New Internationalism*, Draft prepared for the Oceanic Conference on International Studies, Canberra, July 2004, p. 17.

³⁶ Haas, Richard N., "The New Middle East", *Foreign Affairs*, November/December 2006, www.foreignaffairs.org.

³⁷ *Ibidem*.

Bibliografie

Adler, Emanuel, Barnett, Michael (eds), *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Barnett, Michael N., *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*, Columbia University Press, 2005.

- Basham Patrick, "Can Iraq be Democratic?", *Policy Analysis* no. 505, 2004.
- Bilgin, Pinar, *On the (ir)relevance of Theory in Middle Eastern Studies. The Security Community Approach and Middle Eastern Politics*, paper prepared for the Pan-European International Relations Conference, section 34: International Relations meet Area Studies, the Hague, September 9-11, 2004.
- Burke, Anthony, *Postmodern Peace: Against the New Internationalism*, Draft prepared for the Oceanic Conference on International Studies, Canberra, July, 2004.
- Campbell, Kurt M., Nye, Joseph S. Jr., Scowcroft, Brent, *In Search of an American Grand Strategy for the Middle East. A Report of the Aspen Strategy Group*, The Aspen Institute, Aspen Strategy Group, One Dupont Circle, Washington, DC., 2004.
- Cooper, Richard, 1996: *The Post-Modern State and the World Order*, Demos, London.
- Cox, Richard, *The Crisis in World Order and the Challenge to International Organisations, Cooperation and Conflict*, SAGE, London, Thousand Oaks and New Delhi, vol. 29., no. 2., 1994.
- Diamond, Larry, "Is the Third Way Over?", *Journal of Democracy*, no. 7., 1996.
- Doyle, Michael, *Ways of Peace and War*, W.W. Norton, New York, 1997.
- Deutsch Karl, *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton University Press, Princeton, 1957.
- Edem, Ergin, I., "Power and Identity in Flux: American Foreign Policy towards the Middle East", *Alternatives, Turkish Journal of International Relations*, vol. 3, no. 4, Winter, 2004.
- Esposito, J., L. (ed), 1996: *Political Islam: Revolution, Radicalism or Reform*, Boulder CO, Lynne Rienner.
- Esposito John L. și Voll J. O., *Islam and Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 1996:
- Gause III, Gregory F, "Can Democracy Stop Terrorism?" *Foreign Affairs*, September – October 2005.
- Gourevitch, Peter, "The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics", *International Organization* vol. 32, no. 4 (Autumn 1978).
- Haas, Richard N., *The New Middle East*, *Foreign Affairs*, November/December 2006.
- Huntington, Samuel, 1991: *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman: University of Oklahoma Press, Oklahoma.
- Keohane, Robert, "International institutions: Can interdependence work?", *Foreign Policy*, Washington, Spring, 1998.
- Kramer, Martin, *Arab Awakening and Islamic Revival: The Politics of Ideas in the Middle East*, New Brunswick, NJ: Transaction, 1996.
- Kurzman, Charles, "Liberal Islam: Prospects and Challenges", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 3 No. 3/September 1999.
- Mearsheimer, John, *Hans Morgenthau and the Iraq war: realism versus neo-conservatism*, www.opendemocracy.net, 2005:
- Mearsheimer, John, "Hearts and Minds", *The National Interest*, No. 69, Fall 2002.
- Midlarsky, Manus I., "Democracy and Islam: Implications for Civilizational Conflict and the Democratic Peace", *International Studies Quarterly*, Vol. 42, No. 3. Sep. 1998.
- Robinson, William, *Promoting Polyarchy. Globalization, US Intervention and Hegemony*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- Sorensen, Georg, *Changes in Statehood. The Transformation of International Relations*, Palgrave, 2001, New York.

SUMMARY

The paper focuses on analyzing the Broader Middle East and North Africa (BMENA) strategy and its influence over the international agenda in the recent years and international institutions related to the new perspectives over the Middle East. This influence generated new efforts towards cooperation between NATO and EU, on one hand, and the states from the BMENA region (see, for instance the Mediterranean Dialogue, European Neighborhood Policy and Istanbul Cooperation Initiative). Despite the fact that pragmatic positive effects are difficult to assess, the BMENA project have created new frameworks for inter-regional cooperation and development of diplomatic contacts. The BMENA strategy is analyzed from the United States perspective regarding two conceptual elements: the democratic peace theory and the Karl Deutsch's theory regarding the security communities. In addition to those theoretical elements, the issue of the globalization's effects over state transformations is also debated. The study also presents the neo-liberal critics regarding the BMENA strategy (namely the paradoxes and the multiple aspects of the process of democratization), as well as the role of morality in foreign policy and the so-called errors of neo-conservatism.

Mihaela Matei is a PhD candidate at the National School of Political Studies and Public Administration in Bucharest. She served as a counselor in the Romanian Ministry of National Defense.

STUDIUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Perspective ale cercetării științifice în domeniul securității și Relațiilor Internaționale în România*

dr. Mihail E. Ionescu
Șerban Filip Cioculescu

Domeniul științific al studiilor strategice și cel al Relațiilor Internaționale (RI) au cunoscut o dezvoltare spectaculoasă după căderea comunismului și trecerea la un sistem politic democratic. Dacă fostul regim efectiv „înăbușise” studiile sociologice, pe cele referitoare la teoria relațiilor internaționale și încorsetase studiile strategice în chingi ideologice (destinându-le unor demersuri strict controlate), după 1989 s-a remarcat un avânt deosebit al acestor domenii înrudite, manifestat atât la nivel academic-universitar, cât și în cel al *policy-making* și al *mass media*.

Desigur, studiile strategice, de securitate și RI nu au apărut *ex nihilo*. Exista un grup de experți, oameni trecuți prin rigorile regimului comunist, de profesie istorici, diplomați, militari, geografi, care au profitat de momentul de libertate și au ocupat cei dintâi acest segment de piață. Acești experți de „generația a treia” (termenul se referă strict la vârstă) au început rapid să fie concurați de tineri specializați în relații internaționale și securitate, cel mai adesea la universități de prestigiu din Occident. Vechilor geopoliticieni, convinși de existența unui determinism geografic ce influențează destinul României, ca stat „prins” între un Vest în expansiune și o Rusie dornică să revină pe poziții, li s-au opus tinerii adepți ai științelor sociale pozitivistice, adepți ai metodelor empirice de testare și ai noilor teorii sociale în vogă. În ultimii ani, aceștia s-au lansat și spre studii post-pozitivistice.

Astfel, primele centre de cercetare în aceste domenii au fost înființate pe lângă

universitățile prestigioase din țară, civile și militare. Universitatea din București, SNSPA, Universitățile din Cluj, Iași, Timișoara, Universitatea Națională de Apărare etc. au introdus ca materii de studiu securitatea și analiza RI, după care au înființat, la finele anilor '90, module de master și centre doctorale. Actualul sistem „Bologna”, care a redus durata de studii universitare la 3 ani, după care urmează masterul de 2 ani și doctoratul de 3 ani, are avantajul de a oferi o instruire mai rapidă și mai standardizată în domeniul relațiilor internaționale și securității, eliminând în parte amatorismul care a existat în primii ani post-revoluționari. Noua generație de doctori în RI și securitate vor umple vidul de experți care a existat.

Reacția societății civile s-a lăsat destul de multă vreme așteptată. Ea a fost concomitentă achizițiilor teoretice menționate. Dacă la început – de pildă – colectivele de elaborare a strategiei de securitate națională erau alcătuite exclusiv din militari și/sau reprezentanți ai instituțiilor oficiale, treptat situația s-a schimbat. Semnalăm faptul că primele *think tank*-uri, ONG-uri și fundații de studiu și cercetare în domeniul RI și al securității au apărut din a doua jumătate a anilor '90.

O ilustrare exemplară a acestei situații *sui generis* o oferă cazul elaborărilor succesive ale strategiei naționale de securitate a României. Dominația excesivă a generației experților „vârstnici” în domeniu a fost foarte vizibilă în prima încercare de redactare, din 1993, cunoscută sub numele de „Concepția

* Comunicare prezentată cu ocazia seminarului științific ICOMIL, București, octombrie 2007.

integrată a securității naționale”. Colectivul de elaborare s-a izbit – prima dată – de exigențele conceptului de securitate, care depășea, așadar, în concepția lui occidentală, mai vechea „lupă” geopolitică și pentru a răspunde acestui *challenge* au ales formula „concepția integrată”. Cu alte cuvinte, o „combinație”, o „integrare” a abordării de tip geopolitic a securității – covârșitoare conceptual pentru latura ei militară – și a celei de tip multidimensional – economică, social-politică, civilizațională etc. – pe care o reclamă o viziune modernă.

Achizițiile intelectuale rapide, posibile grație deschiderii uriașe către literatura de profil occidentală, dar și asocierea experților noii generații au devenit evidente în următoarea strategie de securitate națională. Ea a fost elaborată și adoptată în Parlament în a doua jumătate a anului 1999, când a devenit evident saltul în sofisticarea abordării conceptuale, recursul la „lupe” teoretice noi care permiteau o abordare holistică a securității. Data se cuvine reținută pentru că marchează „despărțirea” de vechea școală geopolitică de tip tradițional de percepție a securității naționale. O lege adoptată tot în acea perioadă a făcut din elaborarea strategiei naționale o datorie a fiecărui mandat prezidențial, astfel încât o evoluție continuă în sensul achiziției unor instrumente teoretice tot mai adecvate poate fi constatată în următoarele strategii (2001, 2006).

Semnălam rolul important pe care bursele oferite de NATO și UE l-au avut în formarea de experți atât din partea societății civile, cât și din cea a instituțiilor guvernamentale din România. Colegiul NATO din Roma, Școala NATO de la Oberammergau, Centrul George C. Marshall, Institutul de Studii de Securitate din Paris, toate au jucat un rol major în apropierea de Vest.

Menționăm și câteva *think tank*-uri, institute și fundații cu un rol activ în promovarea studiilor de securitate, strategii și apărare (ordinea este aleatorie):

Societatea Academică Română, Centrul Român de Educație și Dezvoltare Durabilă, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Asociația de Drept Internațional

și Relații Internaționale, Institutul European din România, Institutul Diplomatic Român, Centrul pentru Prevenirea Conflictelor și *Early Warning*, Centrul de Analize și Studii Politice, Centrul Român de Studii Globale, Fundația Universitară a Mării Negre, Institutul de Politici Publice, Centrul de Studii Internaționale, Centrul pentru Studii Politice și Analiza Comparativă, Centrul Român de Politici Economice, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, EURISC, Asociația George C. Marshall România, Centrul de Studii NATO, Institutul de Studii Internaționale și Strategice, Centrul de Studii Euroatlantice, Centrul de Securitate și Studii Internaționale etc.

Cu deosebire urmărirea obiectivului strategic național al aderării la NATO (din 1994) și UE (din 1990) a alimentat deopotrivă o cerere în creștere pentru astfel de instituții și o ofertă tot mai sporită deși logistica și personalul marilor centre de cercetare/studiu/oversight erau insuficiente. Aderarea la NATO în 2004 și începutul negocierilor de aderare la UE (1999) au accelerat și mai mult procesul de aprofundare a cercetării în domeniu.

Problema resurselor umane este una deosebit de interesantă.

Există două componente: cea instituțională și cea de expertiză. Dacă latura expertizei este relativ bine reprezentată în România, prin universități, centre de cercetare și *think tank*-uri, cea instituțională este deficitară. Se simte nevoia de resurse alternative, de apariția mai multor inițiative ale societății civile, ceea ce presupune atragerea de fonduri și de experți străini de valoare.

Deși nominal există câteva zeci de centre și institute de cercetare, dintre care multe aparțin societății civile sau sunt filiale ale unor societăți străine, în realitate cercetarea în domeniul Relațiilor Internaționale și al securității avansează destul de greu, cu puține inovații, fiind vorba mai ales de copierea unor modele occidentale.

Perspectivile cercetării trebuie definite pe un fundament de schimbare continuă, după încheierea epocii Războiului Rece. Odată cu schimbarea în sistemul internațional, anume apariția configurației de unipolaritate americană în plan militar și multipolaritate în plan

economic, se constată și o modificare a tiparelor de purtare a războiului, mai concret o reducere drastică a probabilității de război interstatal și o creștere a frecvenței conflictelor asimetrice, neconvenționale ce implică un actor non-statal contra unui stat. De asemenea, logica integrării europene și euroatlantice prin extinderea UE și NATO a sfidat mai mult ca niciodată logica pur „realistă” a Războiului Rece. Au apărut și studii interesante consacrate securității umane, inclusiv câțiva cercetători din instituțiile militare vădind preocupări în acest domeniu.

Cercetarea în domeniul Relațiilor Internaționale și al securității a înregistrat o creștere spectaculoasă a numărului de tineri specialiști educați la universități occidentale valoroase, experți în integrare europeană și euroatlantică, în noile teorii de analiză a politicii externe și în noile paradigme ale securității.

Din păcate, deși există mult entuziasm și dorința de a „arde” etapele (cu riscul reactualizării vechii teorii maioresciene a „formelor fără fond”), comunitatea academică internațională nu recunoaște competența studiilor scrise în reviste științifice din România, în acest domeniu al științelor umane. Nu există reviste cotate ISI în peisajul științific autohton al Relațiilor Internaționale, spre deosebire de științele exacte – fizică, matematică, unde România excelează. Așadar, cu foarte rare excepții, articolele publicate în reviste și buletine specializate în Relații Internaționale și securitate din România nu sunt recunoscute de forumurile internaționale academice.

Abia atunci când tinerii noștri cercetători vor avea acces la baze de date prestigioase (de tip JSTORE, EBSCO etc.), la mai multe burse și stagii de cercetare se va cunoaște un progres notabil. Însă nu ajunge să avem tineri capabili, școliți în Vest, ambițioși și motivați. Este nevoie ca o întreagă generație să se coaguleze, să creeze măcar o „școală” comună, să schimbe idei și să coopereze în câteva reviste care să capete prestigiu și recunoaștere. Așadar este nevoie de o punere în comun a eforturilor, de spargerea barierelor care încă îi separă pe acești cercetători, de încheierea unui dialog științific autentic.

Pe de altă parte, revistele științifice trebuie să devină mai selective, să practice constant obiceiul cititului critic, să angajeze recenzenti care să vegheze la menținerea calității cercetării. Ideal ar fi să se publice cât mai multe studii în limbi străine de circulație sau măcar să se generalizeze practica postării de rezumate în limbi străine pentru fiecare articol.

Au început să apară destul de multe cărți de autor cu conținut interesant, mai ales în domeniul securității, al studiilor de apărare, geopoliticii, ceva mai recent și în aria relațiilor internaționale. Ele trebuie încurajate, difuzate pe scară mai largă, printr-un management mai riguros al vânzării de carte științifică. După ce ani de-a rândul ne-am mulțumit cu traduceri și popularizări după autori străini consacrați, acum au început să se publice și studii scrise de români, însă ele se lovesc de piedica slabei popularizări și a obstacolelor instituțional-birocratice din calea difuzării comerciale. După opinia noastră, ar trebui să existe un fel de bază de date la nivel național, accesibilă studenților, cercetătorilor, publicului larg, care să conțină aceste titluri indispensabile activității științifice. Câteva edituri trebuie menționate pentru efortul lor deosebit de a promova cartea românească în domeniul relațiilor internaționale. Este vorba mai ales de Polirom și Institutul European (Iași), Editura Militară, editurile Tritonic, Politeia, Antet, Corint, care și-au creat o obișnuință din a publica volume în acest domeniu, scrise inclusiv de autori români.

Desigur, editurile nu pot ignora aspectul comercial al tipăririi și vânzării de carte. Chiar dacă aparent asemenea cărți nu pot avea tiraje mari, iar publicul țintă e unul redus numeric, totuși se înregistrează o cerere semnificativă mai ales din partea studenților pentru manuale de Relații Internaționale și securitate, așa încât autorii acestor cărți își pun deja problema revizuirilor și reeditărilor și au obținut și unele profituri bănești.

Revistele științifice cele mai citite sunt cele care au nu doar un sistem bun de difuzare, ci și pagină de internet. Prezența lor indică apariția unor surse alternative de informare.

Cercetarea în domeniul Relațiilor Internaționale s-a concretizat mai ales la nivelul

Teoriei Relațiilor Internaționale prin apariția în 2006-2007 a două manuale românești, primele în acest domeniu. De asemenea, în domeniul studiilor de securitate a apărut anul acesta un manual cuprinzător și câteva volume dedicate analizei riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, europene și transatlantice la începutul noului mileniu.

Dar remarcăm și preocuparea crescândă pentru studiile privind noile tipologii ale conflictului armat, strategiile de securitate ale statelor prinse în conflicte de tip asimetric, neconvențional, implicațiile Revoluției în Afacerile Militare etc. Atât în școlile și facultățile militare, cât și în facultățile și centrele civile preocupate de securitate națională, se conștientizează problematici noi și cu implicații majore asupra regândirii securității. Experiențele amare ale forțelor americane și aliate din Irak și Afganistan, dificultatea de a elimina gherilele, celulele teroriste, de a rălia populația civilă la cauza democrației și libertății, randamentul scăzut al tehnologiei moderne specifice Revoluției în Afaceri Militare de a permite distrugerea inamicului asimetric, ascuns în zone cu relief dificil, dificultatea de a înțelege logica fundamentalismului religios ce alimentează insurgența, iată așadar elemente care nu se reflectă la nivel suficient din punct de vedere cantitativ și calitativ în studiile și cercetările realizate în România. Iar aceste preocupări nu trebuie să rămână cantonate în interiorul facultăților și colegiilor militare, ci trebuie aduse și în zona civilă de expertiză. O excepție fericită o constituie Colegiul Național de Apărare care oferă civililor expertiză în strategie și securitate.

De asemenea, România, în calitate de membră a UE, este și va fi în continuare implicată în proiecte de cooperare militară sub egida Agenției Europene a Apărării (EDA). Deși există la nivelul întregii Uniuni Europene o tendință de reducere a cheltuielilor destinate apărării, lucru vizibil și în România, fapt criticat adesea de partenerii non-europeni din NATO, această scădere poate fi compensată în mod inteligent prin intensificarea cooperării în domeniul cercetării-dezvoltării în sfera militară, prin punerea în comun a resurselor și a *know-how*-ului și evitarea duplicărilor și cheltuielilor inutile.

Agenției îi sunt atribuite patru funcții, acestea fiind legate de:

- a) dezvoltarea capabilităților în domeniul apărării;
- b) cooperare în privința armamentelor;
- c) piața europeană de echipament din domeniul militar și a bazei tehnologice și industriale de apărare;
- d) cercetare și tehnologie.

Capabilitățile europene în domeniul apărării vor depinde în ultimă instanță de măsura în care europenii sunt pregătiți să crească volumul cheltuielilor militare nu doar în domeniul achiziției de echipamente ci și al cercetării-dezvoltării. Este unica posibilitate pentru ca europenii să rămână aliați credibili pentru Statele Unite și să facă față Revoluției în domeniul militar, o revoluție de inspirație americană. Există experți în studiile strategice care cred că, în eventualitatea în care ar vrea să lupte alături de trupele americane în Irak și Afganistan, cu excepția trupelor britanice, forțele europenilor ar eșua întrucât forțele americane deja nu sunt compatibile cu cele ale aliaților. Mai mult decât atât, imensele cheltuieli și eforturi de transformare americane în domeniul militar vor crește probabil dezechilibrul în privința interoperabilității pe termen mediu.

Este evident că Uniunea Europeană are nevoie de capabilități militare adaptate misiunilor de gestiune a crizelor, menținere a păcii și reconstrucție post-conflict, diferite de materialele și echipamentele specifice epocii Războiului Rece, de aceea se admite îndeobște că este nevoie de o „modificare radicală” în domeniul investițiilor, în favoarea echipamentelor adaptate managementului crizelor regionale și nivelului crescut de interoperabilitate. În viitorul mediu de securitate ce va exista peste cca. 20 de ani, tehnologia spațială va fi, probabil, foarte importantă, sateliții vor trebui apărați de factorii de risc și amenințare, iar tehnologia apărării va avea nevoie de ani mulți spre a fi pusă la punct în funcție de anticiparea riscurilor.

Din punctul nostru de vedere, este foarte important să se pună în comun capacități de cercetare-dezvoltare, firmele de armament să își creeze laboratoare unde să existe o cooperare cât mai strânsă între experții din

diversele state ale UE. Cercetarea are în față un viitor frumos, opinăm, grație fondurilor europene, posibilității de a călători și a cerceta pe tot teritoriul Uniunii, de a dezvolta proiecte de parteneriat cu instituții similare din alte state membre. Dar trebuie să se aloce fonduri mai mari acestei activități, iar EDA trebuie să găsească soluții spre a atrage mai mulți bani în cercetarea militară.

România trebuie nu doar să se alăture unor proiecte deja existente în cadrul EDA, ci și să vină cu propriile propuneri și să învețe să facă lobby în favoarea acestora. Desigur, România nu poate aspira pe termen scurt și mediu să fabrice avioane de atac foarte avansate, la cele mai avansate standarde, nici echipamente electronice ce înglobează *know how* foarte avansat, dar poate deveni partener în proiecte multinaționale, sub egida EDA, care să permită specializarea pe nișă în fabricarea unor componente și subansamble. În acest fel, România nu va fi doar piață de desfacere pentru materiale militare, ci și producător. Intrarea în UE ne permite să abandonăm mentalitatea de a face totul prin noi, în izolare, și să adoptăm metoda parteneriatelor, pornind de la cercetare-dezvoltare, ajungând la achiziții și la piața europeană a armamentelor. Războiul bazat pe rețea presupune accesul la tehnologii de vârf inclusiv în domeniul sateliților, munițiilor inteligente, precise, așadar mult peste ceea ce bugetul militar al României permite. Odată cu intrarea în UE am devenit parte și la Centrul de sateliți de la Torrejon al UE, ceea ce ne va permite un anumit progres în acest domeniu de vârf.

Ceea ce vrem să subliniem este că trebuie să existe o armonizare între cercetarea tehnică militară și cercetarea în domeniul securității și relațiilor internaționale, bazată pe studiul relațiilor interumane. Științele exacte și științele umane nu pot fuziona, desigur, ele au alt fel de a își delimita obiectul de studiu și metodele de cercetare, dar trebuie să existe un grad de complementaritate între acestea. Ministerul Apărării din România dispune deja de centre și institute de cercetare în domeniul securității, strategiei și relațiilor internaționale. Atât **Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate** (CSSAS), structură a Universității

Naționale de Apărare „Carol I”, cât și **Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM)** desfășoară activități complexe de cercetare și monitorizare a mediului de securitate regional și internațional, și-au creat colective de cercetare încheiate și eficiente și au stabilit legături de cooperare cu instituții similare din spațiul UE, dar și din afara acestuia.

ISPAIM are nu doar un fond de tineri cercetători de valoare, provenind din zona istoriei, politologiei și relațiilor internaționale ci și trei publicații – Monitor Strategic, Revista de Istorie Militară și Sarindar Papers (revistă *on line*) care găzduiesc în paginile lor studii strategice, de securitate și relații internaționale concentrate pe aceste evoluții recente.

La nivel național, există în domeniul cercetării militare aplicate Agenția de Cercetare pentru Tehnică și Tehnologii Militare care are ca obiectiv principal asigurarea înzestrării categoriilor de forțe armate cu tipuri și mijloace de luptă noi și moderne. Această agenție are un rol pozitiv prin raportarea la proiectele EDA.

Menționăm câteva proiecte demarcate sub egida ACTTM:

- Vehicule aeriene fără pilot;
- Studiu privind efectele armelor neletale asupra oamenilor;
- Vehicul subacvatic telecomandat pentru detecția, identificarea și clasarea minelor marine;
- Elaborare și avizare algoritmi criptografici pentru echipamente de criptare;
- Laborator chimic mobil/dislocabil;
- Sistem de soluții de decontaminare cu aplicații polivalente;
- Echipamente de detecție și identificare a agenților chimici în cadrul sistemului de supraveghere și avertizare NBC;
- Echiparea armamentului individual cu aparatură de ochire pe timp de noapte;
- Sistem de antrenament și verificare la trageri cu armamentul individual.

Această agenție urmărește cu atenție transformările ce apar în domeniul cercetării civile spre a identifica posibile utilizări militare ale tehnologiilor.

Concluzii

Viitorul cercetării strategice, de securitate și RI în România este legat în primul rând de valoarea resurselor umane atrase în acest domeniu, de fondul de recrutare, dar și de accesul la fonduri interne și externe, de dobândirea recunoașterii internaționale. Facultățile civile și militare, de stat și private pregătesc deja sute de studenți specializați în științe politice, științe militare, relații internaționale, așadar există candidați pentru ocuparea posturilor de cercetare. În același timp, factorii de decizie politico-militari au nevoie de consilieri și experți, ceea ce asigură un debușeu pentru acești tineri, alături de instituțiile universitare și de mass-media. De asemenea, mulți cercetători aflați la studii în țările UE și nu numai, pot fi atrași să se întoarcă în țară. Este nevoie însă ca cercetarea specifică științelor umane să primească fonduri mai mari, iar acest lucru deja a început să se întâmple grație fondurilor europene.

Granturile oferite de UE prin intermediul CNCSIS (Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior) oferă colectivelor de cercetători șansa de a dezvolta proiecte coerente pe termen lung, de a avea fonduri, acces la baze de date și posibilitatea de a călători în interes științific. De pildă, ISPAIM a reușit să obțină un grant de cercetare din partea Ministerului Educației și Cercetării cu proiectul „Riscuri și amenințări în Regiunea Extinsă a Mării Negre”. Institutul a mai obținut și un al doilea grant cu tema „Reforma militară și societatea în România. 1878-2006”.

O parte din colectivul de cercetători ai Institutului a depus eforturi semnificative pentru constituirea unui Grup de Lucru pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre în cadrul Consorțiului Parteneriatului pentru Pace al Academii de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate. În calitate de reprezentant al Europei Centrale și de Est în structura superioară de conducere a Consorțiului (*Senior Advisory Council*), am fost însărcinați cu constituirea acestui Grup de Lucru pe Regiunea Lărgită a Mării Negre (*Greater Black Sea Area Working-Group-GBSA-WG*) încă din septembrie 2004. În februarie 2006 acest Grup s-a înființat și tot atunci menționăm lansarea primului proiect de anvergură în cadrul acestuia (*Traveling Contact Teams Project*) cu o primă reuniune la București (11-13 februarie 2007). ISPAIM asigură secretariatul acestui organism.

Tinerii noștri trebuie încurajați să «spargă» blocajul deficitului de publicații cotate ISI, să scrie și să trimită spre publicare în reviste prestigioase din străinătate, să învețe să publice în mod curent în limbi de circulație, să fie la zi cu bibliografia de specialitate.

Și, mai presus de toate, este nevoie de onestitate și deontologie profesională. Adică, să se renunțe cât mai repede la practici nocive precum plagiatul, compilațiile simpliste și în general, „parazitarea” altor materiale științifice. Doar în acest fel vom progresa și ne vom integra plenar în comunitatea științifică europeană în domeniul studiilor strategice și al Relațiilor Internaționale.

SUMMARY

The strategic studies and the studies in International Relations had a spectacular development after the fall of the Communist regime. Many institutions from the academic field, but also those ones representing the mass media and the policy-making structures have been interested in deepening the learning and training processes regarding strategic and security studies, as well as International Relations. The so-called “Bologna system” offers the pre-requisites for the harmonious and strong development of this kind of studies from the academic point of view. This paper analyses the evolution of the study of International Relations in Romania and emphasizes the major role of the human resources in this very important field of research.

STRATEGII DE SECURITATE

Procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict

Dragoș Alexandru Bănescu

Introducere

Procesul de stabilizare a societăților afectate de conflicte a devenit una din cele mai dificile provocări din epoca post-Război Rece. Conflictele etnice, religioase sau de altă natură, cu un caracter pronunțat dezintegrator, au devenit surse de dezordine regională, terorism transnațional, dezastru umanitar, explozie a crimei organizate.

În perioada post-Război Rece, procesul de reconstrucție post-conflict a primit o atenție sporită din partea actorilor internaționali statali, precum și din partea organizațiilor internaționale guvernamentale sau non-guvernamentale, a organizațiilor militare, a unor instituții din sectorul privat, a unor instituții financiare mondiale, precum și instituții reprezentând domenii academice și de cercetare. Deși viziunile asupra strategiilor de management al conflictelor pot să difere de la un caz la altul, s-a observat totuși tendința ca agendele acestor actori să adere la norme și principii asemănătoare și uneori similare, formându-se astfel, baza unei comunități internaționale implicate în procesele de reconstrucție post-conflict din întreaga lume.

Din perspectiva managementului conflictelor, ultimul deceniu a reprezentat o perioadă de semnificativă adaptare instituțională a actorilor comunității internaționale în domeniul asistenței zonelor de conflict din întreaga lume.

Această adaptare, impusă de evoluțiile de securitate la nivel global – sfârșitul bipolarismului specific perioadei Războiului Rece la începutul anilor 1990 și atacurile teroriste din septembrie 2001 – au deschis și au impulsat dezvoltarea unor parteneriate între actorii internaționali în încercarea de găsi cele mai bune strategii de management al

conflictelor. Banca Mondială, de exemplu, a devenit activă în zone precum Timorul de Est, Kosovo și Sierra Leone, susținând parteneriate cu alte organizații internaționale. NATO, la rândul său, și-a extins misiunile inclusiv în Afganistan. Mai mult, state care anterior nu fuseseră implicate în misiuni de menținere a păcii, și-au creat structuri proprii în cadrul forțelor armate pentru a putea participa la eforturile internaționale de management al conflictelor. În plus, agențiile internaționale pentru refugiați și-au extins activitățile, pe lângă misiuni de protecție și repatriere, susținând și programe de reconciliere, demobilizare a combatanților și reintegrare a refugiaților.

Evaluarea dificultăților – politice, economice, sociale – ce urmau să apară în procesul de aplicare a strategiilor post-conflict a fost uneori distorsionată de analize și previziuni prea optimiste. La toate acestea s-au adăugat problemele logistice.

Din punct de vedere al componentei militare din cadrul procesului de reconstrucție post-conflict, evaluările nerealiste au fost determinate și de discrepanțele apărute între obiectivele strategice și cele de la nivel operativ și tactic. A apărut astfel, necesitatea structurării unui sistem de evaluare exactă a magnitudinii provocărilor ce însoțesc orice efort destinat stabilizării și reconstrucției în faza post-conflict.

1.1. Definirea proceselor de stabilizare și reconstrucție post-conflict:

O primă definiție afirmă că reconstrucția post-conflict „cuprinde toate acele activități asociate cu reconstrucția socială și politică a unui stat, care includ, dar nu se limitează, la următoarele: dezvoltarea instituțiilor politice,

societate civilă, responsabilizarea leadership-ului; dezarmare, demobilizare și reintegrarea soldaților; reforma sectorului de securitate; deminare; profesionalizarea forțelor militare și a celor polițienești; reconstrucția infrastructurii sociale; dezvoltarea economică; îmbunătățirea performanțelor politicilor publice și ale administrației.”¹

O altă definiție prezintă procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict ca fiind „un sistem complex care furnizează simultan programe pe termen scurt, mediu și lung, pentru a preveni reluarea și escaladarea conflictului, precum și consolidarea unei păci durabile.”²

O a treia definiție o completează pe cea anterioară, reconstrucția post-conflict fiind definită ca „un proces pe termen lung de reclădire a dimensiunilor politice, de securitate, economice și sociale ale unei societăți afectate de un conflict.”³

Încă de la început trebuie menționat faptul că analiza separată a domeniilor de acțiune

ale procesului de reconstrucție post – conflict (participare politică și guvernare, securitate, justiție și reconciliere, bunăstare economică și socială) este posibilă numai la nivel teoretic, conceptual, întrucât în realitate aceste domenii se întrepătrund, interacționează și produc efecte unul asupra celuilalt.

Aceste domenii alcătuiesc, așadar, un sistem complex, cu o dinamică proprie, în care raportul *input-output* este influențat de eficiența factorilor de decizie implicați în procesul de reconstrucție – decidenți politici și militari, din interiorul sistemului dar și de la nivel extern, actorii externi (organizații non-guvernamentale interne și internaționale, etc.) Asigurarea securității, de exemplu, este considerată de primă necesitate în faza imediată post-conflict, pentru că de ea depinde buna desfășurare a strategiilor și aplicarea măsurilor în celelalte domenii, cum ar fi refacerea economică a statului/entității politice afectate.

1.2. Fazele procesului de reconstrucție post-conflict

Faza de răspuns inițial	Faza de tranziție	Faza finală (menținerea sustenabilității eforturilor de reconstrucție post-conflict)
Servicii umanitare de urgență	- Concentrare asupra refacerii în sectorul economic - Funcționarea mecanismelor de conducere locală și centrală d.p.d.v. administrativ - Refacerea infrastructurii	- Eforturile de reconstrucție sunt orientate spre prevenirea resurgenței fenomenelor violente - Începerea procesului de normalizare la nivel social, economic, și de securitate
Operații de impunere a păcii și sprijin al păcii - intervenții militare de stabilizare (<i>peace-building, peace-keeping operations</i>)	Operații de menținere a păcii (<i>peace-enforcement, peace-keeping operations</i>)	Operații de menținere a păcii (<i>peace-keeping operations</i>)

Urgență	Tranziție	Dezvoltare
Ajutor umanitar și hrană	Inițierea procesului de reconciliere și consolidare a unității naționale	Întărirea legitimității politice
Rezolvarea problemei refugiaților (repatriere/tabere de refugiați)	Reabilitarea infrastructurii fizice de bază	Reconstrucția aparatului de guvernare
Acțiuni de deminare	Refacerea infrastructurii sociale	Facilitarea participării politice și încurajarea consensului politic
Demobilizare și reintegrare combatanți	Refacerea principalelor sectoare de producție	Implementarea de reforme economice
	Măsuri de stabilizare macro-economică	

Restabilirea securității

Prin definiție, situațiile post-conflictuale se caracterizează prin existența unui climat de instabilitate și insecuritate. Instituțiile interne cu atribuții în domeniul securității sunt fie inexistente sau desființate (ca în cazul Afganistanului și Irakului imediat după intervențiile militare americane), fie nu sunt capabile să opereze decât în afara normelor general acceptate (de exemplu, corupție, ca în cazul situației din Panama; abuz de putere – Balcani, instabilitate internă – Afganistan)¹. Inexistența securității umane diferențiază intervențiile post-conflict de intervențiile organizate exclusiv din considerente umanitare (de exemplu, dezastre naturale) cu toate că situațiile post-conflict au și o puternică componentă umanitară.²

Pentru restabilirea securității în faza post-conflict este necesară acțiunea combinată din două direcții: din partea furnizorului extern de securitate (care poate fi un stat sau o organizație internațională – ONU, NATO, OSCE, UE, etc.) și din partea noilor autorități autohtone. Colaborarea între cele două elemente este esențială pentru buna desfășurare a procesului de reconstrucție post-conflict în domeniul securității.

Esențiale pentru această colaborare sunt numeroase elemente, dintre care cele mai evidente sunt:

- stabilirea unui calendar precis pentru fiecare operațiune în domeniul restabilirii securității: supravegherea retragerii forțelor beligerante, identificarea și neutralizarea potențialelor elemente radicale, asigurarea securității observatorilor externi și a negociatorilor, angajarea de operațiuni de culegere a informațiilor, operațiuni de contrainsurgență, colectarea și distrugerea armamentului insurgenților, deminare, înființarea unor noi structuri de poliție, armată, servicii de informații, etc.;
- inițierea activităților de antrenare a noilor trupe/structuri;
- evaluarea constantă a progreselor obținute, pentru adaptarea continuă a măsurilor la evoluțiile din teren;
- o eficientă împărțire a sarcinilor între furnizorul extern de securitate și instituțiile națiunii-gazdă: resursele umane vs. resursele financiare, sprijinul logistic, *training* în domeniul managementului de personal etc.;
- predarea tuturor atribuțiilor privind securitatea către națiunea-gazdă trebuie să reprezinte obiectivul strategic al planurilor privind restabilirea securității post-conflict.

Din punct de vedere strict militar, una din dificultățile cel mai des întâlnite în procesul de reconstrucție post-conflict este aceea de implicare a unui număr optim de trupe pentru

stabilizarea situației și menținerea ordinii pe termen lung, în special în momente în care securitatea internă tinde să fie destabilizată (este cazul alegerilor, de exemplu, când intră în conflict diversele grupări/fațiuni rivale). Au existat cazuri în care evaluarea nerealistă a numărului de trupe necesare a pus sub semnul întrebării succesul în reconstrucția post-conflict: de exemplu, în cazul intervenției coaliției internaționale în Irak.

Tot din punct de vedere militar, trebuie subliniată necesitatea obținerii de către forțele implicate în procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict a superiorității informaționale. De asemenea, prioritățile în domeniul securității ar consta în inițierea și finalizarea proceselor de dezarmare și de reintegrare a foștilor combatanți, și, mai mult decât atât, extinderea rolului forțelor armate la cel de actori politici.³

Superioritatea informațională ar presupune obținerea unui volum mai mare de informații, și cu un grad mai mare de acuratețe, pentru contracararea eventualelor grupuri organizate sau fațiuni (etnice, religioase, militare, sectariene sau de orice altă natură) care ar putea reprezenta o amenințare la adresa securității și stabilității statutului respectiv și a forțelor de menținere a păcii și de reconstrucție post-conflict.

În domeniul securității, de asemenea, se consideră că reforma sectorului de securitate este imperios necesară pentru eforturile de reconstrucție post-conflict, întrucât aceasta ar sprijini o guvernare eficientă, precum și o dezvoltare socio-economică echitabilă.⁴

Alteori, bazarea strategiilor pe scenarii mult prea optimiste și lipsa de interes a marilor actori internaționali au fost cauze ale insuccesului operațiunilor de restabilire a păcii în faza post-conflict; de exemplu, aceasta a fost situația în cazul intervenției ONU în Sierra Leone (UNAMSIL-1999).⁵

În această privință, în general s-a observat că un număr cât mai însemnat de trupe este o condiție necesară, dar nu suficientă pentru buna funcționare a mecanismelor de restabilire a securității post-conflict. Misiunea ONU din Slavonia de Est (UNTAES) din

perioada 1996-1998, de exemplu, a consecut un număr maxim de 4 948 de militari al căror număr, comparat cu numărul populației, rezulta într-un raport de 34,2 soldați la 1000 de locuitori, aceasta fiind cea mai însemnată cifră de acest gen dintre toate operațiunile de restabilire a păcii conduse de ONU sau Statele Unite după 1990.⁶ Misiunea UNTAES din Slavonia de Est a fost și una dintre cele mai de succes din perioada de după 1990, întrucât mandatul, conferit prin Rezoluția 1037 a Consiliului de Securitate, a fost unul concis, la obiect, comprehensiv, și conținând reguli clare de angajare.⁷

O altă problemă legată de restabilirea securității în societățile care au suferit din cauza unui conflict este aceea că violențele pot reîncepe în orice moment, din cauza climatului intern instabil. Statisticile indică faptul că, în ultimii 10 ani, numai jumătate din încercările de stabilizare post-conflict și de prevenire a re izbucnirii violenței, au avut succes.⁸

De aceea, se consideră că una din chestiunile cele mai delicate este aceea a alegerii unui moment propice retragerii trupelor externe cu atribuții în restabilirea și menținerea păcii. Alegerea acestui moment pentru predarea atribuțiilor de securitate către națiunea-gazdă trebuie să țină seama de factori militari dar și politici inerenti procesului de reconstrucție post-conflict.

Succesul eforturilor de stabilizare și reconstrucție post-conflict este determinat și de rapiditatea procesului de recrutare a personalului local pentru administrație civilă, dar și pentru forțele de poliție, armată, servicii de informații etc., cât și de calitatea personalului respectiv recrutat. Important de notat este faptul că recrutarea de personal indigen doar pentru trupele de poliție și de menținere a ordinii publice, nu este suficientă.

Reconstrucția post-conflict și reforma sectorului de securitate

Misiunile de reconstrucție post-conflict au devenit în perioada post-Război Rece din ce în ce mai complexe, necesitând eforturi suplimentare, în domenii până atunci igno-

rate, într-o oarecare măsură. Mari dificultăți sunt înregistrate în cazul procesului de recrutare a personalului pentru serviciile de informații, dar și pentru sectorul judiciar, întrucât în aceste sectoare personalul necesită o pregătire intensă, experiență, și în același timp persoanele recrutate nu trebuie să aibă legături cu precedentele regimuri. În caz contrar, se consideră că procesul de recrutare este unul nereușit, lipsind ideea de legitimitate a noilor autorități. Pentru sectorul judiciar, una din soluțiile identificate în timpul procesului de reconstrucție din Kosovo și Timorul de Est, de exemplu, a fost numirea unor judecători internaționali, pentru o perioadă provizorie, în acest fel asigurându-se independența actului de justiție.⁹

O altă chestiune delicată a reformei sectorului de securitate o reprezintă așa-numita „**dilemă a demobilizării**”¹⁰, conform căreia instituțiile implicate în procesul de reconstrucție post-conflict în domeniul securității au de ales între a păstra în noile instituții cu atribuții în domeniul securității un anumit număr de persoane care au făcut parte din fostele structuri – „vechea gardă” – ale forțelor armate (serviciile secrete, forțele de poliție), serviciul judiciar etc., și a înlătura toate aceste structuri. Prima alternativă implică riscul subminării culturii organizaționale ale noilor instituții, în timp ce cea de-a doua alternativă poate însemna costuri și riscuri suplimentare pentru securitatea publică: persoanele din vechile structuri, odată înlăturate din sistem, pot alege alternativa înființării de rețele de crimă organizată, trafic de influență etc. Apariția rețelelor de crimă organizată axate pe activități de trafic ilegal poate fi favorizată și de faptul că în faza post-conflict se dezvoltă exponențial traficul de arme și muniții. În ceea ce privește dezarmarea, unul din factorii care pot îngreuna acest proces îl reprezintă, existența în cultura locală din unele regiuni, a obiceiului ca fiecare persoană să dețină o armă (de obicei armament ușor), fapt ce asigură prestigiu și recunoaștere din partea comunității. Este, de exemplu, cazul comunităților din Afganistan, Irak, numeroase state din Africa, și chiar Kosovo.

În privința **dilemei demobilizării**, este important de menționat faptul că ea apare în special în societățile în care în perioada pre-conflict, structurile din sectorul de securitate formau un aparat represiv (acțiuni de poliție politică, îngrădire a libertății presei, a libertății de expresie, ș.a.).

Un alt element important al chestiunii rezolvării statutului și situației foștilor combatanți stă sub semnul dilemei *demobilizare versus reintegrare*. Mai exact, există posibilitatea ca pentru asigurarea unui climat stabil de securitate în faza post-conflict, este mai indicată reintegrarea foștilor combatanți, acolo unde este posibil, în noile structuri din sectorul de securitate dacă acestea există, întrucât **simpla demobilizare ar crea probleme de reintegrare la nivel social**. În plus, menținerea unei părți a foștilor combatanți în structurile militarizate ar putea contribui la reducerea fenomenului de afiliere la grupuri de criminalitate organizată din cauza unui eșec al reintegrării acestora în viața civilă.

S-a observat că reforma structurilor de securitate presupune pentru societățile aflate în perioada post-conflict, inclusiv transferarea responsabilităților în domeniul securității și menținerii ordinii publice interne către forțele de poliție. În plus, reforma sectorului de securitate în cadrul reconstrucției post-conflict nu poate fi finalizată fără o prealabilă depolitizare a forțelor armate, și plasarea acestora sub control civil democratic.

Un alt element important care face parte din procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict este reprezentat de **managementul situației refugiaților**. Complexitatea rezolvării situației refugiaților și repatriaților constă în faptul că acestora trebuie să li se ofere asistență după momentul întoarcerii și să fie supuși unui proces de monitorizare, întrucât există situații în care bunurile și proprietățile lor au fost distruse, astfel încât problema refugiaților poate degenera într-o catastrofă umanitară în lipsa unei strategii de eficiență bine puse la punct. O astfel de strategie implică în primul rând cunoașterea numărului aproximativ de refugiați, regiunile

din care provin și mediul social din care fac parte, pentru o evaluare comprehensivă a problemei acestora.

Justiție și reconciliere

În faza imediat următoare unui conflict, lipsesc mecanismele și instituțiile care să se ocupe de problema pedepsirii abuzurilor, proces care este esențialmente necesar pentru procesul de reconstrucție întrucât permite desfășurarea unui alt proces important la nivelul societății, și anume procesul de reconciliere.

Refacerea aparatului de justiție și procesul de reconciliere sunt considerate a funcționa în tandem pentru buna desfășurare a procesului de reconstrucție post-conflict. Acest tandem trebuie să primească o atenție deosebită în faza post-conflict, alături de celelalte domenii, precum restabilirea securității, refacerea economică și restabilirea unor autorități politice legitime și eficiente.

Reconcilierea este deosebit de importantă pentru dezamorsarea eventualelor tensiuni sociale (etnice, confesionale, sau de altă natură) care pot genera reapariția de noi violențe. De cele mai multe ori, eșecul procesului de reconciliere în faza post-conflict generează în societate acumularea în stare latentă a unor tensiuni care pot degenera oricând în conflicte deschise.

Pe de altă parte, refacerea sistemului judiciar este necesară, întrucât în faza post-conflict rata criminalității este foarte ridicată, ca efect al disoluției autorității centrale și locale. În această privință s-a observat faptul că în faza post-conflict, creșterea ratei criminalității se traduce într-o primă etapă prin creșterea delictelor de drept comun, pentru ca apoi criminalitatea să evolueze în sensul dezvoltării grupărilor și rețelelor de crimă organizată.

Explozia ratei criminalității, a crimei organizate, a corupției, a fenomenului pieței negre, a traficului de droguri – în condițiile unui vacuum de autoritate specific fazei post-conflict – pot submina eforturile ulterioare de reconstrucție post-conflict. Trebuie să existe, deci o bună coordonare a eforturilor de res-

tabilire a ordinii, iar sistemului justiției are un rol important în acest proces. Din nefericire, însă, în cadrul intervențiilor internaționale de reconstrucție post-conflict, s-a observat că puține au fost cazurile de reușită în domeniul reconstrucției sistemului judiciar.¹¹

Atrocitățile care au avut loc în conflicte precum cele din Bosnia, Kosovo, Sierra Leone, Haiti, Timorul de Est, Rwanda și altele, demonstrează faptul că refacerea sistemului judiciar pentru pedepsirea criminalilor de război este un element crucial pentru buna funcționare a procesului de reconstrucție post-conflict.

Analizând eforturile internaționale de reconstrucție, în special cele din perioada post-Război Rece, s-a observat faptul că acestea au avut tendința de a se concentra în special asupra constituirii rapide a unor forțe de poliție pentru asigurarea securității populației, în timp ce celelalte componente ale refacerii sistemului judiciar au fost mai mult sau mai puțin ignorate.

În general, se poate afirma că domeniul „justiție și reconciliere” din cadrul procesului de reconstrucție post-conflict, cuprinde șase elemente¹²:

- I. instrumente de întărire a autorității legii;
- II. sistem judiciar deschis, responsabil și imparțial;
- III. un corp de legi și un act fundamental al statului, respectiv o constituție;
- IV. mecanisme de monitorizare a cazurilor de încălcare a drepturilor omului;
- V. sistem de penitenciare;
- VI. mecanisme formale și informale de reconciliere pentru a pedepsi abuzurile din trecut și a împiedica comiterea altora.

Unul din principiile de bază ale comunității internaționale pentru reconstrucția post-conflict în domeniul justiției și reconcilierii este de a încerca consolidarea capacității actorilor locali în a promova o activitate eficientă, însă de cele mai multe ori sunt necesare analize și evaluări ale sistemului local de justiție, pentru a se putea decide ce componente instituționale pot fi păstrate, ce compo-

nente trebuie desființate sau reformate, și care sunt cele mai bune metode de creare a unor mecanisme și instituții noi.

Pe lângă activitatea de constituire a unor noi mecanisme și instituții cu atribuții în sistemul judiciar, comunitatea internațională trebuie să depună eforturi pentru crearea unei așa-numite „culturi a justiției”¹³. De aceea, reconstrucția post-conflict în domeniul sistemului judiciar este un proces care se desfășoară pe termen lung, și care necesită asistență specială și monitorizare atentă din partea comunității internaționale.

Refacerea sistemului judiciar și inițierea procesului de reconciliere în interiorul societății afectate de un conflict sunt necesare întrucât acestea reprezintă două condiții majore pentru rezolvarea problemelor dintr-un alt domeniu primar al procesului de reconstrucție post-conflict, și anume refacerea sistemului de guvernare și al participării politice. În acest ultim domeniu, legitimitatea este necesară consolidării autorității politice, iar ideea de legitimitate la nivel societal poate fi reclădită numai dacă procesul de reconciliere funcționează eficient.

De cele mai multe ori, însă, comunitatea internațională nu a avut fixate foarte clar mecanismele și legislația necesare pentru a implementa măsurile de refacere a sistemului judiciar într-un stat afectat de conflict. În Statele Unite există, de exemplu, Directiva prezidențială 71 din 1999, care se referă la „Întărirea Sistemului de Justiție în Sprijinul Operațiunilor de Pace”, însă aceasta are nevoie de adaptări, iar în timpul administrației Bush nu au fost depuse eforturi în acest sens pentru completarea cadrului legislativ.¹⁴

Un cadru legislativ pentru situațiile în care intervenția comunității internaționale se concentrează asupra sistemului judiciar trebuie să prevadă foarte clar care sunt agențiile internaționale implicate, care sunt responsabilitățile și atribuțiile acestora, tipul procedurilor aplicate etc.

O altă chestiune observată în cazul procesului de reconstrucție post-conflict o reprezintă dificultatea de plasare rapidă de personal

calificat (magistrați, observatori, personal auxiliar etc.) pentru asigurarea funcțiilor judecătorești în perioada imediat următoare stingerii conflictului, precum și în perioada de tranziție către faza de stabilizare.¹⁵ Personalul calificat este necesar într-o primă fază atât pentru a permite desfășurarea proceselor de drept civil și penal, cât și pentru a participa, împreună cu personalul local, la procesul de reformă a corpului legislativ, adoptarea de noi norme și legi, funcționarea sistemului de învățământ în domeniul juridic etc. Una din soluțiile propuse pentru rezolvarea problemei lipsei de personal în domeniu este apelul la experți din organizațiile non-guvernamentale internaționale.

Un alt element negativ în domeniul justiției în cadrul procesului de reconstrucție post-conflict îl reprezintă absența procedurilor standard necesare pentru evaluarea sistemului judiciar al statului afectat de conflict. Absența acestor proceduri se observă atât în cazul Statelor Unite, cât și în cazul Organizației Națiunilor Unite.¹⁶

În concluzie, se poate afirma că procesul de refacere a sistemului judiciar și inițierea reconcilierii în cazul reconstrucției post-conflict este un proces deosebit de complex, care trebuie implementat pe termen lung, și care presupune o **abordare holistică** a problemelor, un **efort logistic susținut**, dar în care resursa umană (magistrați, experți, observatori, personal auxiliar) reprezintă componenta principală.

Restabilirea autorității politice. Participare politică și guvernare

Succesul reconstrucției post-conflict este determinat de posibilitatea de a susține sau, după caz, de a crea o conducere politică legitimă și stabilă. Necesitatea unei guvernări autohtone legitime s-a dovedit esențială din cauză că eforturile intervențiilor internaționale nu au fost suficiente pentru a stabili o societate aflată în faza post-conflict. Eforturile internaționale din Afganistan și Irak, îndreptate în direcția creării unei conduceri legitime sunt o dovadă în acest sens.

Conform definiției Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite (UNDP) guvernarea reprezintă „exercitarea autorității economice, politice și administrative pentru a conduce afacerile unui stat la toate nivelurile, și cu ajutorul căreia se promovează coeziunea socială, integrarea, și bunăstarea populației”. În cazul reconstrucției post-conflict, de cele mai multe ori este necesară instituirea unor autorități de tranziție, provizorii. Această necesitate se impune mai ales în cazurile în care conflictul se prelungește sau reapare și după încheierea fazei combative propriu-zise (cum este cazul Irakului, când violențele au izbucnit după înlăturarea lui Saddam Hussein și Afganistanului – talibanii au organizat în sud-estul țării, în vara anului 2006, o contraofensivă împotriva trupelor multinaționale).

Ceea ce trebuie evitat în cazul componentei politicilor instituționale este abordarea superficială din partea comunității internaționale. Acest tip de abordare se referă la fixarea unui guvern care să administreze din punct de vedere politic, fără a avea la dispoziție un cadru legislativ cuprinzător care să permită aplicarea deciziilor la nivelul societății.

Participarea politică și guvernarea se referă la restabilirea celor trei componente ale guvernării democratice: legislativă, executivă și judecătorească. Alte obiective ale acestui sector politic se referă la definirea identității naționale, statutul cetățeniei, limba oficială, stabilirea forurilor executive în faza de tranziție (acestea putând fi temporare sau permanente, naționale sau internaționale). În plus, organizarea alegerilor, a legislației privind partidele politice, dezvoltarea unei mass-media independente sunt, de asemenea, obiective care țin de participare politică și guvernare.

Aranjamentele instituționale privind distribuirea puterii trebuie să țină seama de două niveluri:

1. atribuții instituționale la nivelul triadei executiv – legislativ – judecătorească;
2. la nivelul administrației publice (nivelul central – local);

Pe de altă parte, aceste aranjamente instituționale includ și factori precum distribuția etnică și religioasă a populației în teritoriu și raporturile dintre diferitele entități etnice și religioase. Importanța factorului etnic și religios a fost observată în majoritatea cazurilor de societăți aflate în proces de reconstrucție post-conflict: în Bosnia, Kosovo, Irak și Afganistan, pentru a cita cele mai recente cazuri. De cele mai multe ori, eforturile de reconstrucție post-conflict sunt mult îngreunate de suprapunerea clivajelor religioase și etnice (cum este cazul Irakului: kurzi – irakieni, respectiv suniți – șiiți la nivel religios sau cazul Kosovo: albanezi – sârbi, respectiv musulmani – creștini ortodocși).

Constituirea unor strategii eficiente în domeniul guvernării este un proces deosebit de dificil, întrucât trebuie să țină seama de necesitatea mobilizării și reintegrării politice a numeroase categorii sociale, care în perioada pre-conflict erau lipsite de drepturi, printr-un intenționat proces de marginalizare. Ca exemple putem cita aici cazul șiiților în perioada dictaturii lui Saddam Hussein, când suniții, deși minoritari în Irak, dețineau majoritatea funcțiilor politice și administrative de conducere. Un alt exemplu este cel al kosovarilor albanezi care după momentul anulării statutului de autonomie a provinciei Kosovo de către administrația lui Slobodan Miloșevici, în special după 1990, au fost privați de unele drepturi fundamentale.

În cazul mobilizării politice, un rol important este deținut de o parte a diasporei care este dispusă să participe la procesul de reconstituire a aparatului de guvernare. Diaspora are un rol decisiv prin faptul că angajarea ei în procesul decizional și administrativ poate influența procesul de refacere a legitimității politice; pentru acest caz, mobilizarea politică a membrilor diasporei care au un trecut disident constituie, de obicei, un avantaj pentru atingerea obiectivului legitimării politice și a reconcilierii post-conflict.

Cea mai mare amenințare la adresa unei guvernări eficiente în faza post-conflict o

reprezintă **corupția structurală**. Aceasta poate influența dezvoltarea mediului economic pe viitor, precum și eficiența sistemului judiciar. De aceea, asigurarea securității și a unui sistem judecătoresc sunt esențiale în procesul de reconstrucție post-conflict, dar nu suficiente.¹⁷ Este de dorit ca reconstrucția sectorului politic să se producă fără a adopta decizii de conjunctură, cauzate uneori de *vacuum*-ul de autoritate existent în faza post-conflict, întrucât caracterul noii guvernări influențează evoluția pe termen lung.

Reconstrucție economică și asigurarea bunăstării sociale

De cele mai multe ori, deficiențele unui proces de reconstrucție post-conflict din perspectiva asigurării refacerii economice sunt determinate de răspunsul întârziat al forțelor angajate în acordarea sprijinului economic. La aceasta se adaugă inexistența unei politici flexibile care să acorde credit actorilor locali pentru a se implica activ în procesul de reconstrucție. Implicarea actorilor interni, fie din domeniul ONG-urilor, fie din sectorul financiar este o condiție *sine qua non* pentru evoluția pozitivă a procesului de reconstrucție din perspectivă economică. Însă ar fi nerealistă afirmația conform căreia un tip de parteneriat între actori internaționali și locali ar funcționa întotdeauna eficient în sensul accelerării procesului de reconstrucție în domeniul economic.¹⁸ Dificultatea bunei funcționări a unui asemenea parteneriat este determinată de factori precum:

- fragmentarea mediului politic, care presupune existența unor grupuri de interese aflate în conflict;
- teama investitorilor privați străini de a investi într-o zonă instabilă din punct de vedere economic și politic;
- vidul legislativ în domeniul economic;
- slaba capacitate de guvernare și corupția structurală.

Alte dificultăți privind măsurile ce vizează revigorarea economică au rezultat din faptul că acestea nu au putut fi implementate în faza de stabilizare post-conflict decât cu mare

dificultate, datorită lipsei pârghiilor instituționale cu rol executiv.

O altă deficiență a acestui proces de reconstrucție economică a constat, până nu demult, în faptul că asigurarea bunăstării sociale nu a fost sprijinită prin programe de asistență pe termen lung, ci a răspuns doar nevoilor acute, pe termen scurt, legate de ajutorul umanitar. Acesta din urmă însă, este suficient numai pentru o primă perioadă de stabilizare: pe termen lung, refacerea economică presupune strategii privind politica de investiții, politica fiscală, de refacere a infrastructurii etc.

Dintre domeniile principale ale procesului de stabilizare și reconstrucție post-conflict, reconstrucția economică este cea mai cuprinzătoare. Orice strategie în acest domeniu include: refacerea infrastructurii, rezolvarea problemei șomajului, a problemelor legate de eventualii refugiați, iar într-o fază ulterioară – dezvoltarea unei piețe interne, suport pentru investiții, crearea unui cadru legislativ în domeniul economic (sistem bancar, instituțiile financiare care să controleze tendințele puternic inflaționiste specifice statelor care au suferit efectele devastatoare ale unui conflict).

În domeniul reconstrucției economice, organizațiile internaționale precum ONU, OSCE, Banca Mondială etc., pot asigura sprijin financiar și *know-how* inclusiv prin intermediul ONG-urilor și al OPV-urilor (organizații private de voluntari). Statele Unite aplică acest tip de strategie, prin intermediul USAID – Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională.¹⁹

Din perspectiva strategiilor Băncii Mondiale, există mai multe principii de bază necesare bunei desfășurări a reconstrucției post-conflict²⁰:

- abordare complexă, aplicată din timp;
- distribuirea justă a beneficiilor obținute în urma aplicării strategiilor de reconstrucție, atât la nivel geografic, cât și social;
- implementarea rapidă a strategiilor;
- personal implicat calificat;
- management eficient.

CONCLUZII

În perioada post-Război Rece, procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict a primit o atenție sporită din partea actorilor internaționali (state, precum și organizații internaționale guvernamentale sau non-guvernamentale, organizații militare, instituții din sectorul privat, instituții financiare mondiale, precum și instituții reprezentând domeniul academic și de cercetare). Această atenție crescută se datorează faptului că majoritatea conflictelor izbucnite în diverse state de pe glob au avut efecte negative asupra securității și stabilității politice și economice la nivel regional. Conflictele din fosta Iugoslavie, de exemplu, au produs efecte importante la nivelul politicilor de securitate ale statelor europene.

Din punct de vedere conceptual nu se poate afirma fără echivoc faptul că există o definiție general acceptată și atotcuprinzătoare a activităților ce pot fi încadrate în procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict, însă se poate deduce că acest proces presupune un sistem complex care furnizează simultan programe pe termen scurt, mediu și lung, pentru a preveni reluarea și escaladarea conflictelor, precum și pentru consolidarea unei păci durabile.

În completare, alte definiții ale procesului de destabilizare și reconstrucție post-conflict precizează că acesta cuprinde toate acele activități asociate cu reconstrucția socială și politică a unui stat, care includ, dar nu se limitează, la domenii precum dezvoltarea instituțiilor politice, societate civilă, responsabilizarea leadership-ului; dezarmare, deminare, demobilizare și reintegrarea militarilor; reforma sectorului de securitate; îmbunătățirea relațiilor civili-militari; profesionalizarea forțelor militare și a celor polițienesti; reconstrucția infrastructurii sociale; dezvoltarea economică; îmbunătățirea performanțelor politicilor publice și ale administrației.

Există o serie de factori care influențează evoluția procesului de reconstrucție post-conflict: **experiența democratică anterioară desfășurării conflictului, nivelul dezvoltării**

economice existente, dezvoltarea infrastructurii, omogenitatea religioasă, socială și etnică la nivel național, influența statelor vecine, caracterul actorilor internaționali implicați în procesul de stabilizare și reconstrucție, precum și percepția asupra lor.

Dintre variabilele controlabile, cel mai important determinant îl reprezintă nivelul efortului orientat spre procesul de reconstrucție – acest efort poate fi măsurat în resurse financiare utilizate, resurse umane și timp.

Succesul procesului de stabilizare și reconstrucție post-conflict poate depinde și de caracterul misiunii internaționale, acesta putând fi uni – sau multi-lateral. Procesul de reconstrucție post-conflict multilateral (atunci când sunt implicați mai mulți actori internaționali) este mai complex și are o mai mare întindere în timp, însă există avantajul că fiecare participant are cheluieli mai reduse (datorită împărțirii responsabilităților). Un alt avantaj al intervenției multilaterale în procesul de reconstrucție îl reprezintă asigurarea unui mai mare grad de legitimitate în fața actorilor locali, iar acest fenomen poate consolida considerabil procesele de reconciliere la nivelul statului afectat de conflict.

În cazul intervenției multilaterale, esențială este realizarea unei unități de comandă, dar pentru aceasta este imperios necesar ca toți actorii implicați să aibă o viziune comună asupra strategiilor și modalităților de lucru pentru o evoluție pozitivă a procesului de reconstrucție.

Un alt factor esențial care poate influența succesul sau eșecul procesului de stabilizare și reconstrucție post-conflict îl reprezintă intențiile statelor vecine față de eforturile internaționale. Acestea pot oscila între susținere sau opoziție, în funcție de interesele fiecărui stat. De cele mai multe ori, interesele legate de pretenții teritoriale sau resurse (materiale – energetice, de apă, etc. sau non-materiale – prestigiu, sau de altă natură) sunt cele care pot influența atitudinea actorilor regionali.

Unul din principalii indicatori ai succesului procesului de stabilizare și reconstrucție post-conflict îl reprezintă numărul cât mai redus al victimelor înregistrate, atât din rândul populației locale, cât și din rândul forțelor internaționale de stabilizare. Analizând studii comparative pentru mai multe cazuri de reconstrucție post-conflict, s-a observat faptul că riscul pierderilor umane este invers proporțional cu numărul trupelor implicate în procesul de stabilizare și reconstrucție (vezi, de exemplu, cazurile postbelice ale Germaniei și Japoniei, în comparație cu Afganistan, unde numărul de trupe internaționale este relativ limitat raportat la numărul populației).

Reconstrucția post-conflict este un proces de lungă durată. Analizând cazurile din perioada post-Război Rece, s-a observat faptul că o perioadă de 3-5 ani este considerată minimul necesar pentru asigurarea tranziției către stabilitate și dezvoltare.

Procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict presupune o abordare bine structurată din punct de vedere temporal și logistic al următoarelor domenii de acțiune: restabilirea securității statului sau regiunii afectate de conflict, refacerea autorității politice pentru realizarea unei guvernări eficiente, reconstrucția sistemului judiciar și realizarea reconcilierii între părțile aflate în conflict, precum și refacerea sectorului economic.

Pentru restabilirea securității în faza post-conflict, este necesară acțiunea combinată din două direcții: din partea furnizorului extern de securitate (care poate fi un stat sau o organizație internațională – ONU, NATO, OSCE, UE, etc.) și din partea noilor autorități locale (autohtone). Esențiale pentru această colaborare sunt numeroasele elemente, dintre care cele mai evidente sunt: stabilirea unui calendar precis pentru fiecare operațiune în domeniul restabilirii securității, inițierea activităților de antrenare a noilor trupe/structuri, evaluarea constantă a progreselor obținute pentru adaptarea continuă a măsurilor la evoluțiile din teren, o eficiență împărțire a sarcinilor între furnizorul extern de securitate și instituțiile națiunii-gazdă.

Predarea tuturor atribuțiilor privind securitatea către națiunea-gazdă trebuie să reprezinte obiectivul strategic al planurilor privind restabilirea securității post-conflict.

Din punct de vedere strict militar, una din dificultățile cel mai des întâlnite în procesul de reconstrucție post-conflict este acela de implicare a unui număr optim de trupe pentru stabilizarea situației și menținerea ordinii pe termen lung, în special în momente în care securitatea internă tinde să fie destabilizată (este cazul alegerilor, de exemplu, când intră în conflict diversele grupări/facțiuni rivale).

De asemenea, prioritățile în domeniul securității ar consta în inițierea și finalizarea proceselor de dezarmare și de reintegrare a foștilor combatanți și, mai mult decât atât, transformarea forțelor armate, în sensul plasării lor sub control democratic, civil. Reforma sectorului de securitate este imperios necesară pentru eforturile de reconstrucție post-conflict, întrucât aceasta ar sprijini o guvernare eficientă, precum și dezvoltarea socio-economică.

Pentru domeniul restabilirii securității, se consideră că una din chestiunile esențiale, dar în același timp problematice, este aceea a alegerii unui moment propice retragerii trupelor externe cu atribuții în restabilirea și menținerea păcii. Alegerea acestui moment pentru predarea atribuțiilor de securitate către națiunea-gazdă trebuie să țină seama de factorii militari dar și politici inerenti procesului de reconstrucție post-conflict, ținând cont de faptul că o retragerea prematură a forțelor internaționale poate produce haos în națiunea gazdă, în cazul în care instituțiile acesteia din sectorul de securitate nu sunt pregătite să preia atribuțiile specifice.

În privința refacerii sistemului judiciar, se apreciază că aceasta este necesară întrucât în faza post-conflict rata criminalității este foarte ridicată, ca efect al disoluției autorității centrale și locale. În această privință s-a observat faptul că în faza post-conflict, creșterea ratei criminalității se traduce într-o primă etapă prin creșterea delictelor de drept

comun, pentru ca apoi ea să evolueze în sensul dezvoltării grupărilor și rețelelor de crimă organizată.

Fragmentarea mediului politic, teama investitorilor privați străini de a investi într-o zonă instabilă din punct de vedere economic și politic, vidul legislativ în domeniul economic, precum și slaba capacitate de guvernare și corupția structurală sunt elemente care pot îngreuna refacerea economică în faza post-conflict. De aceea, pentru refacerea economică, sunt necesare strategii sectoriale rezultate în urma unor analize economice amănunțite, iar refacerea infrastructurii și crearea unui mediu stabil pentru atragerea investițiilor străine reprezintă punctele focale ale acestor strategii.

Note

¹ Patrick J. O'Halloran, *Post – Conflict Reconstruction: Constitutional and Transitional Power-sharing Arrangements in Bosnia and Kosovo*, in Sid Noel, *From Power-sharing to Democracy: Post – Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies*, McGill – Queen's University Press, London, Montreal & Kingston, 2005, p. 104.

² *** *African Post-Conflict Reconstruction Policy Framework*, NEPAD Secretariat – Governance, Peace and Security Programme, iunie 2005, p.5.

³ *Ibidem*, p. iii.

⁴ Scott Feil, *Building Better Foundations: Security in Postconflict Reconstruction*, *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn 2002, pp.97-98.

⁵ *Ibidem*.

⁶ S. J. Stedman, *International implementation of peace agreements in civil wars: findings from a study of sixteen cases*, apud Crocker, C. A. et al. eds.: *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*; Washington D.C.: USIP Press, 2001, pp.750-751.

⁷ Nicole Ball, *The challenge of rebuilding war-torn societies*; citat în Crocker, C. A. et al. (eds.): *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*, Washington D.C.: USIP Press, 2001, p.726.

⁸ James Dobbins, Seth G. Jones, Keith Crane, Andrew Rathmell, Brett Steele, Richard Teltschik, Anga Timilsina, *The UN's Role in Nation-Building. From the Congo to Iraq*, RAND Corporation, 2005, p.147.

⁹ James Dobbins, et al, *op.cit.*, p.114.

¹⁰ *Idem*, pp.110-121.

¹¹ Jean-Paul Azam, Paul Collier, Anke Hoeffler, *International Policies on Civil Conflict: An Economic Perspective*, December 14, 2001, p. 2, apud Scott Feil, *op.cit.*, p.100.

¹² James Dobbins, et.al – *The UN's Role in Nation-Building. From the Congo to Iraq*, RAND Corporation, 2005, pp.177-178.

¹³ Chuck Call, *Police Reform, Human Rights, and Democratization in Post-conflict Settings: Lessons from El Salvador*, Department of Political Science – Stanford University, USAID Conference "Promoting Democracy, Human Rights, and Reintegration in Post-conflict Societies", octombrie, 1997, p.8.

¹⁴ Michèle Flournoy, Michael Pan, "Dealing with Demons: Justice and Reconciliation", în *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn, 2002, p. 111.

¹⁵ *Idem*, p. 112.

¹⁶ Michèle Flournoy, Michael Pan, *op.cit.*, p.112.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Flournoy, Pan, *op.cit.* pp.117-121; trebuie menționat faptul că există mai multe inițiative americane în sensul remedierii acestei situații, un exemplu citat fiind cel al proiectului *Peacekeeping and the Administration of Justice*, proiect inițiat de Institutul American pentru Pace.

²⁰ Robert Orr, "Governing When Chaos Rules: Enhancing Governance and Participation", în *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn 2002, p. 149.

²¹ Johanna Mendelson Forman, "Achieving Socio-economic Well-Being in Postconflict Settings", în *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn 2002, p. 128.

²² Johanna Mendelson Forman, *op.cit.*, p. 127.

²³ Alcira Kreimer et. al., *Uganda – Post Conflict Reconstruction. Country Case Studies Series*, The International Bank for Reconstruction and Development, Washington, D.C., U.S.A., 2000, p.11.

Bibliografie:

Crocker, C.A. et al. (eds). *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*, Washington D.C., USIP Press, 2001.

De Dardel, Jean-Jacques; Gustenau, Gustav; Pantev, Plamen, *Post-Conflict Rehabilitation. Lessons from South East Europe and Strategic Consequences for the Euro-Atlantic Community*, National Defence Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defence, PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes, Viena, 2006.

Kreimer, Alcira et. al, *Uganda – Post Conflict Reconstruction. Country Case Studies Series*, The International Bank for Reconstruction and Development, Washington, D.C., U.S.A., 2000.

Noel, Sid, *From Power-sharing to Democracy: Post – Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies*, McGill – Queen’s University Press, London, Montreal & Kingston.

Call, Chuck, *Police Reform, Human Rights, and Democratization in Post-conflict Settings: Lessons from El Salvador*, Department of Political Science – Stanford University, USAID Conference “Promoting Democracy, Human Rights, and Reintegration in Post-conflict Societies”, octombrie, 1997.

Durch, William J., “Picking Up the Peaces: The UN’s Evolving Postconflict Roles”, *The Washington Quarterly*, 26:4, autumn 2003.

Everts, Dan, “Review of the OSCE Mission in Kosovo’s Activities 1999-2001”. Pristina: Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2001.

Feil, Scott, “Building Better Foundations: Security in Postconflict Reconstruction”, *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn 2002.

Flournoy, Michèle, Michael Pan, “Dealing with Demons: Justice and Reconciliation”, în *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn, 2002.

McMahon, Robert, *UN: Post-Conflict Model — Coalitions Handle Security, UN Steers Political Course*.

Llamazares, Monica și Reynolds Levy, Laina, *NGOs and Peacebuilding in Kosovo*, Centre for Conflict, Department of Peace Studies – University of Bradford, Resolution Working Paper 13, decembrie 2003.

Mendelson Forman, Johanna, “Achieving Socioeconomic Well-Being in Postconflict Settings”, în *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn 2002.

Orr, Robert, “Governing When Chaos Rules: Enhancing Governance and Participation”, în *The Washington Quarterly*, 25:4, Autumn 2002.

*** *Post-Conflict Reconstruction – A joint project of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) and the Association of the United States Army (AUSA)*, Task Framework, May 2002.

*** *African Post-Conflict Reconstruction Policy Framework*, NEPAD Secretariat – Governance, Peace and Security Programme, iunie 2005.

*** *Leadership of Post-Conflict Operations*, The Stanley Foundation, Arden Conference Center Harriman, New York, 25-27 aprilie, 2003.

SUMMARY

The post-conflict rehabilitation/reconstruction processes have become one of the crucial challenges for the international security in the post-Cold War. Ethnic or religious conflicts, transnational terrorism, all have become sources of unrest for regional and international security. This paper presents some of the definitions of the post-conflict reconstruction process (PCR), as well some of its main elements: the re-establishment of security and stability (including the need to accomplish the security sector reform), justice and reconciliation, the re-statement of political authority and last, but not least, the economic reconstruction of the society.

Dragoș Bănescu holds a B.A. in Political Sciences and a Master Degree in International Relations – Conflict Management. He is currently a research fellow at the Institute for Political Studies of Defense and Military History. His main areas of interest are: regional security, the processes related to security sector reform, foreign policy, post-conflict reconstruction.

The Role of Romanian Military in Post-conflict Stabilization and Reconstruction Process in Iraq

Lieutenant-Colonel Laurențiu-Cristian Dumitru

The post-9/11, 2001 world has been going through an unprecedented situation, being deeply marked by the acts of terrorism which led to the threatening of the international community and weakening of the world stability.

Within this framework, the stabilization of an area consist of defusing the conflict, combating terrorism and trafficking, conducting free elections, transfer of power to the local authorities and supporting them in the initiation and successful implementation of the democratic reconstruction, by all means. The actions from this stage are what we call operations of stabilization. In this phase, the role of the Military is to secure optimal conditions for the state structures to become operational, to help the respective state constitute its own armed/security forces and to settle the existing rivalries among the contending parties that were previously involved in conflict¹.

Since spring 2003, the post-Saddam Hussein Iraq has become the stage for continuous armed confrontations, in spite of internal and international efforts towards stabilization and democratization².

The military operations of the US-led Coalition have been carried out according to UNSC Resolution no. 1511, adopted on October 16, 2003 with unanimity³. The resolution stated that the UN has a special role in issues related to humanitarian assistance, economic reconstruction and institutional building⁴.

Romanian Military's contribution to the multinational effort of stabilization and reconstruction process of Iraq fits in the general framework of this endeavour.

Romanian troops have been participating in Iraq since July 2003 in stabilization and reconstruction process, within the Operation "Iraqi Freedom", having a significant contribution to the Coalition Forces efforts.

Romania has been participating with infantry troops, engineering experts and military police in the fourth phase of the reconstruction and stabilisation process in Iraq since July 2003 and carrying out missions in various locations.

At Ad Diwaniyah, within the Poland commanded Centre-South Multinational Division, Romania dispatched ten staff commissioned and non-commissioned officers in the division command as well as an engineering detachment composed of 149 military, acting in three locations, in Al Hillah (Camp Charlie), in Ad Diwaniyah (Camp Echo) and in Al Kut. The engineering experts, belonging to the 96th Engineers Battalion, carried out various missions such as road building and repair, building helipads, maintaining bridges that link different Iraqi locations, building specific engineer devices meant to ensure an increased protection of the forces, engineering missions to the benefit of the civilians as well as engineer missions for the benefit of the Iraqi army. There was also a Military Intelligence Detachment, consisting of 56 troops.

At Basra there were nine staff commissioned and non-commissioned officers operating within the South-East Multinational Division under British command. At An Nassiriyah, in Camp Mittica, within the South-East Multinational Division under the operational control of the Italian Brigade, nine staff have been located (commissioned and non-commissioned officers within the brigade command) as well as a 405-strong infantry battalion who fulfilled missions of support for humanitarian actions, escorted convoys carrying materials, provided the base security having day and night patrol missions on the main roads, conducted recce missions in their area of responsibility, CIMIC missions in support of the local population and training of the new Iraqi armed forces. There was also a military police company of 100 troops which escorted military and civil convoys, accompanied and protected VIPs, controlled and monitored traffic, provided recce and surveillance on different routes as well as training of the new Iraqi Police. Romania also had 30 liaison officers in the Iraq mission.

Also, a group of five staff officers were acting in Baghdad, within the Multinational Force Command. In Abu Ghraib, near Baghdad, there was a team of two doctors and nine nurses. As of June 2005, in Camp Bucca it was added a second medical team made up of two doctors and seven nurses⁵.

Since the spring of 2005, 100 troops (one Infantry company) have been deployed in Basra, within the Protection Force of the United Nations Assistance Mission in Iraq (UNAMI), where they fulfilled the missions of UN dignitaries' protection.

The 811th Infantry Battalion was among the first Romanian military units dispatched to the Iraqi operation theatre. The battalion was stationed in the White Horse Camp near An Nassiriyah over July 2003-January 2004. Then followed the 26th Infantry Battalion stationed over January-July 2004, which was replaced by the 812th Battalion over July 2004-February 2005. From September 2004, the troops

of the 812th Battalion have been dispatched to Camp Mittica at Tallil near An Nassiriyah⁶. At present the Romanian troops are dislocated in Tallil Air Base, in Camp Dracula.

On February 24, 2005, the first Romanian troops of Iraq IV Engineer Detachment were leaving for Iraq, in Al Hillah region. The detachment was made up of a command structure, a bridge construction platoon, a road construction platoon, another one for light constructions, and three other units of logistics, communications and reconnaissance. The mission was not only complex but also dangerous. The tasks for the Romanian unit once arrived in Iraq consisted of construction and repair of bridges and roads, construction of platforms for helicopters, camp infrastructure arrangements as well as demining. The Romanian militaries acted in the responsibility area of the Center-South Multinational Division, under Polish command. The nature of their mission brought them together with the Iraqi population, and they operated there as support and help for the locals⁷.

Since their deployment in the operation theater, the Romanian troops have been participating in the security and reconstruction process in Iraq with more than 3800 soldiers – infantrymen, engineers, military police, and staff personnel. Aware of the significance of their presence among Coalition forces, they were undertaking a complex and long-term mission. Everyone involved believed it was an honour to accomplish their duties to the highest standards of excellence and so proved their capabilities and professionalism, illustrative of a modern army. Task Force Red Scorpions, a unit of the 26th Infantry Battalion, was based at Camp White Horse. The unit's experience, accumulated in missions in Angola, Albania, Kosovo, and Afghanistan, has guided it in its approach to local issues. One of the most important issues was that of security. The collapse of Saddam's regime had destroyed much of the social order in Iraq, with thievery, hijackings and paramilitary

armed groups' actions. Romanian soldiers patrolled the roads day and night to provide security. They have been able to sustain their work by continuously training, thoroughly preparing for each mission and by adopting new methods to counter unexpected attacks. The battalion and task force Commander have settled *lessons learned* from Romania's deployment with US Forces in 2002 in Operation Enduring Freedom. Romanian soldiers in Afghanistan learned the importance of efficiency, of being able to respond quickly to situations and of respecting the local people. When armoured personnel carriers displaying the Romanian flag were passing through villages, the inhabitants approached them in the streets, and were eager to talk with the soldiers. The Romanians were seen as friends, and welcomed with friendship⁸.

Under such circumstances, civil-military cooperation (CIMIC) missions have been playing a significant role in the reconstruction of Iraqi facilities. With the help to programs like the school renovation projects at Suqash-Shuyukh, Al Fuhud, and Al Fudliyah, Iraqi children are guaranteed a better future. The Romanian CIMIC team has supervised the refurbishing of ten schools in its area of operations. Thousands of children are now learning in buildings that have running water, electricity, windows, new desks and chalkboards. At the same time, many other projects such as medical equipment and medicine for hospitals, water sanitation facilities, pumping stations and communication lines have continued, so that Iraqis could manage the work of transitioning their homeland to freedom. Cooperation between local Iraqi authorities and Romanian soldiers has been seen as the key to fostering relationships that would ensure a better future for Iraq. Not far from Camp White Horse was located Camp Mittica, where a Romanian Military Police (MP) detachment was situated, carrying out patrol and peacekeeping activities with Italian Carabinieri and Portuguese Gendarmeries⁹.

American Professor, Dr. Derrin Ray Smith who visited the camp, noted of his experiences: "to be effective in their jobs they spend a certain amount of time in their patrol vehicles, but their best moments are on foot, mingling with the locals. That is where the goodwill is created, up close, on the beat, walking the blocks and meeting the locals in person. In the most recent few months there has been an additional calming in the villages that are patrolled by these military policemen, and the salutes, waves and shouts of "hello" greet their every turn down the streets. There are still hard problems, sensitive areas and dangers lurking in the alleyways. But, more than likely, they are surrounded by smiling children and young adults wherever they go. The personnel have been through extensive training on international humanitarian law, UN standards for peacekeeping operations and even mandatory training on environmental protection in their areas of operation. The coalition forces here have adopted the Belgian model for investigating traffic accidents, and take pains as well to integrate the daily lessons learned from the Italians, the Portuguese, and the Americans and from the local streets. Most of the MPs are veterans of other foreign deployments in Somalia, Bosnia or Kosovo. Travelling 200 miles north of Camp Mittica to Al Hillah, one can meet an Engineers Detachment based at Camp Charlie. Romanian engineers have been seen as the good guys, hard workers and work hard and constantly adjust their engineering missions to the needs of the local people building houses, schools, bridges and so forth. The Romanian engineers were working to protect coalition forces. Also, they built an art school for the children in Al Hillah, numerous police security checkpoints, and base entrances. Most of their mission involves inspection of bridges, spending five days on a 140 miles loop checking a variety of spans for resistance, stability, traffic flow, and defuse the explosives. Safety of the bridges was their number one mission and concern in Iraq.

It is significant to know that twice per day they sent squads in circulation in the nearby towns, for distributing water, food and materials – missions of mercy and goodwill. In an austere environment where the local mostly Shiite people are poor, there is much to be done to improve local living conditions, and all Romanian soldiers are fully aware of the importance of their mission to serve, to protect and to leave a better place for all of Iraqi people so they have been everywhere and all the time on action”¹⁰.

On December 11, 2005, Romanian soldiers from the 20th Infantry Battalion, acting in cooperation with Italian troops, concluded a training course for 100 Iraqi military trainers. The activity lasted from September through December 2005 in a camp near An Nassiriyah and was structured in four training series made up of 25 soldiers. The course was in English, with the assistance of Iraqi interpreters, and consisted of five-day theoretical and practical modules. The Romanian infantry troops trained the Iraqi military on how to correctly use and maintain their weapons, how to observe the proper security rules while using the weapons. The Iraqi trainers conducted three live firing sessions. The Iraqi troops from An Nassiriyah region were trained by the Romanian soldiers in compliance with NATO standards, using the same security methods and rules. Up to the end of their mission, the Romanian troops in the area trained 50 more trainers from a battalion representing the only operational Iraqi force in the province of Dhi Qar, under their responsibility¹¹.

On December 12, 2005, the Romanian “Iraq V” Engineering Detachment opened two firing ranges near Ad Diwaniyah, where the Iraqi troops would conduct firing sessions with their light infantry weapons. The platoon in charge with this project consisted of 35 engineers. For six weeks the soldiers have been working and levelling an area of 6,200 square meters, building protective earthwork walls, digging firing holes and erecting ob-

servation points. During the mission, the security of the area was provided by Polish and Slovak troops. Major General Piotr Czerwinski, Commander of the Multinational Division Center South (MND-CS), who attended a ceremony, congratulated the Romanian troops and thanked them for accomplishing their mission, a month earlier than initially planned. General Othman Ali Ferhood, Commander of the 8th Iraqi Division, the beneficiary of the firing ranges, evaluated the quality of the works and was satisfied with the Romanian Engineers’ performance. The Polish and the Iraqi officials conducted their opening firings in one of the ranges built by the Romanian engineers¹².

In the post-Saddam Hussein Iraq, the Parliamentary elections were crucial for the stabilization and democratization process and the Romanian troops, alongside the other troops of the Coalition, provided support to the Iraqi efforts to ensure the security during the events. In this regard, the elections were really a test for the Iraqi forces, for the police and the public order forces¹³. As the Iraqi forces had the main responsibility for the security of the voting centers, the Romanian troops deployed in Iraq participated in specific tasks aimed at maintaining the order during the elections. The 20th Infantry Battalion’s troops patrolled along the main communication routes, including the highway crossing the region, up to Baghdad. Rapid reaction small units equipped with armoured vehicles were ready to intervene upon request, to assist the Iraqi security forces. One small intervention unit, made up of 35 engineer troops, secured the voting centers of Babil province in Central Iraq. The troops of the Engineer Detachment were also prepared to intervene with their military equipment to repair the roads in case of emergencies. The Romanian troops, in cooperation with the local authorities and the Iraqi armed forces, watched the establishment of the protection units at the voting centers in the localities East of An Nassiriyah.

One platoon of the Romanian Military Police Company stood by to support one Italian Carabinieri unit. Concerning the military Romanian presence in Iraq, according to the Romanian Minister of Defense, as agreed upon with US Secretary of Defense, Donald Rumsfeld, Romania's efforts in 2006 have been focused on both an increased contribution in training the Iraqi armed forces and security forces on their own territory, and the development of specific training programs initiated in Romania¹⁴.

During the period of July 15, 2003 – December 1, 2006, the Romanian forces dispatched in Iraq, took part in Operation "Antica Babilonia" under the Italian command. This operation mainly aimed to set up and keep an internal secured environment, to guarantee the conditions of the necessary security and stability required for the flow and distribution of the humanitarian aids, to provide medical assistance to the local population, to re-establish elements of the infrastructure and to support the stabilization and reconstruction process in Iraq¹⁵.

NATO is involved too and has an important contribution to the multinational effort of stabilization and reconstruction process in Iraq and in this respect, it was set up the NATO Training Mission – Iraq (NTM-I).

The NATO Training Mission – Iraq (NTM-I) was approved by the North Atlantic Council on November 17, 2004. The Supreme Allied Commander Europe promulgated the Operational Order which activated the new mission on December 16, 2004. The initial NATO Training Implementation Mission arrived in Iraq on August 14, 2005 as a result of a request from the Iraqi Interim Government. The tasks of the mission were to identify training opportunities for the Iraqi Security Forces, start training selected groups of headquarters personnel and establish liaison arrangements with the Iraqi Interim Government and Coalition Forces¹⁶.

The successor of NTM-I is currently focusing on the following areas:

– Providing training and advice to selected groups of HQ personnel, predominantly military;

– Assisting in standing up a military academy and a Training, Education and Doctrine Centre (TEDC);

– Coordinating national contributions on military equipment and training (TECC);

– Assisting in planning the establishment of an Iraqi Training Command.

All efforts are delivered in close cooperation with the Iraqi authorities and in cooperation with the Coalition Forces. The guiding principle for the mission is that the Iraqis make the decisions and NATO is present over there in order to advise and assist.

The training mission involves both Allied Command Transformation and Allied Command Operations. This mission demonstrates the Alliance's new capabilities as a 21st Century global security tool, assisting in building and developing security structures in Iraq¹⁷.

Since August 2005, four Romanian officers acted under NATO command within NATO Training Mission Iraq, as staff personnel-trainers in Baghdad, fulfilling the missions of training the Iraqi Security Forces¹⁸.

Up to May 2007, the contribution of the Romanian Military in Iraq can be summarized as follows¹⁹:

The dynamics of the Romanian military presence in Iraq, starting from July 2003 up to the present days: 2003 – 738 troops; 2004 – 865 troops; 2005 – 865 troops; 2006 – 780 troops and 2007 – 603 troops, totalizing a figure of 3851 troops. Up to May, 2007, the Romanian military presence in Iraq was as follows: NATO Training Mission Iraq (NTM-I) – 4 troops; United Nations Assistance Mission in Iraq (UNAMI) – 100 troops and Operation "Iraqi Freedom" (OIF) – 499 troops²⁰.

In the second half of year, the Romanian military presence in Iraq consisted of 498 troops. 3 officers are committed as staff personnel-trainers within NTM-I mission, under NATO command. Also, within the missions of the Coalition, acting in Operation Iraqi Freedom, there are dislocated 495 troops²¹.

Operation	Contribution Period	Personnel	Location	Missions
1. Missions led by NATO				
NATO Training Mission-Iraq (NTM-I)	Staff Personnel – Trainers Starting August 2005	4	Baghdad	- Training of the Iraqi military personnel
2. Missions within the Coalition – Operation “IRAQI FREEDOM” (OIF)				
2.1 Under the Multinational Force HQ-Iraq command	Staff Personnel Underway	18	Baghdad	- Specific missions
	Medical Detachment Starting November, 2004	20	Abu Ghraib, Bucca	- Medical assistance for the prisoners in Abu Ghraib and Bucc.
2.2 Within the Multinational Division South-East	Infantry Battalion Underway	389	Tallil	- Patrol and mobile check points on the main wazs of communication; - Survey of oil pipes and electric network in the area; - Patrol and survey for preventing the attacks against the Coalition Forces; - Security of CIMIC operations.
	Infantry Company UNAMI	100	Basra	- Guard and control on the middle circle at the UN HQ; - Traffic check points; - Survey and Escort of the UN convoys.
	National Support Elements Underway	3	Tallil	- Coordination of deployment of forcea and equipment in the operation theater.
	Intelligence Coordination Structure Underway	13	Tallil	-Specific missions
2.3 Within the Multinational Division Central-South	Intelligence Structure 2006	56	Iraq	-Specific missions

Conclusions. Perspectives

In a speech concerning the issue of the Romanian military presence in Iraq, delivered to the Ministry of Defense HQ, on March 2007, the President of Romania, Traian Băsescu, said that the Romanian troops in Iraq will downsize by further 100 troops (Infantry Company – UNAMI) during this year, as the troops deployed in Basra were ending their mission. The Romanian President pointed out that the process of increasing or decreasing the Romanian troops on missions abroad will be made in accordance with the pledges and after the consultation with our allies. The chief of the state reminded that in 2006, after a part of Romanian mission in Iraq had come to an end, 130 troops (Engineers Detachment) were sent home and no longer replaced. According to him, beside increasing the security-supplying capacity of Romania and of the security structures it is a member of, the Romanian officials have the task of rendering our Military flexible, capable of rapidly reacting in any situation it might be called on and of fulfilling the undertaken commitments²².

Concerning the same issue, on March 29, 2007, at the meeting of the Supreme Council of National Defense, chaired by the President of Romania, the agenda included the strategy of engaging the Romanian Armed Forces in missions abroad and a briefing regarding the withdrawal from Basra – Iraq of the Romanian contingent (100 troops) which had as the main task the protection of the UNAMI staff and location, as a consequence of the consultations with the allies²³. At the beginning of May 2007, after fulfilling its mission, the Romanian contingent of Basra was withdrawn.

On April 9, a Romanian military delegation led by the Minister of Defense, Teodor Meleşcanu, visited in Tallil, in Camp Dracula, the 495th Infantry Battalion deployed in Iraq since February 2007. The Minister of Defense was informed on the missions performed by the Romanian troops in their area of respon-

sibility, the cooperation with the other troops deployed in the region, and on the living conditions in Camp Dracula. After the briefing, he had talks with the Romanian soldiers and visited the area they were acting in. In addition, the Romanian Minister of Defense had a meeting in Camp Adder with the British Colonel Edward Brown, commander of the West Forward Brigade and he was informed on the developments in the area of responsibility and how the Romanian troops were carrying out their assigned missions²⁴.

On June 7, the troops of the same unit received the visit of the commander of the Multinational Division South-East (MND-SE), the British Major General Jonathan Shaw, and of the commander of the British Forward Brigade, Colonel Chris Claydon. On this occasion, the Romanian Battalion commander presented the state of security in Dhi Qar province, the missions of the Romanian military and different issues on the cooperation with the Iraqi civilian and military authorities in the region. At the end of the visit the British General wrote in the Battalion's Book of Honour that Romania must be proud for having such a Military²⁵.

The Romanian Armed Forces are an active participant in post-conflict stabilization military actions, under United Nations, NATO, European Union and other international organizations command or within multinational coalitions. The broad range of military operations (humanitarian, stabilization, reconstruction) contributed directly to the development of training and the implementation of NATO interoperability standards, according to the lessons learned. These lessons learned are included in the new operational doctrines that comprise such kind of military actions. The changes are reflected at a strategic level, both in the mission planning and the configuring of the Romanian Armed Forces and at the same time, the update of both theory and practice of post-conflict stabilization military actions has an im-

portant role in preparing the forces that will effectively participate in the planning and unfolding of such operations.

The Romanian Armed Forces will continue to prepare and train in order to be able to participate in a large range of operations under the conditions of a complex and changing international security environment.

Note

¹ Grigore Alexandrescu, Gheorghe Văduva, *Acțiuni militare post-conflict (Post-Conflict Military Actions)*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2004, pp. 19-20.

² Phebe Marr, *The Modern History of Iraq*, 2nd edition, Westview Press, Boulder, Colorado, 2004, p. 306.

³ UNSCR no. 1511/2003, www.daccess.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/563/91/PDF/N0356391.pdf

⁴ Phebe Marr, *op.cit.*, pp. 307-308.

⁵ Romanian Ministry of Defense website, International Missions, www.mapn.ro

⁶ Newsletter edited by the Embassy of Romania in Washington, D.C., February, 2005, no. 5, www.roembus.org/english/security_council/2005/Newsletter.pdf

⁷ *Ibidem.*

⁸ Liviu Flutur, “Romania Contributes to Iraq Reconstruction”, *Coalition Bulletin*, July 2004, www.usiraqprocon.org/pop/coalitionuptodate3.htm.

⁹ Multi-National Force in Iraq official website, www.mnf-iraq.com.

¹⁰ Liviu Flutur, *op.cit.*

¹¹ Romanian Military Newsletter, no. 35, December 20, 2005, www.mapn.ro.

¹² *Ibidem.*

¹³ Multi-National Force in Iraq official website, www.mnf-iraq.com.

¹⁴ Romanian Military Newsletter, no. 35, December 20, 2005, www.mapn.ro.

¹⁵ Italian Ministry of Defense website, www.esercito.difesa.it.

¹⁶ www.afsouth.nato.int/JFCN_Factsheets/NTIMI/FactSheet_on_NTIMI_en.htm.

¹⁷ www.uniraq.org/aboutus/mandate.

¹⁸ Romanian Ministry of Defense website, International Missions, www.mapn.ro.

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² Romanian Presidency website, Press Release, March 14, 2007, www.presidency.ro.

²³ *Idem*, Press Release, March 29, 2007.

²⁴ Romanian Ministry of Defense website, Press Release no. 88, April 9, 2007, www.mapn.ro.

²⁵ *Idem*, Press Release no. 191, June 8, 2007.

SUMMARY

Romanian Military's contribution to the multinational effort of stabilization and reconstruction process of Iraq fits in the general framework of this endeavour. In Iraq the Romanian troops participate since July 2003 in the stabilization and reconstruction process, within the Operation “Iraqi Freedom”. In this regard, Romania had a significant contribution to the Coalition Forces efforts. Romania has been participating with infantry troops, engineering experts and military police and carrying out missions in various locations.

LTC Laurențiu-Cristian Dumitru is an Army officer, researcher and head of the Defense Strategies sector within the Institute for Political Studies of Defense and Military History. He earned a B.A. in History, an M.A. in International Relations, both of them at University of Bucharest. At present he is a Ph.D. candidate in History in the same university. The defense studies, military alliances topics, Geopolitics and Geostrategy, post-conflict military actions and the transformation process of the Military are among his area of interest.

POLITICI DE APĂRARE

Aspecte controversate ale politicii de apărare a R. P. Chineze. Revoluția în Afacerile Militare și proiecția geografică a securității și puterii naționale

Șerban Filip Cioculescu

În mod cert, politica externă și de securitate a Chinei este un subiect foarte „la modă” în ziare, reviste și în presa audio-vizuală din majoritatea statelor lumii și din România. Un cititor avizat și constant al principalelor reviste occidentale de politică externă și de securitate (*Foreign Affairs*, *The National Interest*, *International Security*, *Survival*, *Le Monde Diplomatique* etc.) nu are cum să nu remarce interesul deosebit care este acordat evoluțiilor recente – politice, diplomatice, militare și mai ales economice – ce au loc în China, precum și în regiunile învecinate acesteia și aflate în perimetrul geopolitic al Beijingului.

Cele mai multe comentarii scot în evidență saltul economic impresionant al acestui stat uriaș ca teritoriu și populație (1,3 miliarde de locuitori), ca urmare a reformei demarate la inițiativa liderului reformist Deng Xiaoping, în anii '70 ai secolului trecut. Cu o creștere economică anuală de circa 9% din PIB, puterea economică a Chinei era evidentă la nivelul exporturilor sale către SUA și restul statelor occidentale și atunci când s-a estimat deficitul comercial al Washington-ului față de Beijing la 130 miliarde de dolari în anul 2003¹!

Alte analize vizează interesele strategice primordiale și viziunile geopolitice ale establishment-ului politico-militar chinez, urmărind conturarea zonelor „fierbinți” (Taiwan și Strâmtoarea Formosa, Peninsula Coreea, arealul Japoniei, insulele din Marea Chinei de Sud, diada conflictuală India-Pakistan și zona Asiei Centrale), precum și configurația probabilă a alianțelor politico-militare aflate la dispoziția Chinei în dispută cu rivalii și adversarii săi reali și potențiali.

Studii de specialitate, provenind nu doar din SUA și Europa, dar și din Rusia, Japonia și din state sud-est asiatice scot în evidență capacitatea Chinei de a deveni o mare putere în următorii 15-20 de ani, poate chiar principalul competitor global al SUA, cu condiția ca trendurile actuale să se mențină și să nu intervină accidente istorice cu grave consecințe – revolte interne, secesiune teritorială, instabilitate cronică, fragmentarea autorității statale, adică fenomene cu care China s-a mai confruntat de-a lungul istoriei sale, inclusiv în perioada 1911-1949, asociată războiului civil și invaziilor străine.

Armată, societate și geopolitică

În ceea ce ne privește considerăm că o atenție substanțială trebuie acordată politicii militare a RP Chineze, dat fiind faptul că simpla creștere economică, asociată chiar cu avântul demografic, nu pot asigura unui actor geostrategic statal rangul de mare putere fără o componenta militară de prima mână. Dacă se invocă exemplele Japoniei și Germaniei, state care după al Doilea Război Mondial s-au afirmat ca mari puteri economice, cu forțe militare reduse la minim, pentru necesitățile autoapărării, credem că acestea sunt excepții fericite de țări care s-au putut axa pe elementul nemilitar al puterii naționale tocmai fiindcă beneficiau de umbrela de securitate a SUA (și a NATO, în cazul Germaniei de Vest).

Avansul economic spectaculos realizat de China în ultimii aproximativ 15 ani a coincis, în mod logic, cu voința de a realiza principalele obiective strategice ale țării, de a se

afirma ca un actor internațional de prim-rang și a cultiva specificitatea națională în afacerile mondiale. Sintetizate sumar, fără pretenția exhaustivității, interesele naționale chineze se referă la menținerea creșterii economice pe termen lung cel puțin la cotele actuale, păstrarea piețelor de aprovizionare cu materii prime strategice și descoperirea de noi oportunități și a celor de desfacere pentru bunurile și serviciile exportate.

În plan geopolitic, se urmărește unificarea teritorială cu Taiwanul, de bună voie sau chiar prin constrângere *manu militari*, un vechi obiectiv al leadership-ului de la Beijing și un motiv de agitație inclusiv în cercurile naționaliste neguvernamentale din China. Recuperarea Taiwanului (sau mai exact spus, împiedicarea separării sale definitive de China continentală) constituie un motiv psihologic de coeziune a poporului chinez de pe continent și din diaspora, precum și un element de onoare națională, și de aceea orice leadership chinez ar avea dificultăți insurmontabile dacă ar dori să renunțe la acest obiectiv. Recuperarea Taiwanului este văzută și ca o sursă de legitimitate pentru guvernării chinezi, mai ales într-o epocă de transformare socio-economică rapidă care generează multe frustrări la nivelul claselor de jos. Dar Taipei este unul dintre «clienții» principali ai SUA, beneficiind de garanțiile de securitate acordate de americani, încă din epoca de început a Războiului Rece și reînnoite periodic, așadar Beijing-ul trebuie să ia în calcul și posibilitatea unui conflict militar cu SUA², limitat sau chiar extins, în cazul în care statele regiunii se vor regrupa în alianțe ofensive și/sau defensive. Sub umbrela de securitate a SUA, Taiwanul a beneficiat de mai bine de cincizeci de ani de pace, prosperitate și dezvoltare. Strategii europeni și mai ales cei americani consideră, de regulă, că multe dintre eforturile Chinei de a dezvolta armamente moderne și strategii militare percutante sunt legate exact de «dorința de a recupera» Taiwanul.

Neputând amenința direct supremația militară a SUA, Armata Populară de Eliberare (PLA) tinde să se bazeze pe așa-numita strategie „area denial” prin care armele chi-

neze de mare precizie (rachete cu rază medie și lungă, submarine, avioane de vânătoare etc.) ar încerca să țină la distanță de zona de conflict flota aeriană americană, până când forțele chineze ar putea anihila aviația și rachetele taiwaneze și ar penetra teritoriul acestui stat. Se știe că planurile militare ale Taipeiului se bazează pe intervenția rapidă și puternică a armatei americane în caz de conflict sino-taiwanez, ori o întârziere sau o subdimensionare a intervenției s-ar putea dovedi fatale pentru Taiwan. Experții americani cred că dacă PLA ar reuși să invadeze cu succes «insula rebelă», ar fi puțin probabil ca forțele americane să își asume riscul unor lupte terestre și navale de eliberare³, știut fiind nivelul extrem de mare al pierderilor suferite în fața Japoniei în epoca celui de-al Doilea Război Mondial și în fața comuniștilor vietnamezi sau a celor coreeni în perioada Războiului Rece, la care se adaugă și riscul escaladei nucleare. Părășiți de americani și presați de forța militară a RPC și de interdependența economică tot mai mare cu continentul, taiwanezii ar putea accepta reunificarea, așa par să creadă cercurile politico-militare dure de la Beijing. Însă căderea Taiwanului și lipsa de inițiativă a SUA ar antrena probabil Japonia pe calea renunțării definitive la autoapărarea non-nucleară. În cele din urmă, intențiile reale ale unui stat nu pot fi cunoscute cu exactitate, mai ales că statul în sine e compus din diverse aparate birocratice și interese care adesea sunt diferite. Deși China proclamă mereu intențiile sale pașnice, pur defensive, strategii celorlalte mari puteri nu se pot ghida doar după declarații ci trebuie să aibă în fața ochilor și situația capacităților materiale spre a evita surprinderea. Capcana clasică a «dilemei securității» (prin care înarmarea cu scopuri preponderent defensive a unui stat este văzută ca agresivă de către alte state, care la rândul lor se înarmează spre a conserva balanța de putere regională) poate și trebuie să fie evitată în relațiile Chinei cu celelalte mari puteri sau cu puterile regionale.

În cazul cel mai optimist, reunificarea s-ar realiza pe cale pașnică, la capatul unor în-

delungi negocieri, cu garanții politice acordate taiwanezilor de către mari puteri și organizații exterioare regiunii (SUA, UE, ONU etc.) și organizații regionale (ASEAN) și pe fondul mutării și mai accentuate a interesului strategic al SUA către alte regiuni ale globului (deși zona Pacificului rămâne pe mai departe una de maxim interes pentru americani). O armată puternică ar da un plus de încredere Chinei continentale în negocierile cu Taipei-ul descurajând Taiwanul să caute independența cu orice preț. Alte scenarii iau în calcul inclusiv posibilitatea schimbării de regim atât la Beijing, prin accelerarea procesului de democratizare internă, cât și a erodării platformei ideologice a naționaliștilor și a independentiștilor taiwanezi, demers a cărui rezultat ar fi triumful mișcării de unificare.

Actualmente China este preocupată de menținerea și ameliorarea piețelor de aprovizionare cu materii prime, vitale pentru creșterea economică, constatându-se o anumită dependență de acestea, așadar un interes sporit pentru regiuni de interes strategic – Asia Centrală, Rusia, chiar Orientul Mijlociu și Nordul Africii. O armată puternică sugerează pregătirea, inclusiv psihologică, pentru potențiale crize în acest domeniu.

Reforma militară din China este destinată și pregătirii pentru gestionarea optimă a unor posibile, dacă nu chiar probabile, crize în Peninsula Coreeană, pe fondul înarmării nucleare accelerate a Coreei de Nord comuniste și a strategiilor de contracarare concepute de Coreea de Sud și de Japonia. Chiar dacă recent Phenianul a dat semne că e dispus să renunțe la activitățile nucleare, îngrijorarea persistă în continuare. Beijingului nu îi poate fi indiferent felul în care se va transa această situație tensionată deoarece, în mod tradițional, a fost un protector de facto al Phenianului și a plătit cu sânge păstrarea independenței Nordului comunist în războiul din anii '50 ai secolului trecut.

Pe de altă parte, deși există un tratat de prietenie între RP Chineză și Coreea de Nord, datând din 1961, este destul de improbabil ca Beijing-ul să riște implicarea directă într-un

conflict militar local, care i-ar pune în pericol creșterea economică, mai ales că politica externă chineză din ultimii ani este axată, în mod pragmatic, pe susținerea nevoilor interne ale statului⁴. O eventuală unificare a Coreei va afecta, în mod cert, interesele de securitate ale Chinei, chiar și prin modificarea balanței regionale de putere.

Posibile motive de conflict se leagă și de disputa pe care China o are cu unele țări vecine pentru câteva insule din Marea Chinei de Sud – Paracelsus, Spratley etc⁵. Mai grav este însă scenariul reizbucnirii unui conflict militar indo-pakistanez, ținând cont de parteneriatul strategic dintre Beijing și Islamabad și de relațiile în curs de ameliorare, dar încă tensionate, dintre China și India (urmare a războiului de frontieră de acum peste 40 de ani și a sprijinirii constante de către China a Pakistanului în conflictul cu vecinul său din sud-est). În plus, China depinde tot mai mult de hidrocarburile importate din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, așadar a devenit vitală apărarea liniilor de comunicație și transport maritim a acestora, mai ales în zona Asiei de Sud – strâmtoarea Malacca, apele de la Sud de Sri Lanka etc.

Desigur, forțele armate chineze ar putea fi chemate să intervină și în cazul unei revolte separatiste a musulmanilor din regiunea autonomă Xinjiang din Vestul țării, mai ales în cazul în care rebelii înarmați ar primi sprijin transfrontalier de la etnici uiguri⁶ și de la alți musulmani din Asia Centrală. RP Chineză are o planificare strategico-militară de intervenție, în cooperare cu forțele militare ruse și ale unor state central-asiatice, sub egida Organizației de Cooperare de la Shanghai, destinată luptei antiteroriste și contra destabilizării regionale. Exercițiul extrem de complex desfășurat de armata chineză alături de cea rusă și de forțele unor state din Asia Centrală, în luna august a anului 2007, în Urali, a dovedit nivelul ridicat de planificare integrată și coordonare a eforturilor între statele ce fac parte din organizație. Cu toate acestea, OCS nu este la același nivel de pregătire, compatibilitate și integrare ca NATO,

așadar nu trebuie considerată în mod automat un rival «în oglindă» pentru Alianța Nord-Atlantică. Chiar dacă în viitor ar putea evolua către un asemenea scenariu, ceea ce e puțin probabil!

Nu ne vom referi în acest studiu la posibilitatea repetării scenariului Tien An Men din 1989 – armata contra civililor – deoarece considerăm că democratizarea treptată a vieții politice din China va face ca asemenea ipoteze să fie de domeniul trecutului.

Trebuie precizat că, după evenimentele petrecute la Tien An Men, Uniunea Europeană a impus un embargo asupra vânzărilor de armamente și tehnologii militare către RP Chineză, acțiune primită cu multă iritare la Beijing⁷ deoarece se apreciază că a încetinit semnificativ progresul reformei militare în țară prin blocarea achiziționării unor tehnologii de vârf. UE dispune de un Cod de Conduită care reglementează domeniul vânzărilor de echipamente militare sau industriale cu dublă folosință, fiind interzisă vânzarea către state care încalcă drepturile omului pe plan intern sau au politici agresive în exterior.

Actualmente, unele state membre ale UE – Franța și Germania – ar dori ridicarea embargoului, fapt ce ar aduce contracte foarte avantajoase propriilor industrii naționale de apărare, precum și alte avantaje economice, politice și strategice. Însă, există o opoziție clară din partea SUA și a acelor state europene mai apropiate de Washington⁸, care se tem că aceste tehnologii ar putea fi folosite de Beijing contra Taiwanului sau, lucru de la sine înțeles, pentru contracararea scutului anti-rachetă pe care SUA îl vor desfășura pe zone întinse din Asia. Analistul politico-militar Bruno Tertrais consideră că ideea ridicării embargoului asupra armamentelor ar fi una cu consecințe preponderent negative pentru UE și statele membre. Motivele sunt astfel listate: China se va folosi de comerțul cu arme spre a ține «ostatic» celelalte domenii de schimb comercial cu UE, va „juca” Rusia contra UE în competiția pentru scăderea prețurilor; criza transatlantică se va adânci probabil

din nou, China nefiind amenințată de nimeni în plan militar⁹.

Pe ansamblu, scenariul strategic cel mai pesimist pentru China și forțele sale armate ar presupune o stagnare sau o scădere economică de durată, eventuale tensiuni politice interne și o cursă a înarmărilor accelerată care ar situa RP Chineză în ipostaza de a avea mulți vecini nucleari (Rusia, India, Pakistan) dar și Japonia, Coreea de Sud și Taiwanul, în condițiile în care relațiile cu SUA s-ar degrada semnificativ iar cele cu UE s-ar menține la nivelul actual.

Reforma în cifre

În ultimii ani, există dezbateri aprinse privind cifra reală a bugetului apărării în RP Chineză. Se știe că unele cheltuieli legate de cercetare-dezvoltare în domeniul industrial nu sunt prinse în cifra bugetului anual. Ceea ce se remarcă direct este sporirea cheltuielilor militare în decursul ultimilor ani: dacă în 1995 acestea reprezentau 1,1 din PIB, în 2001 procentajul se apropia vertiginos de 1,5%. În cifre, cheltuielile de apărare s-au ridicat la 14.55 miliarde USD în anul 2000, 17.37 miliarde în 2001 și 20.41 miliarde USD la nivelul anului 2002¹⁰. Pe ansamblu, procentajul cheltuielilor naționale destinate apărării a sporit cu mai mult de 10% anual, începând cu anii '90. La nivelul anului 2003, Pentagonul (SUA) a estimat că bugetul militar al RP Chineze se situa între 50 și 70 de miliarde USD, față de cifra de aproximativ 25 miliarde USD recunoscută de Beijing (care a admis totuși că bugetul apărării a sporit cu 11,6% în 2004 față de anul anterior)¹¹. Departamentul Apărării din SUA a dat publicității Raportul Anual asupra Puterii Militare a Republicii Populare Chineze, în iulie 2003, afirmând că bugetul apărării, evaluat de Beijing la mai puțin 25 miliarde USD, este în realitate mult mai mare, undeva spre 65 miliarde USD¹²! Americanii presupun, de regulă, că armata chineză plătește doar echipamentele produse intern, iar cele importate sunt finanțate separat, fapt ce diminuează artificial procentul din PIB destinat apărării.

Se știe că Mao Zedong a lansat pe vremuri doctrina « interșanjabilității » sectoarelor civil și militar, astfel încât Consiliul de Stat poate solicita unor departamente civile să contribuie la înzestrarea forțelor armate. În mod cert, ceea ce caracterizează acest buget militar este chiar o anumită lipsă de transparență iar cifrele mari ale inflației, până la mijlocul anilor '90, au creat și ele probleme serioase de evaluare.

Pe de altă parte, se estimează de către unii analiști că procesul de modernizare a forțelor armate chineze ar putea crea o re-poziționare a corpului militar național față de partid, prin apariția unei identități aparte, auto-referențiale¹³. În 2006, PLA a publicat cifra de 283,8 miliarde yuani reprezentând bugetul apărării (36,3 miliarde USD), în documentul *China's National Defense in 2006*, cu precizarea că 83,65 miliarde yuani (11 miliarde USD) au fost cheltuiți în 2005 pentru echipament militar. Prin comparație, în 2005, bugetul militar a fost de 247,7 miliarde yuani (29,9 miliarde USD)¹⁴. Legislativul chinez a aprobat un buget militar pe anul 2007 de circa 45 miliarde USD, o creștere cu peste 18% față de suma alocată anul trecut¹⁵. Referitor la acest buget militar pe anul 2006, estimările *Defense Intelligence Agency* din SUA vorbesc de cheltuieli militare de 70-105 miliarde USD, prin includerea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare care nu sunt publice¹⁶.

Un grad de secret și mai mare înconjoară datele privind efectivele și bugetul de care beneficiază *People's Armed Police* (PAP), forță paramilitară însărcinată cu menținerea securității și stabilității în interiorul țării.

Controlul politic asupra forțelor armate

Imboldul de accelerare a reformei militare a fost dat și de al 16-lea Congres al Partidului Comunist din RP Chineză, din noiembrie 2002. Noul președinte de atunci, Hu Jintao, a permis Armatei de Eliberare a Poporului să urmeze principiile dezvoltării armonioase formulate de Deng Xiaoping prin apelul la știință, tehnologie, și economie, insistân-

du-se asupra calității echipamentelor militare¹⁷. Hu Jintao este președintele Comisiei Militare Centrale încă din 2004. La fel ca și Jiang Zemin, Hu Jintao a depus toate eforturile spre a se asigura de loialitatea ofițerilor de rang înalt din cadrul PLA, necesară pentru el în vederea consolidării puterii politice cu ocazia celui de al 17-lea Congres al PCC din toamna lui 2007. El insistă adesea pe necesitatea ca PCC să mențină loialitatea PLA la cote înalte. „Doar sub conducerea Partidului Comunist Chinez va fi în stare PLA să păstreze cursul politic corect și să-și mențină puternica coeziune și eficacitatea de luptă, ca și spiritul și vitalitatea”. În plan politic, unii analiști consideră că Armata de Eliberare a Poporului este un organ subordonat Partidului Comunist, aflat la putere de peste 50 de ani, cu menirea de a apăra acest partid și abia apoi statul propriu-zis¹⁸, astfel încât autoritatea centrală de comandă asupra PLA este exercitată mai ales de către Comisia Militară Centrală a Partidului (CMC) și abia apoi de Ministerul Apărării.

Lucru deloc ciudat, Deng Xiaoping, părintele marilor reforme din ultimii 20 de ani, a insistat pe subordonarea armatei față de sectoarele de dezvoltare prioritară precum economia, industria și modernizarea socială. Resursele alocate armatei trebuia să urmeze calea moderației, spre a nu primejdi creșterea internă iar forțele armate naționale urmau să evite implicarea în conflicte neprovocate¹⁹, la fel de primejdioase pentru dezvoltarea în viitor a statului. Dictonul cel mai popular atribuit lui Deng, referitor la forțele armate era « Observați cu calm, consolidați-vă poziția, ocupați-vă de treburi fără grabă, ascundeți capacitățile noastre, fiți gata să păstrați un profil puțin vizibil și niciodată să nu pretindeți a fi la conducere »²⁰. În China, sloganul tradițional al militarilor este « fuguo qiangbing » adică « națiune bogată, armată puternică », însă strategii chinezi se feresc să afirme deschis aspirația la hegemonie regională sau internațională, mai ales din dorința de a nu antagoniza celelalte mari puteri. Deng Xiaoping era faimos pentru prudența

sa, în ultimii ani din viață insistând adesea asupra necesității pentru China de a coopera cu SUA și a evita conflictele. Strategia adoptată de liderii politici ai PLA vizează în mod tradițional menținerea păcii și stabilității regionale prin existența elementului de descurajare față de potențialii rivali și inamici. Însă, decidenții politico-militari de Beijing realizează faptul că o înarmare accelerată și o creștere a puterii coercitive (hard power) a țării lor ar putea alarma vecinii mai mici, fapt care ar putea duce la coalitii de *containment* și la o cursă a înarmărilor, cu efecte destabilizatoare la nivel regional și chiar la o retragere a capitalurilor străine din zonă²¹. De aceea, China cultivă o moderație binevenită, manifestată mai ales la nivelul relațiilor diplomatice cu statele din zonă.

Toate elitele politico-militare de la Beijing și-au dorit o armată puternică și competentă și au fost dispuse să îi acorde unele privilegii socio-economice. Totuși, influența crescândă a PLA în ansamblul economiei chineze a trezit îngrijorare la vârful statului, iar fostul președinte Jiang Zemin a decis în 1998 ca Armata să nu mai aibă voie să desfășoare activități economice cu profit²². Un an mai târziu, conducerea de la Beijing decidea să regrupeze cinci mari corporații cu activități în sectorul apărării (mai exact – spațiu, aviație, marină, arme convenționale și nucleare) în zece mari firme separate.

În general, leadershipul de la Beijing a reflectat asupra marilor lecții geostrategice ale epocii post-Război Rece, în special asupra celor două conflicte militare din Golful Persic și a intervenției NATO din fosta Iugoslavie, ambele urmate de înfrângerea, în grade diferite, a unor puternice armate convenționale și de înlăturarea unor dictatori bine-cunoscuți pe plan mondial. În egală măsură, strategii chinezi au observat dificultățile unicei superputeri militare a lumii – SUA – de a reconstrui state și societăți pe care anterior le-au subordonat pe cale militară (Afganistan, Irak), capcanele supraextinderii spațiale și ale confruntării cu actori asimetrice, de tip gherilă sau terorism, și dificultatea de a menține vechile alianțe, respectiv de a crea altele noi.

Provocarea Revoluției în Afacerile Militare

Concluzia a fost că este nevoie de o armată profesionistă, omogenă, foarte bine instruită și, mai ales, dotată cu o tehnică de luptă modernă și performantă, așa cum prevedeau și cerințele Revoluției în Afacerile Militare (RMA) inițiată de SUA încă din anii '80 ai secolului trecut. Operațiunea *Desert Storm* a adus succesul armatelor americane și aliate mai ales ca urmare a superiorității zdrobitoare a sistemelor de informații, grație sateliților și armelor zise «inteligente». Concluzia trasă de liderii de la Beijing a fost aceea că PLA trebuie să dezvolte capacități de a lupta pentru superioritatea informațională și a interzice adversarilor accesul la informație. Spațiul cosmic a devenit o preocupare de prim ordin, el fiind mediul privilegiat de transmitere a informațiilor și protejare a lor. Strategii chinezi insistă mai ales pe necesitatea unor capacități asimetrice care să permită RP Chineze să poată contracara avantajele consistente ale SUA în cazul în care cele două puteri ar ajunge în situație de conflict politico-militar deschis.

China este renumită pentru progresele realizate în domeniul spațial, fiind un stat care a lansat deja sateliți pe orbită și a semnat în septembrie 2003 un acord de colaborare cu UE la programul Galileo de navigare prin satelit, inclusiv prin finanțare. Deși scopul colaborării a fost declarat unul pașnic, comercial și științific, reacțiile internaționale nu s-au lăsat așteptate. De pildă, unele cercuri politice din SUA au criticat UE pentru accesul oferit Beijingului la tehnologie spațială cu dublă utilizare(civilă și militară), mai ales că Galileo este privit adesea ca un fel de competitor al *Global Positioning System* (GPS) al americanilor. Abia în iunie 2004 s-a semnat un acord de interoperabilitate între SUA și UE, dar tensiunile nu au dispărut complet. Față de reacțiile negative ale unor politicieni americani care se tem că RP Chineză va putea utiliza tehnologia europeană într-un eventual război cu Taiwanul, europenii au replicat afirmând că semnalul trimis de Galileo nu poate fi decriptat decât de cele câteva agenții

agreate de UE. Europeanii au acceptat acordul cu China probabil din dorința de a avea acces la piața chineză pentru produsele de telecomunicație²³. Dorința Chinei de a obține progrese în domeniul spațial a fost evidențiată și de documentul *Carta Albă asupra activităților spațiale* din anul 2000. Totuși, specialiștii chinezi afirmă că sistemul de sateliți numit *Compass* sau *Beidou 2* va permite și un acces mai larg în interes comercial, așadar negând folosirea sa predilectă în scopuri militare.

Deși există o anumită discreție a prezenței PLA în lume și în ciuda doctrinei defensive adoptate de acest stat, acțiunile sale au trezit suspiciuni și critici la Washington și nu numai. Pe 11 ianuarie 2007, China a reușit să distrugă experimental un satelit meteorologic pe care îl plasase anterior pe orbită. Acțiunea a avut loc la o înălțime de 537 mile deasupra suprafeței pământului. Experimentul ASAT (*anti-satellite missile test*) a fost privit cu multă îngrijorare și în Rusia, India și multe state europene, mai ales că poziția oficială a diplomației chineze este că Republica Populară Chineză se opune proliferării armelor în spațiul cosmic. De pildă, Japonia a descris acest experiment ca pe o violare a dreptului internațional și, alături de India, a criticat folosirea spațiului cosmic în scopuri militare.

Analizii politici și militari americani au studiat posibilitatea ca Ministerul de Externe al Chinei să nu fi avut cunoștință de planul militar de distrugere a satelitului²⁴. Într-un articol apărut recent în revista *Foreign Affairs*, analiștii politici Gill Bates și Martin Kleiber analizează evenimentul ASAT prin prisma intereselor specifice și adesea necongruente ale birocrățiilor statale din China, afirmând că militarii (în acest caz chiar așa-numitele *Strategic Rocket Forces*) nu doresc să obțină girul diplomaților în probleme sensibile legate de securitatea națională.

Ca probă se aduce discursul din iunie 2006 al ambasadorului chinez pentru Afaceri de Dezarmare, Cheng Jingye care a luat cuvântul ca o conferință ONU asupra dezarmării: «Desfășurarea de arme în spațiul cosmic ar avea consecințe inimaginabile. Infrastructurile cosmice ale tuturor celorlalte țări

ar fi periclitate, folosirea pașnică a spațiului cosmic ar fi amenințată iar pacea și securitatea internațională puse în pericol»²⁵. Cu ocazia conferințelor pentru dezarmare din cadrul ONU, China a îndemnat de cel puțin un deceniu celelalte state să semneze cât mai repede un acord multilateral de interzicere a armelor în spațiul cosmic. În plus, față de versiunile din 2002 și 2004, *Carta Albă a apărării* din 2006 nu mai cuprinde în mod indubitabil condamnarea ideii de «militarizare» a spațiului²⁶. Trebuie menționat și faptul că preocuparea tradițională a Beijingului pentru siguranța activităților în spațiul cosmic a mers atât de departe încât acesta a dat publicității în urmă cu câțiva ani un Plan de acțiune privind deșeurile spațiale. Însă distrugerea propriului satelit din ianuarie 2007 este cert că a produs sute de bucăți care plutesc liber pe orbită și sunt un pericol real pentru instalațiile lansate de oameni în Cosmos. În mod bizar, chiar și după ce presa internațională a relatat pe larg despre acest test, guvernul de la Beijing a continuat o vreme să nege că el a avut loc. Analiștii americani citează și alte cazuri când conducerea PLA a păstrat secretul asupra unor evenimente de interes național sau internațional, nefurnizând datele necesare către Ministerul de Externe. De pildă, cu ocazia incidentului aviatic sino-american din aprilie 2001, autoritățile militare din Hainan nu au oferit imediat toate datele disponibile referitoare la avionul american EP-3, lovit accidental de un avion chinez. De asemenea, în octombrie 2006, un submarin chinez din clasa Song s-a apropiat la câțiva kilometri de portavionul american USS Kity Hawk fără a fi detectat, cu riscul de a declanșa o criză diplomatică și militară gravă.

Dacă se dovedește că există o lipsă chiar parțială de coordonare între ministerele Apărării și Afacerilor Externe, atunci rezultă că PLA dorește și reușește să păstreze un monopol *de facto* asupra unor decizii strategice cu impact major asupra politicii externe și de securitate a țării. Lucrul în sine nu este extraordinar, amintim că în preajma declanșării Primului Război Mondial, miniștrii de externe din Rusia, Germania și chiar Austro-

Ungaria au încercat manevre de detensionare a relațiilor dintre marile puteri rivale dar adesea nu au fost informați de statele majore asupra planurilor detaliate de mobilizare, deși aceste scheme aveau un potențial de criză și război excepțional²⁷. Este posibil ca un asemenea model de lipsă de comunicare între birocrațiile statale ce ar trebui să acționeze complementar să fie prezent și în China? Este foarte greu de spus exact, ținând cont de secretul ce înconjoară aceste activități...

Cu sau fără probleme de comunicare, PLA se află în plin proces de transformare. Cerințele procesului de modernizare sunt formulate destul de explicit în Carta Albă a Apărării (versiunile din anii 2000, 2002, 2004 și 2006), semn al unei sporite transparente și responsabilități față de opinia publică internă și de comunitatea internațională. Al 17-lea Congres al PCC ce a avut loc în toamna lui 2007 a accentuat aceste tendințe benefice.

Industria chineză a apărării a fost marcată de separarea neta a componentelor civilă și militară din cadrul Comisiei de Știință, Tehnologie și Industrie pentru Apărarea Națională (COSTIND), organul însărcinat cu supervizarea managementului ramurii respective. Industria militară chineză trece printr-un amplu proces de restructurare, fiind clar faptul că ea se va baza tot mai accentuat pe oferta economiei civile în domeniile sensibile ale electronicii, tehnologiei informatice și telecomunicațiilor.

În acest sens, menționăm apariția în 2002 a conglomeratului China Electronics Technology Group și intensificarea cooperării cu marile firme autohtone de echipamente electronice – Datang, Huawei, etc. Pe de altă parte, China North Industries Corporation (NORINCO) a lansat pe piață arme portabile cu capete termobarice, cu care pot fi înzestrate aruncătoarele de grenade rusești RPG – 7 și aruncătoarele de rachete anti-tanc PF 89. Raza de acțiune maximală este de 1.000 m, conform producătorului. Exista sprijin intern semnificativ pentru apariția unui complex militaro-industrial puternic în RP Chineză, considerându-se ca industriile civile din țară

vor profita de pe urma acestuia, inclusiv prin investițiile în sectorul cercetării și dezvoltării²⁸ și prin comenzile primite de la forțele armate. Creșterea economică de cca. 9% pe an pare o garanție eficientă contra temerilor că o sporire semnificativă a cheltuielilor de apărare va dăuna dezvoltării pe termen lung.

Pe 16 martie 2004, premierul chinez Wen Jiabao afirma: „China trebuie să încerce în mod activ să promoveze Revoluția în Afacerile Militare, cu caracteristici chineze, și să depună eforturile necesare spre a realiza dezvoltarea în salturi în domeniul apărării naționale și al modernizării forțelor armate”²⁹.

Aceste cuvinte demonstrează, dacă mai era nevoie, preocuparea factorilor de decizie politico-militari din R.P. Chineză, de a moderniza forțele armate ale țării, prin dezvoltarea unei baze tehnologice de vârf, în concordanță cu rolul de putere regională asumat de China, cu perspectivele de putere globală și cu creșterea economică spectaculoasă din ultimele două decenii. Preocuparea majoră pentru RMA răzbate din documentul *Carta Albă a Apărării* (“China’s National Defense in 2004”), dat publicității în anul 2004 dar și mai pregnant din versiunea publicată în 2006. La nivel național, există o Comisie de Știință, Tehnologie și Industrie pentru Apărarea Națională (COSTIND), care supervizează progresele și rămănerile în urmă și face recomandări.

Cu o populație de cca. 1,3 miliarde locuitori, un PIB calculat la paritatea puterii de cumpărare estimat la 8.182 miliarde USD și 9,3% creștere a PIB în anul 2005 (o medie de 8-9% anual în ultimii ani), China va deveni în scurt timp principala economie a Asiei, actualmente fiind deja principala exportatoare de bunuri din regiune³⁰. Sunt previziuni care arată că la nivelul anilor 2025-2030, dacă se menține actualul ritm de creștere, China are șanse reale să devină a doua economie mondială, concurând direct cu economiile SUA și UE. Este posibil ca la orizontul anilor 2040, economia chineză să o ajungă din urmă pe cea americană, dar desigur este vorba doar

de proiecții bazate pe menținerea actualelor niveluri de creștere pentru SUA și China³¹.

În ciuda embargoului pe vânzarea de arme, impus de SUA și UE după evenimentele din Tien An Men, Beijingul a depus eforturi mari de a achiziționa tehnologii cu dublă folosință, prin acorduri bilaterale cu unele state europene. De asemenea, a fost la un pas de a obține din Israel tehnologie *Falcon*, doar protestele americane împiedicând această tranzacție. Principalul furnizor de tehnologii militare pentru China a fost și rămâne Rusia, iar nivelul de încredere și cooperare dintre Moscova și Beijing este unul deosebit, fapt dovedit și de exercițiile militare comune sub egida Organizației de Cooperare de la Shanghai. Exporturile de arme dinspre Rusia, către China au fost evaluate la circa 1,5 miliarde USD în 2006. De precizat că cifra comerțului sino-rus la nivelul lui 2006 a fost de 30 miliarde USD, iar președintele rus Vladimir Putin a anunțat deja că se va ajunge în 2010 la 60-80 miliarde USD³².

Există o tentație puternică pentru unele state membre ale UE de a vinde echipamente militare Chinei. În primul rând, odată cu sfârșitul Războiului Rece, aceste state au pierdut unele piețe tradiționale, în al doilea rând piața chineză este una imensă și prezintă oportunități spectaculoase. În al treilea rând, China nu este percepută ca potențial inamic de către statele europene, spre deosebire de SUA, care iau în calcul posibilitatea escaladării conflictului asupra statutului insulei Taiwan.

Efectul RMA trebuie urmărit mai ales la nivelul flotei și al aviației militare. Flota RP Chineze cuprinde actualmente cca. 21 de distrugătoare și 43 de fregate, pe lângă cele 51 de submarine Diesel și șase submarine nucleare. Beijingul a început să achiziționeze distrugătoare rusești de tip *Sovremeny* (dotate cu rachete *Sunburn S 22*) și submarine din clasa Kilo. În același timp, a investit în capacitățile de construcție a distrugătoarelor cu rachete ghidate din clasa 052 B și 052 C, în construcția de submarine Diesel 039 și 039 A. Este manifestată și intenția de a se cumpăra sau produce un portavion, probabil spre a fi mai bine apărate căile de comunicație

dinspre Golful Persic și Oceanul Indian³³. În luna noiembrie 2006, se pare că un submarin chinez, beneficiind de tehnică de camuflaj-disimulare foarte nouă, a reușit să se apropie la câțiva kilometri de un vas militar american, în zona Taiwanului, fără a fi detectat.

La nivelul aviației militare, tehnologia de tip RMA se află în avioanele performante *Sukhoi Su-30 MKK*, bombardiere, cu radare *Phazotron Zhuk M-E* și avioane tip *Beriev A-50 E*.

Retardul cel mai semnificativ față de Occident, mai ales față de SUA care au inițiat RMA, se reflectă la electronica de vârf. Spre a compensa acest deficit, China a demarat în 2003 negocieri cu firma de electronice *ERA Pardubice* din Cehia pentru achiziționarea echipamentelor de supraveghere pasivă *VERA-E*, o platformă electronică de intelligence (*ELINT*) ce detectează avioane, vapoare și vehicule terestre ce emit semnale. Prin achiziționarea acestui sistem, armata chineză (*PLA*) ar fi dispus de o tehnologie sofisticată pentru mecanismul C4I. La nivelul anului 2004, se vorbea de o tranzacție ceho-chineză de 60 milioane USD³⁴. În cele din urmă, la intervenția SUA, Cehia a blocat finalizarea contractului. La fel s-a întâmplat și cu tentativa de a cumpăra din Israel, în anii '90, sisteme anti-rachetă *Arrow* și *Falcon*. Grosul importurilor de tehnologie militară ale R.P. Chineze provind din Rusia, care în ultimii ani a devenit cel mai mare exportator mondial de asemenea produse.

Desigur, modernizarea accelerată a echipamentelor militare în RP Chineză nu este un proces izolat, intern, un element de pură mândrie națională. Din contră, este logic să credem că se leagă direct de percepția amenințărilor și a provocărilor externe din partea unor state pe care China le consideră rivale sau potențial inamice³⁵.

Un lucru pare cert. Fără importurile de tehnologie avansată, forțele armate chineze nu au posibilitatea de a progresa prin RMA spre a contracara supremația mondială a SUA și «implanturile» tehnico-militare pe care americanii le vor face în Japonia, eventual Coreea de Sud, India și alte puteri regionale din Asia. Prin includerea tehnologiei de vârf importate, în propriile sale produse cu tehnolo-

logie avansată, Beijingul speră să reducă decalajul față de SUA și, în general, față de Occident³⁶.

Desigur, pentru a vorbi de aplicarea cu succes a RMA nu este nevoie doar de a cumpăra sau a produce tehnologii avansate, ci și de a avea o birocrăție civilă și militară care să manifeste deschidere la nou în domenii diverse precum: structură organizațională, doctrină, strategie. Inovația în tehnologie este adusă mai ales de întreprinderile private care au sectoare de cercetare dezvoltare competitive, iar în acest domeniu RPC se bazează încă, mai ales pe instituțiile de stat.

În afară de domeniul armelor nucleare, în care China are o tradiție recunoscută, inclusiv în dezvoltarea unor noi generații de vectori balistici performanți, se înregistrează progrese semnificative și în domeniul aviației și în cel naval. Remarcabile sunt avioanele de luptă *J 10 Chengdu* care au intrat în serviciul operațional și vor servi ca bază a Forțelor Aeriene ale armatei RP Chineze, precum și bombardierul *FB 7* și avionul de vânătoare *FC – 1/JF – 17 Chengdu*³⁷. Fruct al cooperării cu industria aeronautică pakistaneza, *FC 1 Fierce Dragon* a fost lansat în vara lui 2003 și este un performant avion de vânătoare care va putea fi inclusiv exportat în condiții avantajoase. Alte avioane de calitate aflate în dotarea armatei chineze sunt *HJ 7A Leopard* (bombardier), precum și avioanele de vânătoare *F 7* și *F8*. Chinezii importă motoare de avion rusești *AL31 FN* dar se bazează și pe cele autohtone *Kunlun II* și *WS 9*. După toate probabilitățile, RP Chineză a planificat obținerea unei parități strategice cu SUA și Taiwanul în domeniul aerian, spre a putea negocia reunificarea de pe poziții de egalitate și pentru a descuraja intervenția americană militară.

Tot în acest scop, dar și pentru a se asigura supremația navală în Marea Chinei de Sud și o poziție respectabilă în zona coastelor Asiei de Sud (Oceanul Indian, Marea Arabiei), RP Chineză depune eforturi substanțiale pentru construirea unei noi generații de submarine convenționale dar și nucleare. Astfel, se vor înlocui vechile aparate din clasa *Ming*, submarinele nucleare de primă generație *Han*

și submarinele nucleare *XIA* dotate cu rachete balistice, intrând probabil în serviciu un nou submarin nuclear de atac, construit, posibil cu sprijin rusec. Este bine știut că în domeniul naval și în cel aviatic, China se bazează mult pe tehnica rusească, iar importurile de echipamente din Federația Rusă sunt tradiționale.

Nu putem încheia fără a remarca faptul că reforma armatei în RP Chineză constituie o provocare majoră pentru societate, stat și conducerea politică, de succesul și caracteristicile sale depinzând rangul de putere a țării în viitor, securitatea națională și configurația relațiilor internaționale.

Documentul *China's National Defense in 2006* dat publicității exprimă dorința leadershipului de la Beijing de a grăbi modernizarea Armatei și de a avea o doctrină militară mai ofensivă. Atrăgând atenția printr-un plus de transparență, acesta face o trimitere evidentă la Revoluția în Afacerile Militare, afirmând că obiectivul pe termen lung al Armatei este to “build a digitalized force that is capable of winning digitalized warfare”. Așadar, este menționat un aspect esențial al Revoluției în Afacerile Militare. Se mai face referire la integritatea teritorială a R.P. Chineze, ceea ce sugerează mai ales dorința unificării cu Taiwanul³⁸. Spre a-și demonstra intențiile pașnice, establishmentul chinez reafirmă tradiționala doctrină nucleară *no first use*. Se specifică faptul că R.P. Chineză nu se va lăsa angrenată în cursa înarmărilor și nici nu va constitui o amenințare militară la adresa altor state. De asemenea, se afirmă că actualmente PLA are efective de 2,3 milioane de oameni, în urma reducerilor de personal operate mai ales în ultimii 10 ani. La începutul deceniului trecut, PLA număra circa 5,5 milioane de militari.

Conform documentului, China urmează o politică a apărării care este “pur defensivă în natura sa”³⁹. În ultimii ani, Beijingul a alocat forțelor armate creșteri bugetare de două cifre (adică minimum 10 la sută), provocând reacții ale Washingtonului și îngrijorări la Tokyo.

În ianuarie 2007, China a prezentat oficial noul avion de vânătoare *Jian 10*, considerat

de unii analiști militari ca fiind echivalentul lui *F 16* din SUA sau al *SU 30* din Rusia. Proiectantul și constructorul avionului este *China Aviation Industry Corporation*, iar durata perioadei de cercetare-proiectare s-a întins pe mai bine de șapte ani.

China devine treptat și un mare exportator de arme în state din Africa și Asia, la concurență cu Rusia și SUA. Dat fiind interesul foarte mare pentru resursele economice și mai ales energetice din Africa de Nord și cea Subsahariană, din Asia Centrală, pentru accesul la piețe și materii prime, China tinde să vândă cantități de arme tot mai mari către aceste state și este acuzată adesea că nu ia în calcul nivelul de respectare a drepturilor omului sau prezența elementelor de război civil în statele beneficiare ale exporturilor de arme.

În cadrul Organizației de Cooperare de la Shanghai, China și statele partenere (Rusia și câteva state din Asia Centrală, dar și Iranul ca observator) au dezvoltat treptat un sentiment de încredere și practici solide de cooperare. Efective din China, Rusia, Kazahstan, Kârgâzstan, Tadjikistan și Uzbekistan își perfecțiază capacitățile de transport, lansare de rachete și interoperabilitate. Operațiunea „Misiune de Pace 2007”, din Urali, (9-16 august 2007) a fost cel mai amplu exercițiu antiterorist care a implicat trupe din toate cele șase state ale SCO. În total au participat peste 6.000 de militari, dintre care 4.700 ruși. Din partea Chinei au venit 1.600 de militari, dintre care o parte s-au deplasat cu trenul, din provincia Xinjiang, cale de mii de kilometri, alții au ajuns cu avioane sau elicoptere.

A fost cea mai mare ieșire din țară a trupelor chineze și a avut scopul nu doar de a exersa lucrul cu forțe străine, dar și interoperabilitatea propriilor unități. Concret, chinezii au avut sarcina de a asigura echipamentele de telecomunicații, de a oferi informații meteo, logistică și chiar traduceri. PLA a implicat în aceste exerciții peste 1600 militari, însoțiți de peste 40 de avioane *Mi-17*, *IL-76*, *JH-7A* și elicoptere *Z-9* și *Mi 17*, pe lângă o companie aeropurtată⁴⁰. Aceste trupe au fost transportate rapid și eficient în Federația Rusă, la Celiabinsk. Unii analiști occidentali

consideră SCO un fel de NATO în devenire, chiar dacă nu există ceva de genul Cartei Atlanticului de Nord. Dar establishmentul SCO a dorit să asigure un plus de transparență în relațiile cu Vestul, de aceea a adresat invitații pentru mai mult de 80 de atașați militari și 400 jurnaliști din diverse țări de a vedea pe viu exercițiile, care au avut un scop antiterorist declarat.

Concluzii

Creșterea puterii militare chineze și menținerea ei concentrată în mâinile liderilor PCC se leagă de tendința RP Chineze de a deveni una dintre marile puteri ale lumii. Chiar dacă oficial retorica Beijingului la adresa SUA și UE este una degajată și chiar prietenoasă, există în cercurile politice și strategice europene și americane îngrijorări reale cu privire la planurile privind Taiwanul (inclusiv scenariul reunificării forțate), dominația asupra Mării Chinei de Sud și proiecția militară spre Orientul Mijlociu (de unde China va cumpăra tot mai multe hidrocarburi). Experimentul ASAT a demonstrat capacitatea PLA de a ataca sateliți plasați pe orbită de alte puteri, dar și depășirea unui «tabu», anume non-militarizarea spațiului cosmic.

În același timp, a devenit clar faptul că sporirea puterii militare nu ține neapărat de o viziune obiectivă asupra riscurilor și amenințărilor la adresa RP Chineze. În fond nicio altă mare putere nu și-a manifestat dorința de a riposta prin forță intereselor chineze. Este vorba, de nevoia de prestigiu și securitate a elitelor politice și militare, influențate de normele suveranității statale totale, ale integrității teritoriale și rangului de putere accesibil unei țări cu 1,3 miliarde locuitori. Viitorul strategic și de securitate al Chinei depinde nu doar de aspectele materiale, cuantificabile, precum creșterea economică și sporirea capacităților militare, potențate prin implementarea RMA, ci și, în mod esențial, de aspectele psiho-cognitive ale decidenților politico-militari de la Beijing. Dacă aceștia vor dovedi moderație și spirit de cooperare, vor reuși să imprime țării o linie de politică externă neprovocatoare față de celelalte

mari puteri, evitând mecanismele nedorite ale escaladării tensiunilor și deteriorării mediului internațional de securitate.

Aceste evoluții nu au cum să lase indiferentă nici România, deoarece interesul național cere permanentizarea unui mediu de securitate internațional pașnic, stabil, previzibil, ferit de mari conflicte ce pot antrena întreruperi ale fluxurilor financiare, perturbări ale comunicațiilor, îngreunarea accesului la energie și polarizarea forțată a statelor lumii. În calitate de stat membru al NATO și UE, avem obligația dar și interesul să fim solidari cu aliații și partenerii noștri în raportarea la interacțiunea dintre China și ceilalți actori ai scenei internaționale. Nu trebuie să fim îngrijorați, ci doar vigilenți în ceea ce privește complexul de securitate al Asiei de Est și Sud-Est, pregătiți să monitorizăm evoluțiile ce au loc în acel spațiu și să integrăm concluziile relevante în documentele strategice și de politică externă naționale, europene și euro-atlantice.

Note

¹ Vezi Ignacio Ramonet, *Chine, mégapissance*, în «Le Monde Diplomatique», août 2004.

² Strategia chineză constă în împiedicarea intervenției într-un conflict cu Taiwanul a unei terțe părți, prin aplicarea principiului descurajării, sau, în caz de eșec, forțele armate ale RPC trebuie să poată zdrobi forțele taiwaneze înainte de intervenția unor eventuale trupe străine. Vezi Mac William Bishop, "Military might and political messages", www.worldsecuritynetwork.org, 24 July, 2004.

³ David Lague, "China appears to confront U.S. defense of Taiwan", în *International Herald Tribune*, June 10, 2007.

⁴ Anne Wu, "Beijing's disarming way with whispers", în *International Herald Tribune*, 07 August 2004.

⁵ Vezi Alan Boyd, *Oil worries lubricate South China Sea Pact*, www.worldsecuritynetwork.org, 04 September 2004. Autorul afirmă că există în prezent o tendință puternică de a se ajunge la un acord între Beijing și vecinii săi din sud, referitor la exploatarea în comun a unor posibile resurse petroliere din arealul Insulelor Spratley, iar retorica oficială a RPC este tot mai conciliantă.

⁶ Frederic Bobin, "La Chine intensifie la répression dans l'Ouest musulman", în *Le Monde*, 07.08. 2004.

⁷ "Pekin appelle l'Union européenne a lever son embargo sur les armes des que possible", <http://fr.news.yahoo.com>, 26 janvier 2004.

⁸ Graham Watson, "EU must keep its ban on arms sales to China", în *International Herald Tribune*, 04 August 2004.

⁹ Bruno Tertrais, *Europe and the Emergence of China. Consequences for the Transatlantic Relationship. "A European Perspective"*, în "The Rise of China with Special Reference to Arms Supplies", Working Paper No. 19 of the European Security Forum, April 2005.

¹⁰ Howard M. Krawitz, "Modernizing China's Military: A High Stakes Gamble?", în *Strategic Forum*, Institute for National Strategic Studies – Washington, No. 204, December 2003.

¹¹ Erich Marquardt, "Beijing tests Washington's resolve in East Asia", www.pinr.com, (Power and Interest News Report), 28 July 2004.

¹² Robert Karniol, "US report warns on Beijing defence spending", în *Janes Defense* (JDW), 6 August 2003.

¹³ Howard M. Krawitz, "Modernizing China's Military: A High Stakes Gamble?", în *Strategic Forum*, Institute for National Strategic Studies – Washington, No. 204, December 2003.

¹⁴ "China's Defense Budget", <http://www.globalsecurity.org/military/world/china/budget.htm>

¹⁵ Petre Munteanu, *Noile misiuni ale armatei chineze*, 9 august 2007, „Adevărul”.

¹⁶ Christopher Griffin, Dan Blumenthal, *China's Defense White Paper: What It Does (And Does Not) Tell Us*, www.jamestown.org, Vol. 7, Issue 2, January 24, 2007.

¹⁷ Howard M. Krawitz, "Modernizing China's Military: A High Stakes Gamble?", în *Strategic Forum*, Institute for National Strategic Studies – Washington, No. 204, December 2003.

¹⁸ Howard M. Krawitz, *op.cit.*

¹⁹ Vezi Zhu Feng și Drew Thompson, "New national strategy lends insight into China's rise", www.jamestown.org și www.isn.ethz.ch, 03, September 2004.

²⁰ Willy Lam, "Hu's Tightening Grip: CMC Personnel Shifts and Increasing the PLA's Budget", în *China Brief*, Volume 7, Issue 11 (May 30, 2007).

²¹ Zhu Feng și Drew Thompson, *New national strategy lends insight into China's rise....*

²² Ian Taylor, *China's Arms Sales to Africa. Beijing's reputation at risk*, www.jamestown.org, Vol. VII, Issue 7, April 5, 2007.

²³ José Carlos Matias, *E.U.-China Partnership on the Galileo Satellite System*, 17 July 2007, http://www.pinr.com/report.php?acâview_report&report_idâ665&language_idâ1.

²⁴ Kevin Pollpeter, "Motives and Implications behind China's ASAT Test", *Jamestown China Brief*, Vol 7, Issue 2, January 24, 2007. Vezi mai ales Bates Gill și Martin Kleiber, "China's Space Odyssey: What the Antisatellite Test Reveals About Decision-Making in Beijing", www.foreignaffairs.org, May/June 2007.

²⁵ *Idem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ Kevin Pollpeter, "Motives and Implications Behind China's ASAT Test", *Jamestown China Brief*, Volume 7, Issue 2, January 24, 2007.

²⁸ După cum arată Jack Levy, înainte de 1914, statul major german a elaborat planuri militare fără a se consulta cu decidenții politici și ignorând „constrângerile politice”. Planurile de război erau ținute secrete de militari, geloși pe sfera lor de autonomie profesională, iar civilii aveau prea puține de spus. Planul Schlieffen de atacare a Franței și apoi a Rusiei a căpătat prioritate absolută asupra considerentelor politico-diplomatice de respectare a suveranității Belgiei sau de evitare a războiului pe mai multe fronturi. Levy mai precizează că planul german de capturare a orașului belgian Liège a fost secret și pentru decidenții civili la vârf: cancelarul Bethmann Hollweg, ministrul de externe Jagow etc. Situația contrasta cu cea din Franța și Marea Britanie unde decidenții civili aveau controlul asupra planificării militare. Jack Levy, «Organizational Routines and the Causes of War», *International Studies Quarterly*, Vol. 30, No. 2, June 1986, pp. 193-222. Vezi mai ales pp. 207-210.

²⁹ Zhu Feng și Drew Thompson, *op.cit.*

³⁰ Wen Jiabao, "Report on the Work of the Government," *Xinhua News Agency*, 16 March 2004, quoted in James Mulvenon, "Your Guess Is As Good As Mine": PLA Budgets, Proposals, and Discussions at the Second Session of the 10th National People's Congress," *China Leadership Monitor* 11 (Summer 2004): 1.

³¹ CIA Factbook, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ch.html>.

³² David Lague, "Coming to Terms with China's Ascent", *International Herald Tribune*, 8 November 2005, <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?idâ6475>.

³³ Sergei Blagov, "Arms, Energy and Commerce in Sino-Russian Relations", *Jamestown China Brief*, http://www.jamestown.org/china_brief/article.php?articleidâ2373607 Volume 7, Issue 16 (August 8, 2007).

³⁴ Chietig Bajpae, *The Emerging Cold War on Asia's High Seas*, 13 February 2006, <http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/february-2006/the-emerging-cold-war-on-asias-high-seas>.

³⁵ Czech News Agency [CTK], March 16, 2004.

³⁶ Vezi, mai ales, David Shambaugh, *Modernizing China's Military: Progress, Problems, and Prospects*, Berkeley, CA: University of California Press, 2002.

³⁷ Jason Kelly, "A Chinese Revolution in Military Affairs?", *Yale Journal of International Affairs*, Volume, issue 2, winter/spring 2006.

³⁸ "Following long term stagnation, the Chinese defence industry's prospects are improving". JDW reports, in *Janes Defense weekly*, vol. 41, issue no. 3, 21 January 2004.

³⁹ Willy Lam, *China outlines ambitious objectives in its defense White Paper*.

China Brief, Volume 7, Issue 1 (January 10, 2007), www.jamestown.org.

⁴⁰ *China's National Defense in 2006*, <http://www.china.org.cn/english/China/194332.htm> "8.

SUMMARY

The foreign, security and defense policy of the People's Republic of China is a very hotly debated issue within the academic and political circles, but also the world mass media is constantly interested in it. China is certainly a rising potential great power and it is modernizing quickly in all the fields, but the security experts see this spectacular evolution with some concern worldwide. The defense policy of PRC is based on the acquisition of modern equipments and weapons from outside and the domestic production, but Beijing also tries to convince the European Union's states to give up the embargo on weapons in place since 1989. Some experts think that such a move could be dangerous for the US' interests, as it is committed to the defense of Taiwan's independence and China could use European technology to enhance its progress in the military realm and put greater pressure on Taipei. The military budget of China is not a transparent one and there are concerns that the cooperation between diplomats and military is not very effective, while the foreign policy goals of Beijing seem wider and more complex, less predictable (see the case of African diplomacy). The Chinese decision-makers are very interested in the Revolution in Military Affairs and they want to reduce the gap, which separates China from the USA, therefore huge funds were invested in electronics warfare, aviation, navy and satellites.

Șerban Cioculescu is a scientific researcher in security studies at the IPSDMH and a PhD candidate at the University of Bucharest, Departament for Political Sciences. His areas of expertise are: International Relations theory, security and strategic studies.

OPINII

Despărțirea de realism sau despre sărăcia realismului neoclasic

dr. Andrei Miroiu

Proiectele și pasiunile intelectuale mor greu. Chiar atunci când inadecvarea lor la realitate este evidentă, chiar atunci când puterea explicativă a unor paradigme dragi e din ce în ce mai slabă, ne agățăm de ele cu pasiunea idolatrului față de templele dărâmate de predicatorii creștini. Mi se pare, în acord cu mulți dintre pasionații domeniului, că relațiile internaționale ca disciplină trec printr-o profundă criză de inadecvare. Vechile abordări, cele realiste, își vădesc eșecul în obiectivul lor primar: nu mai sunt în stare să explice nici măcar comportamentul statelor în relațiile internaționale. Modelele de cooperare, de integrare regională, preeminența ideologiilor în politica externă fac realismul inoperant, cel puțin în zona euro-atlantică și mai general, în cea a democrațiilor. Perspectivile instituționaliste sunt limitate de propriile pretenții explicative: de prezumarea decidentului ca actor rațional și de centralitatea cooperării. Constructivismul, atunci când își depășește tendința de a proclama drept adevăruri noi și absolute lucruri știute de toți, produce explicații interesante pentru înțelegerea identităților, dar nu spune mare lucru despre evenimential, despre crize sau despre politici. Problema majoră a momentului e, în viziunea mea, cantonarea paradigmelor majore în tentative de a depăși inadecvarea la real prin rafinarea unor ipoteze deja existente. Una dintre aceste tentative, foarte puternică în lumea academică nord-americană, este cea de revigorare a realismului în forma botezată în 1998 de Gideon Rose, "realism neoclasic"¹.

Adepții realismului neoclasic sunt, dacă putem spune astfel, a doua generație realistă post-Waltziană, dominând în publicațiile de

specialitate tentativele de rafinare a eforturilor teoretice ale părintelui neorealismului. Ca urmare imediată a publicării în 1979 a *Teoriei politicii internaționale*², cei care au refuzat paradigma propusă de Waltz au pornit un efort intens de identificare a slăbiciunilor argumentației sale. Pentru corectitudinea istorică, trebuie să amintesc faptul că eforturile începuseră încă de la publicarea în 1975, în manualul de științe politice al lui Fred Greenstein și Nelson Polsby a primei variante a teoriei waltziene. *Power and Interdependence*, publicată de Keohane și Nye în 1977, a fost prima tentativă de a explica modele ale cooperării considerate imposibile de către Waltz, dar prin aceasta cu nimic mai puțin reale. Incapacitatea de a explica schimbarea internațională, cuplată cu auto-proclamata indiferență față de analiza politicii externe au fost, pe bună dreptate, identificate ca fiind principalele probleme teoretice ale variantei realiste inițiale. Waltz nu și-a modificat niciodată teza primară în funcție de aceste critici, după cum stau mărturie luările sale de poziție din 1993 și 2000³. Urmașii săi teoretici n-au fost însă la fel de inflexibili.

Precedând realismul neoclasic al ultimului deceniu și jumătate, prima generație de waltzieni a dominat prin figurile sale marcante dezbaterile teoretice dintre 1980 și 1995, iar unele dintre drumurile trasate de această generație au fost tocmai cele pe care s-au avântat cu prea multe speranțe neoclasicii, așa cum vom vedea în cele ce urmează. În 1981 Robert Gilpin publică *Război și schimbare în politica mondială*, recuperând teoretic sistemismul waltzian, dar introducând o explicație personală a schimbării politicii internaționale prin intermediul așa-

numitelor „cicluri hegemonice”, înzestrate cu o dinamică proprie⁴. Viziunea sa avea marele merit de a introduce elemente viabile de analiză a politicii externe, mai ales în privința marilor puteri și în privința a-istorismului neo-realismului primar, dar avea neajunsul, cel puțin din perspectiva unui realist structural *pur et dur*, de a distruge întregul raționament bazat pe balanța puterii din *Teoria politicii internaționale*. La jumătatea anilor '80, o dezbatere din *International Security* aduce alte contribuții semnificative ale urmașilor lui Waltz, prin introducerea balanței între ofensivă și defensivă între temele discuțiilor contemporane și dovedind o aplecare din ce în ce mai mare spre studiul deciziilor militare în rândul neo-realiștilor.

Barry Posen a furnizat în 1984 o penetrantă analiză a doctrinelor militare interbelice⁵, iar Stephen Van Evera a devenit cea mai influentă voce a celor care susțin relevanța binomului ofensivă-defensivă pentru studiul politicii internaționale. Lucrarea sa dedicată subiectului a apărut însă mult mai târziu, în 1999⁶. Pentru a dovedi încă mai mult preocuparea noilor realiști pentru structurarea analizei de politică externă se cuvine a aminti contribuția din 1987 a lui Stephen Walt, *The Origins of Alliances*, extrem de influentă pentru realiștii neoclasici, care pune bazele analizei deciziilor privind formarea alianțelor din perspectiva balanței amenințărilor⁷. Poate cel mai ilustrativ autor al primului val neorealist este însă John Mearsheimer, care, pentru a explica schimbarea în sistemul internațional, inexistența hegemoniei mondiale și conflictele între marile puteri, este nevoit să renunțe la preceptul waltzian după care statele vizează în primul rând asigurarea propriei securități și să se reîntoarcă la Morgenthau, postulând dorința de putere drept principal factor motivant al acțiunii statelor în sistemul internațional. „Dospită” aproape un deceniu și jumătate, lucrarea sa principală, *Tragedia politicii de forță*, apare doar în anul 2001⁸.

Se cuvine să ne oprim puțin după acest excurs istorico-bibliografic pentru o scurtă

concluzie vizând stadiul abordărilor realiste de la jumătatea anilor '90. Înainte de apariția neoclasicilor, se poate spune că aderarea la tezele lui Waltz se mai făcea de către realiști doar din vârful buzelor. Într-adevăr, pentru a înțelege schimbarea internațională trebuiau introduse considerații legate de primatul dorinței de putere asupra instinctului securității, ducând la balanțe multipolare sau la hegemonii. Pentru a spune ceva cu sens despre evenimentele politicii internaționale moderne și contemporane, trebuiau înțelese motivațiile formării alianțelor și declanșării conflictelor și atunci considerațiile legate de balanța amenințărilor sau de binomul ofensivă-defensivă deveneau relevante, ducând însă neorealismul în marasmul politicii externe, pe care Waltz îl evitase în mod conștient. Altfel spus, simțind inadecvarea din ce în ce mai semnificativă a neorealismului primar la realitate, dar fiind încă pătrunși de parcimonia și de forța sa teoretică, neorealiștii primei generații se revendicau de la biserica lui Waltz fiind, în fapt, niște eretici.

Dar distrugerea definitivă a waltzianismului aparține de drept realiștilor neoclasici, a doua generație participantă la dezbaterile realiste de după 1979. Aaron Friedberg, William Wohlforth, Christopher Layne dar mai ales Fareed Zakaria și Randall Schweller au bătut cuiele cele mai groase în sicriul „regerării” realiste întreprinse de Waltz.

Să ne amintim, la început, motivele tentativelor constante de a „rafina” presupunerile inițiale ale neorealismului. Pentru început, așa cum e bine știut, neorealismul a intrat într-o profundă criză explicativă atunci când a fost supus atacului școlii decliniste la sfârșitul anilor '80. Paul Kennedy, într-o faimoasă istorie a creșterii și a decăderii marilor puteri problematiza deja sistemul internațional de acum 20 de ani drept unul multipolar, cu Japonia și Europa drept poli alternativi la SUA și URSS, făcând astfel desuete acele lungi secțiuni din cartea lui Waltz dedicate bipolarismului⁹. Dar nu demersurile științifice, ci tocmai câmpul pe care pretindea să-l descrie, anume cel al

relațiilor de putere dintre actorii internaționali, avea să aducă cele mai mari probleme viziunii realiste.

Destrămarea bipolarismului poate fi foarte greu explicată prin preceptele unei politici structurate de teoria realistă. Într-adevăr, nici îngrădirea și nici escaladarea militară întreprinsă de Reagan nu pot explica complet prăbușirea URSS, cel puțin nu atât de convingător și de legat de fapt cum o fac perspectivele constructiviste. Schimbarea de generație petrecută la Kremlin după 1985, apariția unui grup de lideri sovietici cu ambiții reformatoare atât în spectrul politicii interne cât și în cel al politicii externe, prin schimbarea percepției realității internaționale dintr-una conflictualistă într-una a cooperării – dă seama mai degrabă de evenimentele de la sfârșitul anilor '80¹⁰. Mai mult, evenimentele ultimului deceniu al secolului trecut aveau să se dovedească și mai surprinzătoare pentru realiști. În loc să asistăm la o recrudescență a politicii de putere în Europa, în 10 ani de la căderea zidului Berlinului, Uniunea Europeană decisese deja să se extindă până la granițele Rusiei și până pe malurile Mării Negre. Procesele de cooperare, înțelese mai bine din perspectiva funcționalistă, dominau cadrul general european. Conflictele internaționale ale perioadei nu pot fi explicate prin perspectiva realistă a statului care caută să-și maximizeze puterea sau securitatea pe seama altor state, ci prin paradigmele conflictelor etnice și religioase. Departe de a se sparge în blocuri economice centrate pe trei mari monede și trei mari puteri, economia ultimilor 20 de ani a mers în direcția prăbușirii tuturor granițelor dintre diferitele piețe, făcând cu adevărat planetar fenomenul secular numit „globalizare”.

Cum au răspuns realiștii noi provocărilor impuse de noua fază a politicii mondiale? Deloc surprinzător pentru oricine este familiarizat cu dinamica internă a comunităților științifice, ei nu au făcut nicio analiză serioasă a eșecurilor paradigmei dominante. Oarecum surprinzător, eșuând în acest demers, ei abju-

rau chiar de la tezele fondatorului teoriei realiste, Hans Morgenthau, care insista permanent pentru construirea unei teorii a relațiilor internaționale consecventă cu datele realului¹¹. Realiiști post-waltzieni nu făceau însă decât să preia tarele oricărei comunități academice incapabile de reformă, atât de bine analizate cu patru decenii în urmă de Thomas Kuhn. Cu alte cuvinte, ei au încercat să inventeze ipoteze suplimentare pentru a rezolva problemele apărute, și aceasta în cel mai fericit caz, atunci când nu au ales să evite cu totul să se ocupe de acele date ale politicii internaționale care le puneau în dificultate teoria.

Care au fost principalele tentative de a eluda realitatea pentru a prezerva teoria? Pornind de la credința că ceea ce făcea dificil folosirea realismului structural drept paradigmă explicativă generală era tocmai inapetența lui Waltz pentru analiza de politică externă, realiștii ultimului deceniu și jumătate au încercat două lucruri: întâi, să formuleze un discurs coerent asupra polarității noi a sistemului internațional, care să dea seama de macro-evoluțiile politicii internaționale; în al doilea rând, să rafineze teoriile de politică externă elaborate de Posen, Walt și Mearsheimer prin referințe mai serioase la sistemul politic intern și la motivațiile deciziilor elitelor.

Prima orientare a dat naștere uneia dintre cele mai pasionate dezbateri din ultimii ani, purtată în jurul așa-numitei perioade unipolare americane. Inițiată de Charles Krauthammer în 1991 și având drept principali contributori pe Christopher Layne, William Wohlforth, Aaron Friedberg, Barry Posen, Michael Mandelbaum și John Mearsheimer, dezbaterea a încercat să conceptualizeze ordinea politică mondială pornind de la ideea că în lume ar exista o singură putere relevantă, anume Statele Unite ale Americii. Practic, noii realiști vroiau să urmeze aceeași cărare teoretică pe care Waltz o schițase în 1979: se postulează existența unei anume polarizări a sistemului internațional și cum în condiții de anarhie evenimentele centrale ale politicii

internaționale depind de distribuirea capacităților în sistem (adică tocmai de polaritate), a cunoaște acțiunile hegemonului sistemic e totuna cu a cunoaște sistemul internațional. Diferențele dintre participanții la dezbateri sunt numeroase, dar o poziție generală se poate desprinde cu ușurință. Sistemul internațional contemporan este dominat de o singură mare putere, Statele Unite ale Americii, deținătoarea celei mai puternice economii, celei mai puternice armate și principalul far ideologic mondial. Deși este inevitabil ca pe termen mediu și lung această perioadă să ia sfârșit fie prin urmarea unor politici nesăbuite, care să ducă la supraextindere imperială, fie prin ridicarea altor mari puteri care să formeze coaliții de balansare, perioada unipolară poate dura destul de mult întrucât dominația SUA depășește cu mult, mai ales din punct de vedere cantitativ, orice preeminență anterioară a unui hegemon. Drept urmare, realitățile politicii mondiale nu sunt altceva decât acțiunile internaționale ale SUA și reacțiile mediului internațional la acestea.

Una dintre cele mai recente lucrări reprezentative pentru dezbateri îi aparține profesorului Christopher Layne și este scrisă dintr-o perspectivă realist-neoclasică asumată¹². Spre deosebire de majoritatea participanților la dezbateri, Layne consideră că dominația mondială americană are ca punct de plecare nu sfârșitul Războiului Rece, ci victoria împotriva Germaniei și Japoniei în cel de-al Doilea Război Mondial. Din 1940, Statele Unite au o mare strategie care țintește - și în mare măsură atinge - hegemonia mondială prin proiectarea puterii sale militare și economice în acele regiuni ale lumii care sunt esențiale pentru stăpânirea ei. Uniunea Sovietică nu a reprezentat decât un adversar local și temporar în această perioadă întinsă deja pe șapte decenii. Într-o dublă opoziție cu tezele lui Mearsheimer, Layne nu crede că hegemonia americană se reduce la emisfera vestică și nici că păstrarea unei posturi de forță în toate regiunile relevante este cea mai

bună politică de urmat. Mai degrabă abandonează rolul de unică putere mondială și asumarea unei posturi mai modeste, de echilibrator al balanței mondiale de putere ar fi strategia cea mai folositoare și cea care ar prezerva cel mai mult timp Statele Unite în prim-planul politicii planetare. Problemele majore ale lui Layne sunt multiple. Pe de o parte, țara fundamentală este postularea unipolarismului drept stare a sistemului internațional, trecând cu vederea realități elementare ale politicii internaționale contemporane cum ar fi inabilitatea Statelor Unite de a-și impune interesele în zone considerate de maximum interes. Într-adevăr, SUA s-au aflat deja în luptă cu rețeaua Al-Qaeda de mai bine de 6 ani, ceea ce înseamnă mai mult de doi ani față de cât i-au fost necesari să înfrângă singure Japonia și să contribuie semnificativ la înfrângerea Germaniei naziste, adversari cu siguranță net mai puternici. Procesul de pace din vechea Palestină, cu toate eforturile americane, e la fel de înapoiat ca acum un deceniu. Coreea de Nord a dobândit armament nuclear, iar ceea ce e mai tragic e faptul că Statele Unite se confruntă cu perspectiva unui Iran nuclear având la dispoziție doar metoda agresiunii militare pentru a preveni sau împiedica aceasta. Trecând peste acestea, rămâne semnificativa problemă a uriașelor state dintre Leningrad și Shanghai pe care SUA nu doar că nu le controlează, dar care îi contonează din ce în ce mai mult acțiunile din Caucaz, Asia Centrală și sud-estul Asiei. Întreaga construcție se lovește astfel, precum un vas cu pânze, de țărnul stâncos al realității: pur și simplu perspectiva unipolară nu îndeplinește obiectivul elementar de a descrie politica mondială contemporană, fiind astfel complet inutilizabilă pentru a explica sau a formula predicții.

Deși se poate argumenta că defectele unei lucrări precum cea a lui Layne sunt scuzaibile întrucât, deși este prezentată într-o formă academică, ea are mai degrabă scopuri politice, o privire mai apropiată față de alte lucrări relevante ale realismului neoclasic va arăta

persistența unor probleme teoretice și factuale care fac viața grea întregii orientări realiste. Unul dintre cei mai cunoscuți realști neoclasici este profesorul de la Ohio State University, Randall Schweller. Trei dintre contribuțiile sale teoretice dau seama atât de modul în care realștii post-waltzieni au încercat să rafineze¹³ propria orientare, cât și de problemele suplimentare pe care ipotezele formulate de ei le introduc, fără a le rezolva. Prima sa contribuție majoră îl situează, aparent, în rândul realștilor ofensivi. Într-un articol dedicat statului revizionist și acțiunii sale în sistemul internațional¹⁴, Schweller amenda ipoteza formulată de Stephen Walt după care ceea ce motivează strategiile statelor în politica internațională ar fi un calcul legat de amenințări. Modelul teoretic propus de Schweller vizează o așa-numită „balanță a intereselor”: statele decid, în baza unui calcul rațional, dacă beneficiile unei acțiuni îi depășesc costurile, fiind astfel mai interesate de realizarea propriilor obiective decât de posibilele acțiuni ostile ale celorlalți membri ai sistemului internațional. Până acum, nimic nou sub soare – teza este identică cu al doilea principiu al realismului politic, așa cum este formulat de Morgenthau¹⁵. Ceea ce este frapant e mai degrabă faptul că Schweller păstrează întregul cadru de reflecție waltzian, centrat pe polarizare, părăsind însă prudența care îi caracterizează pe realștii defensivi. Problema rămasă fără răspuns este următoarea: dacă statele acționează în baza propriului interes egoist și cum erorile de percepție sunt totuși atât de numeroase, cum de numărul conflictelor internaționale nu este totuși mai ridicat? Apoi, dacă admitem această viziune, cooperarea între state atunci când unul dintre ele are clar de pierdut – de pildă, atunci când un stat acceptă un schimb economic dezavantajos, sau o putere de negociere redusă într-o organizație internațională – este totalmente inexplicabilă.

A doua contribuție a lui Schweller ne duce într-unul din tărâmurile preferate ale realismului neoclastic: reinterpretarea istoriei în

slujba propriilor concepte și teorii. O dezbatere purtată în urmă cu un deceniu pe tema utilizării istoriei de către teoreticienii relațiilor internaționale produsese rezultate contrare. Pe de o parte, Paul W. Schroeder, venind din spre istoria diplomatică, admisesse relevanța conceptelor pentru studiul politicii mondiale, dar avertizase împotriva manipulării faptului istoric pentru satisfacerea necesităților legate de coerența paradigmatică¹⁶. Pe de altă parte, alți cercetători intenționau să utilizeze istoria ca un auxiliar absolut al cercetării de relații internaționale, părând astfel să susțină ideea după care ea poate fi folosită fundamental drept exemplificare¹⁷. Un fapt istoric „frumos împachetat” ar putea astfel să susțină destule viziuni teoretice precare. O astfel de viziune e prezentată de Randall Schweller în lucrarea sa vizând tripolaritatea, publicată în 1998¹⁸. Potrivit acesteia, configurația instabilă a sistemului internațional înainte de al Doilea Război Mondial (și cauza proximă a acestuia) era tripolară: trei puteri mondiale, Statele Unite ale Americii, Germania nazistă și Rusia sovietică (ultimii doi fiind poli revizionști) își disputau stăpânirea lumii. Viziunea sa, sprijinită pe date economice și militare, poate fi admisă ca viabilă cel mult dintr-un punct de vedere meta-fizic (în sensul inițial al termenului). Are mai puțină importanță un calcul al indicelui puterii, oricât de corect ar fi el, făcut după șase decenii, decât considerarea percepțiilor oamenilor politici de atunci, care considerau mai degrabă că stăpânirea lumii este disputată de șapte mari puteri: Marea Britanie, Franța, Italia, Germania, Statele Unite, Japonia și Uniunea Sovietică, din care primele două erau cele mai însemnate, iar ultimele trei sunt cele mai slabe.

O viziune care încearcă să modifice trecutul, oricât de bine ar sta din punct de vedere cantitativ, dar care nu ține deloc seama de reprezentările teoretice ale decidenților de atunci, merită să ocupe un singur loc: în paginile unei cărți obscure rătăcite pe un raft din fundul marilor biblioteci¹⁹. Cu toate acestea, Schweller reușește să se auto-depășească în

ultima sa carte dedicată balanței puterii²⁰. Aici ne este propusă o „teorie a erorilor”, prin care se explică comportamentul acelor state care sub-balansează, anume ori nu reușesc să balanseze un stat revizionist, ori o fac într-un mod totalmente ineficient. Se cuvine amintit faptul că lucrarea lui Schweller vine în urma unei dezbateri purtate între realiști prin care se încearcă explicarea unei condiții a politicii mondiale în care aceștia cred cu tărie: inexistența unor tentative de balansare a Statelor Unite²¹. Această dezbatere a produs până acum două concepte noi, cel de „balansare soft” și cel de „sub-balansare” (propus de Schweller).

Profesorul american își argumentează teza pornind de la trei studii de caz majore, cel al inabilității franceze și britanice de a se opune ridicării Germaniei între 1877 și 1913, cel al eșecului Franței interbelice de a balansa aceeași Germanie și (mult mai interesant pentru cititorii europeni) al războiului Triplei Alianțe, în care Argentina și Brazilia au înfrânt, cu mare dificultate, Paraguayul, în anii 1864-70. Teza esențială a autorului este că sub-balansarea se produce datorită competiției politice interne din statele care ar trebui să balanseze. Măcinările provocate de aceste lupte nu produc o politică externă „corectă” (a se citi cea prezisă de realism!). Drept urmare, aceste state nu sunt capabile să se opună eficient sau la timp ridicării viitorului agresor. Deși studiile de caz sunt interesante, o anumită perplexitate rămâne: de ce este necesară introducerea unui asemenea concept? Cine ne spune că balansarea trebuie să fie imediată sau eficientă, cine ne spune că percepțiile sunt rapide și precise, cine ne spune că și în cazurile în care balansarea se produce din timp și are succes – elitele politice nu pot fi măcinate de conflicte interne? Mai mult, aplicarea acestui concept la realitatea politică de astăzi îl face și mai slab. Pe de o parte, Statele Unite sunt realmente balansate în unele regiuni de alte mari puteri. Pe de altă parte, ele însele n-au făcut decât să sub-

balanseze potențialul agresor iranian, în ciuda unei convergențe a spectrului politic intern în problema respectivă. Introducerea noului concept, în speranța rezolvării unor probleme ale realității care contrazic realismul de inspirație waltziană e semnul acelei crize paradigmatică amintite la începutul acestui articol.

O tentativă similară, de a formula o viziune teoretică prin care să se depășească problemele confruntării realismului cu... lumea reală fusese elaborată cu câțiva ani în urmă de fostul editor al revistei *Foreign Affairs*, Fareed Zakaria²². Criticând simultan realismul clasic (la care alături și pe cel ofensiv) și realismul defensiv ca orientări ce pot explica deciziile expansioniste ale marilor puteri, Zakaria încearcă o formulare proprie, numită de el „realism stato-centric”. Potrivit acestuia, politicile expansioniste sunt alese de decidenți atunci când aceștia percep o creștere a puterii relative a propriului stat. Studiul de caz, altminteri foarte interesant, vizează politica externă americană de la sfârșitul războiului civil și până la mandatul lui Theodore Roosevelt, în care Statele Unite devin cu adevărat cea de-a șaptea mare putere a lumii. Cu toate acestea, e greu de spus că disciplina se îmbogățește în urma studiului lui Zakaria. Că deciziile în politica externă se iau în funcție de percepțiile, greșite sau nu, ale liderilor politici, știam aceasta încă de la studiul seminal din 1976 al lui Robert Jervis²³. Că deciziile privind politicile expansioniste, de agresiune, se iau atunci când decidenții percep creșteri ale puterii relative a statului, e însă, mult mai puțin clar. Studii serioase au arătat că, de pildă, Germania s-a lansat în Primul Război Mondial pentru că se temea de faptul că puterea ei relativă scădea față de cea Rusiei²⁴. La fel, Japonia a ales o politică de expansiune în decembrie 1941, deși percepea o scădere a puterii ei față de Statele Unite²⁵. La scara puterilor mici, România a ales să se extindă la sud de Dunăre tocmai atunci când percepea o diminuare a puterii sale în fața Bulgariei, în vara lui 1913.

Poate că aceste concepții teoretice, precum realismul stato-centric al lui Zakaria nu eșuează datorită faptului că nu sunt suficient de bine fundamentate din punct de vedere istoric, oricând putând fi găsite exemple istorice sau contemporane care să le contrazică. Poate că explicația reală este tocmai cea schițată la începutul acestui excurs: programul de cercetare realist inventează ipoteze auxiliare, în cadrul propriului discurs, pentru a explica acele probleme care îi contrazic afirmațiile de bază. Astfel, în loc să chestioneze bazele sale paradigmatică, realismul nou devine, în fapt a devenit deja, un program de cercetare degenerat. Acest punct de vedere a fost susținut, pornind de la epistemologia lui Imre Lakatos, de către John Vasquez cu un deceniu în urmă²⁶. De atunci, cercetarea întreprinsă în special de către realiștii neoclasici nu pare să fi dat rezultate majore.

Ce trebuie făcut, drept urmare? Ar trebui, în măsura în care onestitatea e un ghid de acțiune, să renunțăm, cu modestia celui care realizează răstăcirea pe drumuri ce nu duc nicăieri, la tentativele de a înghesui lumea reală, care ne trage de poala hainei în fiecare zi, în conceptele noastre prea sărace. Ar trebui să renunțăm să construim concepte noi bazate pe niște paradigme ce nu explică decât atât de puține împrejurări factuale. Ar trebui, mai degrabă, să urmărim lumea în lumina acelui impuls realist care rămâne: așa cum ni se dezvăluie ea. Va trebui să admitem construirea identităților, tendințele de cooperare și integrare, primatul conflictelor asimetrice și edificarea unei economii mondiale drept date fundamentale ale politicii mondiale. Va trebui să ne apropiem de istorie cu mai multă reverență față de faptul care nu se modelează minții noastre. Doar astfel vom putea, cu inima împăcată, să ne desprindem de realismul acesta nou, dar depășit înainte de a se naște, sperând cu adevărat în rezultate noi și interesante.

Note

¹ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy în World Politics", (1998) 51: 144-172.

² Kenneth N. Waltz, *Teoria politicii internaționale*, Iași, Polirom, 2006.

³ Articolele amintite sunt „The Emerging Structure of International Politics” în *International Security*, (1993) Vol. 18, No. 2: 44-79 și „Structural Realism after the Cold War” în *International Security*, (2000), Vol. 25, No. 1: 5-41.

⁴ Robert Gilpin, *Război și schimbare în politica mondială*, Craiova, Scrisul Românesc, 2000.

⁵ Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine. France, Britain and Germany between the World Wars*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1984.

⁶ Stephen Van Evera, *Causes of War. Power and the Roots of Conflict*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1999.

⁷ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press, 1987.

⁸ John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță*, București, Ed. Antet, 2003.

⁹ Paul M. Kennedy *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, (London, Fontana Press, 1990).

¹⁰ Unul dintre cele mai cunoscute articole pe această temă este Rey Koslowski și Friedrich V. Kratochwil, „Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System” în *International Organization*, (1994) 48: 215-247.

¹¹ Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Iași, Polirom, 2007, p. 43.

¹² Christopher Layne, *The Peace of Illusions. American Grand Strategy from 1940 to the Present*, Ithaca and London, Cornell University Press, 2006. Pentru o recenzie vezi http://www.csis.ro/publications/csis_reviews_10.html.

¹³ Randall L. Schweller, "New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition" în *American Political Science Review* (1997) 91: 927-930.

¹⁴ Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit, Bringing the Revisionist State Back In" în *International Security* (1994) 19: 72-107.

¹⁵ Hans J. Morgenthau, *op. cit.*, p. 44.

¹⁶ Paul W. Schroeder, "Historical Reality vs. Neo-Realist Theory" în *International Security* (1994) 19.

¹⁷ Colin Elman, Miriam Fendius Elman, "Diplomatic History and International Relations Theory. Respecting Difference and Crossing Boundaries" în *International Security*, (1997) 22: 5-21.

¹⁸ Randall L. Schweller, *Deadly Imbalances. Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, New

York, Columbia University Press, 1998: cartea a fost prefăcută de un articol mai vechi, "Tripolarity and the Second World War" în *International Studies Quarterly*, (1993) 37.

¹⁹ Schweller nu este singur printre propagatorii unor viziuni fanteziste, dar inspirate de teoria Relațiilor Internaționale, despre perioada interbelică. În lucrarea sa *The British Empire as a Superpower, 1919-39* (London, Macmillan, 1986), Anthony Clayton susținea că interbelicul este dominat de o superputere reprezentată de Marea Britanie.

²⁰ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats. Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006. O recenzie pozitivă poate fi găsită la http://www.csis.ro/publications/csis_reviews_7.html. Lucrarea urmează unui articol publicat cu doi ani mai devreme, "Unanswered Threats. A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing" în *International Security*, (2004) 29: 159-201.

²¹ A se vedea pentru aceasta Robert A. Pape „Soft Balancing against the United States”, T.V. Paul „Soft Bal-

ancing in the Age of U.S. Primacy”, Stephen G. Brooks și William C. Wohlforth „Hard Times for Soft Balancing”, Keir A. Lieber și Gerard Alexander „Waiting for Balancing. Why the World is not Pushing Back”, toate apărute în *International Security*, (2005) Vol. 30, No. 1.

²² Fareed Zakaria, *From Wealth to Power. The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, Princeton University Press, 1999.

²³ Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, Princeton University Press, 1976.

²⁴ Samuel R. Williamson, „The Origins of World War I” în *Journal of Interdisciplinary History*, (1988) 18: 795-818.

²⁵ T.V. Paul, *Asymmetric Conflicts, War Initiation by Weaker Powers*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

²⁶ John A. Vasquez, „The Realist Paradigm and Degenerative versus Progressive Research Programs: An Appraisal of Neotraditional Research on Waltz's Balancing Proposition” în *American Political Science Review*, (1997) 91: 899-912.

SUMMARY

The paper is focused on the debate related to which old and new approaches (as well as theoretical mainstreams) are more appropriate to use nowadays in the studies regarding the international relations. In the midst of that debate there is the issue of the realism – as the main paradigm in international relations and the newest theoretical trend related to realism: the neo-classical realism. This paper is focused on a critical approach towards the basic assumptions of the neo-classical realism and the major argument is that this theoretical trend in international relations is always creating new hypotheses in order to try to provide explanations for those issues and phenomenon that are not confirming the basic principles of realism. Thus, the neo-classical realism is in real danger to become a degenerate theoretical approach for the study of international relations. The cooperation tendencies between states, the establishment of political identities, the asymmetrical conflicts, as well as the creation of a new world economy – all those elements should be taken into account in order to create appropriate instruments for analysis of the international relations.

Andrei Miroiu is the director of the Center for Security and International Studies, Bucharest. He holds a doctorate in Political Science from the National School of Political Studies and Public Administration (2004) and is especially interested in the history of International Relations and strategic studies. His latest publication is a preface to Hans Morgenthau in the recent Romanian edition of *Politics Among Nations*.

România în secolul al XXI-lea: de la falimentul național la relansarea modernizării

Iulian Fota

În decembrie 1989 România era considerată mai degrabă o țară orientală decât una occidentală, având multe dintre caracteristicile „statelor neo-patrimoniale” sau a sultanatelor din zona Golfului¹. „Bolile” sistemului comunist, grefate pe aspectele negative ale moștenirii bizantino-otomane², atrofiaseră specificul occidental al României, situația noastră națională devenind critică. Pe parcursul anului 1989, rând pe rând, țările Europei Centrale se angajau în schimbarea regimurilor comuniste, echipe reformatoare preluând conducerea, declanșând reforme democratice și reluând legăturile cu Occidentul. În același timp, România, aflată la apogeul izolării sale, ezita, neexistând o elită politică dispusă să-și asume riscul „detronării” lui Ceaușescu și preluarea puterii și nici un acord asupra cui ar trebui să urmeze la putere³. Vârful piramidei puterii, cuplul conducător, Nicolae și Elena Ceaușescu și acoliții lor, erau prea „anti-intelectuali, xenofobi, izolaționiști, antitehnocrați și ostili schimbărilor”⁴ pentru ca țara noastră să țină pasul cu evenimentele din Europa Centrală. Când într-un târziu valul contestărilor a ajuns și în România, schimbarea de regim a costat viața a 1000 de concetățeni, în final, pentru un preț atât de mare obținându-se o perestroika „soft”⁵. Schimbarea de putere din Decembrie 1989 nu a adus un comportament politic occidental, România rămânând încă, într-o foarte mare măsură, o țară cu o politică „orientală”. Politic, România a preferat soluțiile de forță⁶ pentru rezolvarea crizelor democratice, comportament apropiat de tiparul est-european (Rusia, Ucraina, Belarus).

Din punct de vedere politic, România era condusă de „dictatura cea mai tiranică și mai

atroce a lui Ceaușescu, acest regim erijat în comunism dinastic și a cărui ideologie ținea mai mult de polpotism și nazism decât de marxism”⁷. Partidul-stat care a condus România, PCR, deținea cele mai multe atribute ale unei dictaturi dintre toate celelalte partide-state est-europene⁸. Pe plan internațional, în 1989 eram o țară izolată atât în Vest cât și în Est⁹. Ceaușescu se temea în egală măsură de URSS ca și de Occident, și în special de SUA. Se temea de perestroică și de schimbarea lui în urma implementării unor astfel de reforme în România, dar, în ciuda bunelor relații din anii '70, știa că nu mai este dorit și susținut nici în Occident, datorită stilului său stalinist¹⁰. Cel care uimise Vestul prin atitudinea sa anti-sovietică din 1968 ajunsese să-și conceapă salvarea propunând o intervenție a Tratatului de la Varșovia în Polonia¹¹.

Economia românească era puternic întârziată, prizoniera unei industrializări specifice cel mult primei jumătăți a secolului al XX-lea, incapabilă să treacă la societatea post-modernă a informației datorită pericolului ideologic pe care îl reprezenta accesul liber la cunoaștere. De altfel, teama puterii de adevăr și de gândirea critică făcuse ca regimul ceaușist să adopte măsuri sociale și culturale aberante, mergând de la două ore de televiziune pe zi (programe oricum puternic ideologizate) până la desființarea unor instituții de tradiție pentru români, precum Institutul de matematică sau descurajarea sistematică sau chiar distrugerea învățământului universitar în zona științelor sociale. Facultatea de sociologie a fost desființată, iar domeniul relațiilor internaționale era predat doar la Academia „Ștefan Gheorghiu”, sub stricta supraveghere a aparatului de partid al lui Nicolae Ceaușescu. Efortul aberant al con-

trolului accesului la informație a mers până acolo încât, la trecerea frontierei României dinspre Vest, cei care se întorceau din Occident erau atent verificați și controlați pentru a nu introduce ilegal în țară reviste obișnuite sau cărți publicate în Occident. Cea mai mare amenințare la adresa regimului o reprezenta realitatea de zi cu zi a vieții occidentalului de rând. Diferențele dintre demagogia partidului comunist și calitatea vieții occidentalului de rând erau atât de mari încât chiar și ofițerii acoperiți ai Securității, care se presupunea că au un mare grad de îndoctrinare ideologică, dezertau la contactul cu „tentățiile inamicului”¹².

Nu în ultimul rând, în ciuda anilor de efort în construcția doctrinară a „războiului între-gului popor”, România s-a dovedit o țară aflată într-o gravă stare de insecuritate. Lipsită de aliați datorită izolării internaționale, penetrată puternic, aproape fatal, de serviciile de informații ale altor țări, cu o armată demoralizată și deprofesionalizată datorită folosirii intensive în economia națională, România era o țară cu o suveranitate națională precară și amenințată serios în privința integrității teritoriale. Deși la începutul anilor '80 se înființase o unitate specială anti-KGB, vestita U.M. 0920/A¹³, unele numiri în funcții, imediat după Decembrie 1989, ne fac să bănuim că și în acest domeniu am asistat la un eșec profesional. Legăturile cu KGB-ul ale lui Nicolae Militaru, numit ministrul Apărării sau Mihai Caraman, numit șef al DIE, sunt astăzi mai mult decât notorii¹⁴.

Anii în care prin securitate națională se înțelegea securitatea regimului, în detrimentul cetățeanului și în disprețul evoluțiilor internaționale, amanetau viitorul României. Opresiunea distrusese orice urmă de opoziție împotriva regimului comunist, aducând dizidența aproape de inexistență. Cei 42 de ani de comunism rupseseră aproape total România de Occident, alterând, inclusiv cultural, specificul latin al poporului român. România era o țară mai apropiată de Orient decât de Occident. Falimentul era total, iar această realitate poate fi cel mai bine simbolizată prin repetatele cereri ale lui Ceaușescu în favoarea unei intervenții militare sovietice în România, în ultimele sale luni de putere, pentru a salva

situația¹⁵. Așa după cum foarte trist avea să constate Sorin Adam Matei, regatul dunărean avea să fie distrus de „proiectul radical leninist, nu de viața economică românească, socială sau culturală anterioară lui”¹⁶.

Anul 2007 se prezintă în totală antiteză cu anul 1989, fiind martorii celui de-al patrulea miracol¹⁷. Deși în primii ani de după 1989 nu a fost clară direcția în care evolua România, etapa pro-sovietică fiind urmată de experimentul „local-tradițional”¹⁸, astăzi, prin integrarea României în NATO și UE știm că, juridic și politic, România a revenit în grupul statelor Occidentale. Semnificația actuală a termenului de „Occident” este mai degrabă una politică decât una culturală și este determinată de apartenența la grupul de state cu legături puternice de securitate construite în cadrul NATO și legături economice în jurul UE. Acest grup este centrat pe relația cu SUA și la el se mai pot adăuga țări precum Japonia sau Australia.

Ca statut internațional, suntem într-o situație mai bună decât în perioada interbelică. Pe 2 aprilie 2004, România a devenit membră a Alianței Nord-Atlantice, iar la 1 ianuarie 2007 a devenit membră a UE. Pentru prima dată în istoria sa, România se află într-o relație de alianță cu toate statele occidentale importante, inclusiv cu Statele Unite. Va beneficia astfel de garanții de securitate din partea celei mai puternice alianțe militare din lume și de sprijinul economic și financiar al celei mai bogate uniuni de state din lume. România, angajată în plin efort de a redeveni o țară occidentală, își reia locul în cadrul lumii occidentale. Securitatea națională este garantată de articolul 5 al tratatului NATO și de solidaritatea statelor europene. Mai mult decât atât, România se află într-o relație specială cu SUA, cea mai puternică țară de pe glob și cel mai redutabil membru al NATO: *parteneriatul strategic România – SUA* (a fost construit pe timpul președinției lui William Clinton, afirmat în timpul vizitei la București în iunie 1997, și reafirmat pe timpul vizitei președintelui George W. Bush la București în noiembrie 2002). Ulterior, el este consolidat militar și politic în Afganistan și Irak, unde soldații români și-au dat viața alături de

soldatii americani pentru a elimina actuale sau viitoare surse de risc la adresa securității statelor NATO. Ca membră a NATO și UE, securitatea României devine securitatea NATO și a UE, iar securitatea NATO și a UE devine securitatea României. La începutul secolului al XXI-lea, România nu are de ce să se mai teamă cu privire la independență, integritate și suveranitate, **„țelul istoric al tuturor românilor încă din secolul al XV-lea”**¹⁹. Probabilitatea ca teritoriile românești să devină din nou subiect de troc strategic între marile puteri este în acest moment foarte scăzută. Chiar dacă unele state non-occidentale mai speră încă a afla înțelegere la Bruxelles în ceea ce ține de viitorul Europei Centrale, stabilitatea și liniștea Europei nu se mai construiește pe seama teritoriilor statelor din istmul balto-pontic.

Economic astăzi suntem considerați de „Financial Times” drept „țară tigră”, datorită dezvoltării foarte rapide și atractivității pentru investiții străine. Ultimii ani au înregistrat ritmuri de dezvoltare economică de peste 5-6%, inflația anului 2007 este estimată a fi sub 4%, iar cifra investițiilor străine pentru anul 2006 este evaluată la 7 miliarde euro. La care se adaugă, aproximativ două miliarde de euro returnate în țară de românii care lucrează în Occident plus aproximativ un miliard asistență UE. În total nouă miliarde euro intrați în România numai în 2006. În 2004, bugetul de cheltuieli la dispoziția guvernului era de 18 miliarde de euro. În 2007 același buget crescuse, numai în trei ani, de două ori, atingând 37 miliarde euro²⁰. Efectele pozitive ale aderării României la NATO și UE se fac simțite din plin. Țară aflată în pragul falimentului economic la finele lui 1998, ea este astăzi în plină dezvoltare economică datorită rapidei orientări către Occident și deschiderii către investițiile străine.

Prin integrarea în NATO și UE, România, în numai 14 ani²¹, dintr-o țară izolată atât în Est cât și în Vest²², va ajunge un membru al comunității internaționale și un actor cu veleități strategice internaționale. După cum afirma într-un interviu dat presei românești, Jamie Shea, fost purtător de cuvânt al Alianței și director adjunct în cadrul Secretariatului Internațional, **„prin integrarea în NATO România se**

află în același rând cu marile puteri”²³, același lucru fiind valabil și în cazul UE.

Procesul dificil și lung de revenire în cadrul Occidentului s-a încheiat la 1 ianuarie 2007. Încheiem un ciclu și începem un altul în care avem în primul rând șansa unei reale modernizări a României, continuând eforturile stopate în 1947. Pe de altă parte, prin aderarea la Occident ne-am asumat și responsabilități importante legate de gestionarea globalizării. Combaterea unor amenințări trans-naționale precum terorismul sau crima organizată, gestionarea unor situații de criză în zone importante precum Europa de Sud-Est, Marea Neagră sau Orientul Mijlociu, sprijinirea evoluțiilor democratice din țările care doresc o strânsă relație cu NATO sau UE sunt sarcini internaționale la care România se va asocia din ce în ce mai mult.

Sumarizând, putem spune că pentru următorul ciclu istoric, România are imensa șansă a modernizării în paralel cu îndeplinirea responsabilităților legate de gestionarea globalizării, continuarea actualului val de globalizare fiind în egală măsură un interes românesc și unul occidental. Securitatea și prosperitatea României sunt dependente de actualul val al globalizării. Modernizarea țării și gestionarea globalizării reprezintă de fapt și misiunea istorică a elitelor românești pentru următoarele două decenii.

Viitorul este incert și marcat de factori negativi, evoluțiile strategice, politice și economice putând fi nefavorabile lumii occidentale din care și noi facem acum parte. Nu este exclus ca unele din evoluțiile de viitor să aibă caracter catastrofal, fie că ne referim la o explozie nucleară într-un mare oraș vestic sau la șocuri create de dramatice evoluții climaterice sau chiar o confruntare majoră, inclusiv una militară, între Vest și un alt mare actor internațional.

Prin revenirea noastră în Occident am obținut cea mai bună platformă și cei mai buni aliați pentru a da României substanța și calitățile necesare înfruntării viitorului. Pentru a-și crea maximum de șanse în a face față unor astfel de posibile provocări, România are nevoie de modernizare și, mai presus de orice, de modernizarea administrației centrale și locale. Mai mult decât orice, avem

cea mai bună șansă ca lucruri după care umblăm de două sute de ani să devină reale în următoarele două decenii:

1. reducerea decalajului de dezvoltare față de media părții occidentale a UE, România fiind cu 50 de ani în urma Occidentului²⁴;

2. creșterea semnificativă a nivelului de trai pentru cetățeanul român obișnuit și în special pentru cel din zona rurală;

3. modernizarea unei birocratii guvernamentale care să lucreze eficient în slujba țării, înțelegând că sensul existenței ei este să trateze cetățeanul cu respect, servindu-l, doar astfel dând dovadă de patriotism și de devotament față de interesele naționale ale României.

Modernizarea, odată declanșată, va ajuta și la asumarea celei de-a doua mari misiuni naționale, gestionarea globalizării. Prin intermediul integrării în NATO și UE, România se află astăzi în grupul țărilor care constituie centrul nervos al sistemului internațional²⁵, este parte a "axei de stabilitate globală"²⁶, a grupului țărilor care participă la globalizare și sunt beneficiare ale acestui proces. Prin intermediul locului și drepturilor ce-i revin în cadrul celor două organizații, alături de celelalte state occidentale, România, în virtutea ideii că puterea cere și responsabilitate, este chemată să contribuie la gestionarea actualului val de globalizare pentru că de aici vin beneficiile economice, ca și pericolele care amenință securitatea statelor noastre. Viitorul României, și direct, dar și prin intermediul NATO și UE, este dependent de mersul globalizării. Încetinirea acesteia sau chiar „scufundarea ei”, citându-l pe Fergusson²⁷ ar afecta și țara noastră.

Tema dominantă a secolului al XX-lea a fost lupta democrațiilor occidentale împotriva totalitarismului. Efortul a fost atât de intens și miza atât de mare încât, sub impactul entuziasmului victoriei, un universitar american lucid, Fukuyama, s-a grăbit să afirme „sfârșitul istoriei”. Din păcate, atentatele teroriste de la 11 septembrie 2001 au venit să infirmе așteptările optimiste și dimpotrivă, să afirme faptul că istoria este mai vie ca oricând.

România, alături de statele occidentale, trebuie să răspundă eficient noilor riscuri și amenințări. Pentru secolul al XXI-lea, aceeași comunitate democratică, occidentală, va trebui

să găsească o cale de a gestiona haosul strategic care se extinde dincolo de granițele sale de sud și de est. Dacă în secolul al XX-lea importantă era „securitatea în Europa”, în secolul al XXI-lea devine crucială „securitatea pentru Europa”.

Ce avem noi de făcut ca țară? În ceea ce ține de modernizarea României, în primul rând, să valorificăm experiența primei modernizări din perioada 1829-1944, învățând în același timp din realizările, dar mai ales din greșelile acelei perioade. În al doilea rând, trebuie să identificăm motivele pentru care, în acest moment, România este cu 50 de ani în urma Europei de Vest sau cu 15-20 de ani în urma Europei Centrale. Vom vedea că ele sunt legate de ceea ce eu consider a fi „bolile istorice ale României”, astfel explicându-se condamnarea de până acum la subdezvoltare. În fine, trebuie să încercăm să identificăm acele măsuri și decizii care ar putea duce la modernizarea administrației centrale și în special a sistemului securității naționale, mergând până la occidentalizarea lui.

În ceea ce privește gestionarea globalizării, trebuie să înțelegem corect semnificația actualului sistem internațional, în special specificul globalizării, caracteristica sa principală. În cadrul aprofundării trebuie să analizăm cum influențează globalizarea statul și-l obligă la adaptare pentru a putea face față provocărilor. Nu în ultimul rând, trebuie găsită o cale de împăcare a României cu globalizarea, pentru a ne da seama de șansa pe care ea o reprezintă pentru noi.

Note

¹ Caracterizarea României ca stat oriental îi aparține lui Peter Siani – Davies, *Revoluția Română din Decembrie 1989*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 29.

² Dintre acestea, cele mai importante fiind atitudinea anti-occidentală, lipsa spiritului critic, obediența și predispoziția pentru rezolvarea problemelor prin corupție. Nu întâmplător, majoritatea cuvintelor care înseamnă a da o sumă de bani pentru anumite servicii, în plus față de costul lor, vine din limba turcă: peșcheș, bacșiș, ciubuc.

³ Deși la nivelul conducerii Securității și al Comitetului Central devenea clar încă din 1987 că urmau să aibă loc schimbări în statele membre ale Tratatului de la Varșovia, mai puțin URSS, diferitele grupări din jurul lui Ceaușescu nu s-au putut pune de acord asupra cui să urmeze la putere; discuție confidențială a autorului cu un fost oficial comunist de nivelul doi.

⁴ Peter Siani – Davies, *op.cit.* p. 34.

⁵ O perestroika cu un grad mai mare de liberalizare politică, dar suficient de slab în a nu pune în pericol monopolul puterii.

⁶ A se vedea în special mineriadele din 1990 și 1991.

⁷ Thierry de Montbrial, *Cincisprezece ani care au zguduit lumea-de la Berlin la Bagdad*, Editura Expert 2005, p. 25.

⁸ Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni-România de la comunism încoace*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 92.

⁹ A se vedea interviul acordat în toamna anului 1988, pe timpul vizitei la Washington de Silviu Brucan lui Nestor Răteș, difuzat la acel moment de Radio Europa Liberă și reluat de același post de radio în decembrie 2003. Vezi de asemenea P. Siani-Davis, *op.cit.*, p. 260 și 270-271.

¹⁰ Căderea lui Ceaușescu în decembrie 1989 a fost considerată în URSS o victorie a reformelor sovietice, anunțul înlăturării lui fiind întâmpinat de către Congresul Deputaților Poporului cu aplauze. A se vedea Peter Siani –Davies, *op. cit.*, p. 260, în baza ziarului Washington Post 23 decembrie 1989, A 14. Cât despre relațiile cu SUA a se vedea Roger Kirk și Mircea Răceanu, *România împotriva Statelor Unite-diplomația absurdului 1985-1989*, Editura Silex, 1995.

¹¹ Conform declarației lui Evgheni Primakov la Moscova în 2003 odată cu lansarea în limba rusă a cărții lui Ion Iliescu *Renașterea Speranței* – a se vedea ziarul „Curentul” din 5 iulie 2003.

¹² În anii '70-'80, un număr semnificativ de ofițeri acoperiți ai DIE au dezertat în Occident – a se vedea cartea lui Mihai Pelin, *„DIE 1955-1980; culisele spionajului românesc*, Editura Evenimentul românesc, 1997.

¹³ S. Orescu, *Ceaușismul - România între anii 1965 și 1989*, Editura Albatros 2006, p. 173.

¹⁴ 10 noiembrie 2006, în emisiunea „Puterea din umbră” realizată de Radu Tudor la Antena 1, Ion Coman, fost ministru al apărării, a confirmat trădarea lui Nicolae Militaru. Acesta predase sovieticilor o hartă însoțită de informații exacte privind amplasarea marilor unități militare precum și poziționarea depozitelor de armament și muniție. Ion Coman consideră și astăzi că paguba produsă atunci România a fost enormă, trebuind să fie schimbate planurile de apărare și repositionate unități militare și depozite. Cât despre Mihai Caraman se știe că informațiile despre NATO obținute de el erau de multe ori transmise direct KGB-ului, fără știrea autorităților române, pentru acest lucru fiind recompensat cu gradul de căpitan KGB.

De altfel, a fost singurul ofițer român de informații care era și cadru activ al KGB.

¹⁵ Conform declarației lui Evgheni Primakov la Moscova în 2003 odată cu lansarea în limba rusă a cărții lui Ion Iliescu *Renașterea Speranței* – a se vedea ziarul Curentul din 5 iulie 2003.

¹⁶ Sorin Adam Matei, *Boierii Minții-intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor*, Editura Compania 2004, p. 151.

¹⁷ Într-o foarte interesantă conferință din luna martie 2007, academicianul Dan Berindei sublinia cele trei miracole din viața poporului român: continuitatea dacoromană pe teritoriul actual, existența continuă a statelor centralizate românești și momentul 1859-1877 (realizarea unirii și a independenței). La acestea autorul acestei lucrări a adăugat, ca al patrulea miracol, integrarea în NATO și UE.

¹⁸ Guvernarea Văcăroiu, 1992-1996, a fost o tentativă de a experimenta o cale de dezvoltare proprie, între Est și Vest, bazată pe neutralitate și dezvoltare economică autarhică.

¹⁹ Stephen Fischer-Galați, *Drumul României către democrație; un trecut problematic, un viitor incert*, Europa de Est și Războiul Rece, Institutul European, Iași, 1996, p.108.

²⁰ Interviu cu Varujan Vosganian, revista „Le Monde Diplomatique”, varianta de limba română, mai 2007.

²¹ Oficial, România solicita aderarea la NATO doar în 1993, prin scrisoarea adresată de președintele Ion Iliescu secretarului general al NATO; vezi *Cartea albă a integrării României în NATO*, MAE 1997.

²² A se vedea interviul acordat în toamna anului 1988, pe timpul vizitei la Washington de Silviu Brucan lui Nestor Răteș, difuzat la acel moment de Radio Europa Liberă și reluat de același post de radio în decembrie 2003.

²³ Interviu publicat de ziarul Jurnalul Național din luna noiembrie 2003.

²⁴ D. Galantonu, Studiu american realizat de University of California care evaluează decalajele între Europa Centrală și Occident. Conform acestui studiu, pentru România decalajul este de 50 de ani, pentru Cehia este de 25 de ani, iar pentru Ungaria 35; www.hotnews.ro, 5 iulie 2007.

²⁵ T. Barnett, *The Pentagon's New Map-War and Peace in the 21st Century*.

²⁶ Așa definește Zbigniew Brzezinski relația Americii cu europenii; a se vedea lucrarea *Triada strategică: conviețuirea cu China, Europa, Rusia*, Editura Historia, 2006.

²⁷ Niall Ferguson, *Sinking Globalization*, Foreign Affairs March/April 2005, p. 64-77.

SUMMARY

This paper is focused on describing the political and economical evolution of Romania before and after the fall of the Communist regime, in December 1989. From this perspective, the author analyzes the main advantages of the European integration for Romania's political future. The main assumptions are focused mainly on supporting the fact that Romania's integration in NATO and the European Union will offer a good ground for modernization of the country.

Iulian Fota is the Director of the National Defense College. He is also an invited professor at the National School for Political Sciences and Public Administration (Bucharest). His main areas of expertise: international security, geopolitics and globalization studies.

DIN AGENDA ȘTIINȚIFICĂ

International Seminar: *“How can the Black Sea Region contribute to improved global security?”*

7-9 June 2007 – Bucharest, Romania

The international seminar has been organized under the aegis of the Ministry of Foreign Affairs of Romania, the Royal Ministry of Foreign Affairs of Norway and EURISC Foundation – Romania. The seminar contained two plenary sessions and working-group sessions.

The first plenary session, entitled “Major challenges to security in the Black Sea region” had the role of trying to draft a comprehensive assessment of the Black Sea region security and political environment, focused on security threats and opportunities (both political and economic) and also on risks (both conventional and non-conventional) related to weapons of mass destruction and security energy issues.

Weapons of mass destruction proliferation and illegal trafficking in the Black Sea Region

During the discussions within the working group, the following problems have been identified:

- States often lack effective institutional structure in regard to possible WMD trafficking;
- The growing web of WMD non-proliferation agreements will give rise to the need for even more efficient coordination within governments, between Ministries in departments and with the other stakeholders, to ensure interagency cooperation;
- Consequence management: Who is coordinating what?
- All states need to adopt legislative measures on chemical, biological and nuclear materials or weapons (areas of accountability

of items, physical protection, border controls, law enforcement);

- Competition, rather than coordination between organizations and states leads to overlapping work and inefficiency;
- To date, no interagency consultative process in the Black Sea Region exist;
- Relevant national organizations need to cooperate bilaterally and multilaterally.

For some of the problems and sensitive issues mentioned above, some solutions and steps that need to be taken have been identified:

- repairing arms control regimes rather than reinventing them;
- need for a comprehensive approach to the entire range of issues;
- horizontal cooperation on the regional and multilateral levels;
- need to set up effective systems of national control and law enforcement;
- the important aspect of nuclear security is a state responsibility: adherence to conventions, developing guidelines and recommendations;
- reporting on new nuclear security issues;
- capacity building: education and personnel training;
- intra-organizational cooperation;
- improved data capabilities and national and international cooperation with the IAEA;
- need to enforce Palermo Convention against Transnational Organized Crime;
- improved international cooperation between IAEA, OPCW, WCO, OSCE, NATO and EU;

■ Monitor Strategic ■

- compile and promote best practices for the security and control of WMD, their means of delivery and related materials;

- horizontal cooperation is very difficult, need for interagency process, established from the national security directorate;

- international brainstorming on law enforcement procedures on WMD proliferation: two guidelines: 1) prosecution (what kind of evidence is likely to stand in court as a basis for indictment) 2) sentencing relative to the magnitude of the specific crime in relation to the international danger;

- harmonization of public policy and law enforcement standards.

Improving inter-agency coordination and the contribution of NGO's network

Mr. Charalambos Tsardanidis, the Director of the Institute of International Economic Relations (Greece) has emphasized the difficulties related to NGOs activity:

1. structural difficulties generated by the early 1990 social and political reforms in Eastern European countries;

2. reconstruction difficulties regarding the civil society in post-communist countries – the NGOs should transform into INGOs by means of the networking efforts;

3. the “*braindrain*” phenomenon – trying to find proper expertise is difficult; again, one suited solution would be fostering networking;

4. the question whether the NGOs (*think-tanks*, research institutes etc.) are really influential in foreign policy decision-making process; unfortunately in the wider Black Sea region the NGOs are not able to influence the governmental policies, even if they have the proper expertise, due to governmental agencies’ mentality.

Recommendations:

- NGOs have to invest in managerial assets: program and project managers, for instance;

- fostering the process of local ownership development;

- regarding the structural difficulties: it is not a good idea to gather all the NGOs in the region and create huge networks but rather create thematic networks that could be more efficient in implementing projects;

- also important: diversifying resources between NGOs.

Mr. Styopa Safaryan, representing the Armenian Center for National and International Studies emphasized the fact that inter-agency coordination is very difficult because the countries have very different and inhomogeneous resources (political, financial and organizational). In addition, the tensed relations between some of the countries in the region are negatively influencing the networking process between regional NGOs.

During the second plenary session, some **final conclusions** have been drawn:

- regional programs are always very important, but at the same time project coordination is also needed in order to avoid duplication;

- there is the risk that the Black Sea region, as an energy corridor, could remain only a security consumer, thus the possibilities to become also a security provider being limited;

- every regional project needs Russian support in order to be effective;

- building a new transport infrastructure is crucial, not only maritime and energy infrastructure networks, but also roads, highways and railroads;

- the Portuguese presidency of the European Union will probably support and promote Mediterranean initiatives; that’s why the NGOs from within the Black Sea region must focus their efforts towards promoting regional initiatives by means of raising awareness campaigns and lobby activities in order to influence the decision-making bodies; in this context, the role of the NGOs in the region is essential.

Dragoș Bănescu

Conferința Internațională a *Balkan Communication Network*, București, 28-29 iunie 2007

În deschiderea lucrărilor Conferinței, care a reunit mai mulți experți din domeniul relațiilor internaționale, s-a realizat o trecere în revistă a bilanțului funcționării *Balkan Communication Network* (BCN) în timpul președinției turce (2005) și bulgare (2006). În 2007 președinția BCN este asigurată de România, iar în anul 2008, probabil de către Grecia. Vorbitorii au fost de părere că BCN a contribuit în mod evident la definirea unei agen-de comune a statelor est și sud-est europene în domeniul cooperării, atât în aria securității cât și a economiei, culturii, mediului etc. S-a realizat un schimb activ de opinii între experții din regiune și pe alocuri chiar o convergență a punctelor de vedere, mai ales în ceea ce privește căile de realizare a securității și stabilității regionale sub egida UE și a NATO. Convergența punctelor de vedere ar putea permite, mai ales în opinia unor participanți turci, chiar crearea unei identități colective asociate Balcanilor.

Vorbitorii s-au axat în primul rând pe dezvoltarea deja existentă a parteneriatelor și organizațiilor de cooperare din Europa de Est și de Sud-Est, prin prisma conceptului de „regional ownership”. Deși o parte dintre statele cărora li se adresau inițial formele de cooperare au reușit să se integreze în UE și NATO, iar altele sunt pe cale de a urma același drum, de regulă organizațiile respective nu au dispărut ci și-au diversificat activitățile și uneori au evoluat către forme noi, așa cum este cazul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, care va deveni curând Consiliul Regional de Cooperare. Complementaritatea dintre diversele forme de cooperare tinde să îmbrace forma unei sinergii de lungă durată, dar există din păcate și o cooperare cu elemente de duplicare.

Din partea Comisiei Europene s-a apreciat că domeniile-cheie de dezvoltare prin cooperare în statele din Balcani și Zona Mării Negre sunt: infrastructura, justiția, comerțul, administrația publică, educația și tineretul, economia de piață etc. Organele Uniunii Europene cele mai implicate în stimularea cooperării și dezvoltării regionale sunt Comisia Europeană, Comisia Regiunilor și Comitetul Social și Economic.

La rândul său, Alianța Nord-Atlantică încurajează cooperarea regională în domeniul securității, mai ales în cadrul Parteneriatului pentru Pace, cu un accent deosebit pus pe combaterea terorismului, a crimei organizate și traficului de materiale interzise. Cu ocazia Summit-ului de la Riga a fost lansat și conceptul „comprehensive approach” care se referă la necesitatea coordonării dintre actorii statali și organizații internaționale, grupuri ale societății civile, actori locali, cu ocazia acțiunilor comune în serviciul securității regionale. Rolul ONG-urilor în Balcani și Zona Extinsă a Mării Negre este unul deosebit de important, acestea contribuind activ la răspândirea culturii de securitate transatlantice, la crearea unor viziuni comune tuturor actorilor implicați, inclusiv prin oferirea de consiliere decidenților de politică externă.

S-a arătat că după Războiul Rece, securitatea militară tinde să fie percepută ca fiind mai puțin importantă decât cea economică, de mediu și culturală. Se dezvoltă o cultură de tip liberal-democratic, bazată pe rolul individului, pe presa liberă și afirmarea societății civile. Reacțiile publicului la anumite evenimente din lume sunt adesea mai rapide decât cele ale aparatelor birocratice. Chiar dacă lumea de astăzi este mai puțin pericu-

loasă decât cea a Războiului Rece, se constată existența unor factori de risc la adresa securității internaționale. Moștenirea celor două războaie mondiale include conflictele etnice rămase după dizolvarea marilor imperii, dar și conflictele securității energetice și noile riscuri neconvenționale asociate statelor slabe și celor eșuate.

În acest sens, s-a arătat că BCN este o „rețea de rețele” care contribuie la dezvoltarea unei culturi de securitate comune în Europa de Est și de Sud-Est, contribuind la reducerea intensității acestor fenomene negative. Globalizarea a permis dezvoltarea spectaculoasă a ONG-urilor, acestea nefiind o amenințare la adresa statelor și a democrației.

În ceea ce privește decupajele regionale de tipul Balcanilor sau Zonei Extinse a Mării Negre, mai mulți vorbitori au subliniat că nu există încă o viziune comună și general acceptată cu privire la compoziția și întinderea spațială a acestora, fapt ce demonstrează dificultatea de a construi identități regionale bazate pe solidaritate și valori comune.

Dintre propunerile concrete făcute de participanții la seminar, menționăm conectarea Centrului de securitate a frontierelor de la Burgas (Bulgaria) cu Centrul SECI de combatere a crimei organizate, de la București, crearea de centre de instruire în domeniul securității (*security education training*) spre a pune în comun resursele și a instrui tineri experți din ministere, agenții de stat sau internaționale și ONG-uri, din statele aparținând zonei Balcanilor și Mării Negre. De asemenea, s-a discutat despre modalitățile prin care *Balkan Communication Network* poate stabili o legătură de cooperare interinstituțională cu viitorul Consiliu Regional de Cooperare (RCC) al cărui secretariat permanent va fi la Sarajevo. S-a propus utilizarea biroului de legătură a viitorului RCC, de la Bruxelles. De asemenea, BCN trebuie să se implice în dezvoltarea cooperării pentru crearea unor noi infras-

structuri de transport și comunicații, pentru cooperarea în domeniul bancar și al facilitării și garantării investițiilor reciproce, precum și în acțiunea de simplificare a procedurii de acordare gratuită a vizelor între statele membre ale UE și cele nemembre. Reprezentantul Diviziei de Diplomatie Publică a NATO a menționat că această structură este deschisă cooperării cu BCN pe baza unor proiecte concrete. În același timp, un domeniu de interes major îl constituie implicarea în acțiunea de prevenire a prăbușirii unor state slabe.

În acest an, a fost evidentă de asemenea dorința unor participanți de a discuta despre situația din Kosovo.

BCN va continua să sprijine furnizarea de expertiză civilă în domeniile securității, buneii guvernări, democratizării statelor din Balcani și regiunea Mării Negre și al dezvoltării economice.

În opinia multor vorbitori, se impun programe girate de UE în domeniul formării unei culturi de securitate comune în cele două regiuni, ancorate temeinic în cultura de securitate europeană și euroatlantică. Deopotrivă, echipele de experți din ministerele de Externe și ale Apărării ar fi util să includă și reprezentanți ai ONG-urilor, mai ales atunci când se stabilesc delegațiile ce vor participa la summit-uri ale UE și NATO.

Ca lipsuri constatăte, s-a remarcat faptul că deocamdată nu s-a făcut multe din ceea ce fusese stabilit cu doi ani în urmă și reiterat la reuniunea de la Sofia din 2006. În ciuda debaterilor dintre experți pe problemele cooperării în regiune, activitatea BCN se rezumă doar la reuniuni anuale, însă acestea, de regulă, nu urmează o agendă clară.

Totuși, BCN este o organizație în căutare de identitate, folositeare în perspectiva atribuirii unui rol mai important pentru ONG-uri în relațiile internaționale.

Șerban Filip Cioculescu

Reuniunea informală a Grupului de lucru „*România în politica internațională*” cu tema *Kosovo*, 13 iulie 2007

Reuniunea a avut loc în sala I. L. Caragiale a Hotelului Majestic din București și a reunit personalități importante ale lumii academice, politice și diplomatice din România, precum și un oaspete străin: dl. Herald Berwanger, membru al Parlamentului german, din partea Partidului Social Democrat.

Ținând cont de regula neatribuirii opiniei (Chatham Rule), vom prezenta câteva puncte de vedere exprimate de participanți, fără a menționa identitatea lor.

S-a precizat că europenii în general nu sunt de acord cu modificarea frontierelor de stat în Europa, cu excepția cazurilor de consimțământ al populațiilor implicate. Dar în cazul populației din Kosovo, s-a menționat așa numitul „drept la autodeterminare”, invocat de albanezii kosovari care pretind că sunt un popor de sine stătător.

S-a arătat că acordarea independenței pentru Kosovo ar putea avea efecte grave pe termen lung, tot mai multe state pierzându-și încrederea în ONU, iar pericolul secesiunii teritoriale va fi tot mai acut, prin existența unor precedente.

Pentru UE și statele membre, rezolvarea crizei din Kosovo e o prioritate, deoarece este o zonă de conflict cu potențial exploziv chiar în flancul sudic al organizației, împiedicând stabilizarea și integrarea completă a Balcanilor de Vest.

Pentru SUA, rezolvarea cazului Kosovo a devenit un element important în strategia electorală a Partidului Republican, președintele Bush dorind să bifeze un mare succes de politică externă. Rusia, la rândul ei, pare să considere Kosovo nu atât o chestiune de principiu, cât un joc strategic prin care cere UE și SUA să recunoască republicile separatiste din Caucaz și zona Mării Negre.

S-a luat în considerare și riscul de islamizare a regiunii Balcanilor de Vest, mulți imigranți venind în perioada de după 1999 din state fundamentaliste din Orientul Mijlociu. Inclusiv Al Qaeda este posibil să își fi creat celule în zonă.

S-a observat că până de curând, comunitatea internațională a avut mai mult o atitudine reactivă față de evenimentele din Kosovo, nu una proactivă. După valul de violențe din martie 2004, s-a înțeles nevoia unei strategii proactive. Kosovo riscă să devină un stat musulman în Europa, precum Bosnia, Albania, însă condus de elite radicale. Crima organizată, traficul de arme și droguri sunt elemente de risc major ce provin din statutul incert al provinciei Kosovo. Un grup ilegal denumit „Armata națională kosovară” a revendicat deja două atentate de tip terorist.

În dreptul internațional public, faptul că anexele la Propunerile de reglementare

a statutului făcute de M. Ahtisaari vorbesc de „dreptul comunităților” ar putea fi un precedent periculos. Există riscul ca și alte minorități etnice să se autoproclame „popoare” și să revendice statalități de sine-stătătoare.

România în mod tradițional se opune independenței (secesiunii) Kosovo deoarece este adepta principiului suveranității statale și integrității teritoriale, ca principiu indispensabil al dreptului internațional. Dar există și voci care insistă ca țara noastră trebuie să urmeze linia politică a UE și SUA și să accepte existența statului kosovar. În mod tradițional, România a avut relații excelente și cu sârbii și cu albanezii, însă actualmente relațiile cu albanezii kosovari s-au răcit după ce jandarmii români aflați în misiune în Kosovo au fost acuzați de uciderea a doi albanezi.

Însă Kosovo riscă să devină din start un stat eșuat (*failed state*) deoarece există grupări rebele, crima organizată este înfloritoare, economia nefuncțională și

diasporele albaneze alimentează cu bani rețelele subterane. Un nou statar ar risca să fie neguvernabil pe termen scurt și mediu. Kosovo nu e viabil din punct de vedere economic, așadar are o mare nevoie de ajutorul comunității internaționale. Unii vorbitori au arătat că fără Kosovo, Serbia are șanse mai mari să devină un stat națiune modern, pregătit se integreze în UE și NATO și că dacă ar păstra Kosovo, ar risca să își creeze probleme politice și economice grave.

S-a mai precizat că, după toate probabilitățile, politicienii reformiști de la Belgrad vor să salveze orgoliul național, fiind dispuși să accepte un compromis echitabil cu comunitatea internațională. Mai exact spus, că ei ar vrea ca Serbia să poată participa chiar și simbolic la gestiunea Kosovo, iar că acceptarea „pierderii” provinciei ar fi legată probabil de semnalele primite de la UE privind șansele de integrare ale Serbiei și că naționaliștii sârbi încă visează la trecutul de glorie al Serbiei medievale și la Iugoslavia secolului al XX-lea, când țara a fost unul din liderii mișcării mondiale a nealinierii.

Șerban Filip Cioculescu

RECENZII

Kenneth Waltz, *Teoria Politicii Internaționale,*

Editura Polirom, 2006, traducere de Nicoleta Mihăilescu,
cuvânt înainte de Lucian Dumitru Dârdală

În 1979, Kenneth Waltz publica volumul care l-a făcut celebru – *Theory of International Politics*. Născut în 1924, devenit profesor de științe politice la Universitatea Berkeley din California, apoi la Columbia University, acest autor a marcat profund domeniul de studiu al teoriei relațiilor internaționale, prin faptul că a recalibrat curentul realist, slăbit de competiția cu neoliberalismul și studiile behavioriste.

Considerat părintele fondator al neorealismului, el a acordat, din punct de vedere explicativ, întâietate sistemului internațional, structurii, și nu statului sau individului. De aceea, s-a vorbit în cazul său de apariția realismului „structural”.

Spre deosebire de Hans Morgenthau, părintele studiilor „realiste”, Waltz se focalizează asupra structurii sistemului de state care exercită o constrângere decisivă asupra unităților (statelor) și le influențează comportamentul.

Structura e definită prin trei parametri esențiali:

1. *Principiul ordonator* (sau de organizare) – reflectă starea generală a sistemului – unul anarhic sau ierarhic, mai mult sau mai puțin ierarhizat și instituționalizat. Sistemul de state e unul anarhic, nimeni nu are dreptul să comande și nici nu acceptă să i se comande. În politica internă, principiul ordonator este ierarhia, există raporturi de comandă și supunere, iar indivizii se specializează în muncă (diviziunea muncii).

2. *Principiul diferențierii* – specificarea funcțiilor diverselor unități, deosebirile dintre ele. Într-un sistem anarhic fiecare stat trebuie

să își poarte singur de grijă și să își îndeplinească funcțiile esențiale. Nu există o diviziune a muncii în cadrul sistemului internațional, statele sunt unități similare în ceea ce privește situarea lor în sistem. Suveranitatea poate fi „limitată” *de facto* prin poziția specifică a actorilor în sistem – imperii, sateliți, sfere de influență, alianțe, blocuri etc. Toate statele, indiferent de mărime și putere, încearcă să îndeplinească funcții (sarcini) similare, iar finalitățile la care aspiră sunt identice.

3. *Principiul distribuției* – orice structură este definită prin distribuția capacităților între unitățile sale. Statele diferă ca putere.

Waltz operează diferențierile sistemelor internaționale după numărul polilor de putere aflați în interacțiune, în acest sens existând sisteme multipolare și bipolare, mai rar unipolare.

Plecând de la principiul general mai căruia toate statele sunt preocupate mai întâi de propria lor supraviețuire, de securitate, el afirmă că mecanismul care le garantează aceasta este „echilibrul puterii”. Statul este actorul central al RI, așadar neorealismul preia acest postulat de la realism. Interacțiunea statelor și distribuția elementelor puterii între ele generează structura sistemelor internaționale. Statele nu sunt neapărat interesate să își maximizeze puterea, ci mai ales securitatea. Într-un sistem anarhic, în care fiecare e pe cont propriu (*self-help system*), riscul de război este crescut.

Câtă vreme statele vor rămâne actorii principali ai relațiilor internaționale, structura politicii internaționale se va defini prin ele.

Deocamdată, considera Waltz, actorii nestatali nu pot concura marile puteri statale, ei se supun regulilor fixate de state dacă vor să acționeze pe teritoriul acestora.

Războiul nu este o fatalitate, statul fiind în principiu un actor rațional, care calculează costurile și beneficiile și dorește să aibă securitatea garantată.

Sistemul internațional va tinde întotdeauna spre refacerea balanței de putere, când aceasta este perturbată de apariția unui potențial hegemon. Structurile tipice sistemelor internaționale sunt multipolaritatea și bipolaritatea. Waltz nu consideră unipolaritatea un scenariu plauzibil. El s-a referit însă la posibilitatea apariției unui „guvern mondial”, o structură ierarhică asemănătoare celei din politica internă. Unipolaritatea nu are cum fi o etapă de durată a sistemului, deoarece acest fapt ar fi contrar principiului echilibrului puterii.

Anarhia obligă statele să se descurce într-un mediu periculos. Ele vor fi mereu tentate să acumuleze putere, deoarece maximizarea acesteia este cea mai bună garanție de securitate. Starea naturală a actorilor în sisteme anarhice este așadar competiția pentru putere și securitate, aceasta din urmă fiind mai importantă în ecuația raționalității statelor.

Un element important în cadrul teoriei waltziene este analogia între relațiile internaționale și microeconomie. Ideea directoare este aceea că, în același mod în care economiștii definesc piața prin numărul firmelor existente, se poate defini structura relațiilor internaționale prin raportare la numărul de state. Analogia stat/firmă se bazează pe faptul că ambii actori sunt raționali și calculează costurile și beneficiile viitoarelor lor acțiuni. Teoria pieței și modelul actorului rațional sunt coordonatele esențiale utilizate de Waltz. Superputerile sunt comparate cu firmele oligopoliste, care organizează piața și impun constrângeri asupra altor firme mici. Așadar, polii de putere organizează sistemul internațional. Firmele activează într-un mediu economic competitiv, dar se respectă un cod de

reguli. Piețele de tip oligopolistic au proprietatea sistemică de a limita cooperarea firmelor și, în mod similar, structurile politice internaționale limitează nivelul de cooperare al statelor. Sistemul internațional e format prin coexistența unor entități independente, egoiste și raționale, el se autoreglează prin interacțiunea acestor actori.

Sistemul exercită constrângeri structurale asupra unităților și le influențează comportamentul. Ca și realiștii, neorealiștii nu iau în calcul natura regimurilor politice, ideologiile, personalitatea liderilor, ideile dominante etc. Statele ar trebui să aibă interesul rațional de a coopera pentru a obține avantaje comune, însă acest lucru ar fi valabil în sisteme ierarhice cu diviziune a muncii. În sisteme anarhice, statele se tem să coopereze, pentru că nu cumva cooperarea să se dovedească mai profitabilă pentru rivali decât pentru ele. Este vorba de un principiu de precauție.

Waltz își pune întrebarea care dintre sistemele internaționale sunt mai stabile pe termen lung. Cu cât sunt mai puțini poli de putere, cu atât sistemul va tinde să fie mai stabil. Vor fi mai puține erori de calcul și incertitudini legate de alianțe și de distribuția puterii. Bipolaritatea (doi poli de putere – fie mari puteri, fie superputeri) este, în opinia sa, cea mai stabilă configurație, fiecare dintre cei doi poli știind că celălalt are un nivel de putere similar, ambii având responsabilități sistemice și de aceea amândoi vor tinde să gestioneze prudent crizele. Potrivit lui Waltz, echilibrarea internă (dezvoltarea economică, industrială, a sectorului de armamente, creșterea demografică) ar fi mai ușor de controlat decât *balancing*-ul prin formarea de alianțe – cei doi poli de putere nu ar fi dependenți de resursele aliaților, ci ar conta mai ales pe propriile capacități, acestea putând fi net superioare celor aliate. De aceea, pierderea unui aliat nu ar fi o tragedie. Sistemele bipolare acționează mai constrângător asupra unităților decât cele multipolare.

Cu o remarcabilă obiectivitate, Waltz recunoaște faptul că politica externă a statelor este influențată de factori interni (caracte-

risticile regimului, ale elitelor, ale ideologiei etc.), dar afirmă că teoria sa nu este în niciun caz una a politicii externe, ci o Teorie a Relațiilor Internaționale! Așadar, se plasează la nivel sistemic și refuză să ia în calcul factorii interni la nivelul unității (statului). El recunoaște implicit că teoria sa nu poate explica întotdeauna evenimentele reale de pe scena internațională, politica externă a unui stat. Și chiar dacă prezice o anumită mișcare, nu poate spune când se va petrece aceasta. Teoria Relațiilor Internaționale și Teoria Politicii Externe sunt așadar complementare. Waltz, care a scris un volum intitulat *Foreign Policy and Democratic Politics*, credea că nu este posibilă o teorie care să le combine și să ofere o superexplicație.

S-a remarcat că teoria waltziană este una „materialistă” prin excelență axată fiind pe structura sistemului de state și pe nivelul de putere al acestora, ea nu se referă la aspectele psihocognitive ale individului, la credințe, valori, idei, scopuri și refuză analiza la nivelul unităților (statelor).

Criticii lui Waltz au atacat analogia bani/putere, arătând că este una defectuoasă, banii nefiind doar un mediu de schimb, ci și o măsură standardizată a valorii de piață. Or, în RI, puterea nu este așa ceva. Spre deosebire de bani, resursele puterii nu au capacitatea de a fi ușor convertite dintr-un subdomeniu al sistemului în altul. E greu de calculat exact puterea unui actor, ea nefiind doar o însumare globală a resurselor.

De asemenea, Waltz nu a luat în calcul acțiunea actorilor nonstatali, transnaționali – mișcări sociale, partide, lobby-uri, birocrați, firme transnaționale, ONG-uri, societatea civilă. Nu a acordat suficientă importanță comerțului internațional, circulației capitalurilor, interdependenței economice, circulației ideilor, normelor (drepturile omului, democrația). El s-a mulțumit, deliberat, cu luarea în calcul a aspectelor sistemice ale securității internaționale, echivalând statele

cu guvernele, securitatea națională cu apărarea față de agresiunea externă.

Răspunzând criticilor, Waltz consideră că Teoria Relațiilor Internaționale nu trebuie să prezică neapărat toate evenimentele, nici să arate când se vor petrece acestea, ci să stabilească legi generale, care vor pune bazele pentru predicțiile ulterioare. Așadar, nimeni nu trebuie să aibă pretenția, spun ei, ca o teorie să fie o descriere perfectă a lumii reale, ci mai ales un instrument de înțelegere a realității. Realitatea este văzută ca existând independent de teoria și limbajul analistului (observatorului), așadar o situație metodologică pozitivistă. Waltz afirma că sistemul internațional de state a rămas aproape neschimbat secole de-a rândul și va dura probabil încă multă vreme, singurele modificări acceptate de teoria sa fiind schimbările de polaritate (trecerea de la multipolaritate la bipolaritate, accidentul numit unipolaritate, apoi din nou la multi – sau bipolaritate). Lumea nu s-a schimbat, schimbarea structurală nu a afectat continuitatea efectivă a politicii internaționale. Doar când va dispărea sistemul „self help” de state suverane și auto-suficiente se va putea spune că avem o nouă ordine mondială. Adică atunci când un sistem ierarhic va lua locul celui anarhic.

În pofida validității științifice a unora dintre aceste critici și a apariției pe scena Relațiilor Internaționale a curentelor critice precum postmodernismul, constructivismul, feminismul, studiul lui Waltz rămâne una dintre cărțile fundamentale în acest domeniu, iar traducerea sa în limba română constituie un eveniment extrem de pozitiv, oferind acces la o teorie fundamentală atât cercetătorilor, universitarilor, cât și decidenților politico-militari și de politică externă. Nu în ultimul rând, remarcăm calitatea deosebită a traducerii, grija traducătoarei de a reda cât mai exact conceptele abstracte folosite de autor și de a nu se îndepărta de litera textului.

Șerban Filip Cioculescu

Mari probleme umanitare în dezbaterile oamenilor de știință,

Editori: Ionel Cloșcă și Ion Suceavă,
Editura V.I.S. PRINT, București, 2006

Editat sub egida Asociației Române de Drept Umanitar (ARDU), volumul prezintă punctele de vedere ale unor valoroși experți în domeniul dreptului din România, cum ar fi prof. univ. dr. Ionel Cloșcă, Președinte al ARDU; prof. univ. dr. Ion Suceavă, prim-vicepreședinte al ARDU; prof. univ. dr. Constantin Vlad, vice-președinte al ARDU; colonel(r) magistrat Aurel Chipper, membru fondator al ARDU; locotenent-colonel Dumitru Codiță, Șeful Centrului de Drept Umanitar al Armatei; Dumitru Viorel Pârvu, Secretar general al Autorității Naționale pentru Protecția Copilului, Guvernul României; general-maior dr. ing. Mihai Ștefan Dogaru; drd. Horia Dogaru; ale regretatului prof. univ. dr., gl. bg. Nicolae Uscoi și ale unor oameni de știință străini, reprezentând medii academice, diplomatice și militare: profesor emerit Dietrich Schindler, Universitatea din Zürich; Yves Sandoz, prof. de drept internațional la universitățile din Neuchatel, Berna și Geneva; dr. în drept Dieter Fleck, Senior Vice-președinte al Societății Internaționale de Drept Militar și Dreptul Războiului; Ugo Genesio, președintele adjunct al Curții Supreme de Casație, Italia; Claudio Zanghi, președintele Centrului Internațional de cercetări, studii sociologice, penale și penitenciare – INTERCENTER; Gilbert Jaeger, fost director al protecției din HCR, Geneva. Autorii încearcă să radiografeze lumea începutului de veac XXI, să evidențieze cauzele care au generat actualele stări de lucruri, să sugereze soluții acolo unde este cazul și să prezinte principalele tendințe care-i jalonează viitorul.

Prof. univ. dr. Ionel Cloșcă ne vorbește despre o înrăutățire a climatului politic, so-

cial, economic și militar, o creștere accentuată a gradului de insecuritate globală, precum și o marcată tendință spre grave și frecvente violări ale dreptului internațional umanitar și ale drepturilor omului. În opinia autorului, principala cauză care a generat noua evoluție este creșterea numărului de state (aproape 200 de state suverane), majoritatea provenind din cele mai sărace zone ale globului, iar conflictele violente nu mai sunt între state, ci în interiorul lor, Africa ocupând primul loc. Autorul ne prezintă în continuare două situații:

a) combatanții care se înfruntă direct în interiorul unui stat;

b) combatanții din exterior care participă la conflicte armate fără caracter internațional.

Încheind acest capitol într-o notă deloc optimistă, Ionel Cloșcă afirmă cu un pesimism lucid: „comunitatea internațională a călcat cu stângul în noul secol și mileniu”.

Prof. emerit Dietrich Schindler remarcă dezvoltarea istorică a dreptului internațional umanitar ce se caracterizează prin două tendințe:

a) un progres enorm al dreptului internațional umanitar, acesta devenind una dintre cele mai cuprinzătoare ramuri reglementate ale dreptului internațional;

b) violările grave și continue ale dreptului umanitar și creșterea exorbitantă a actelor de cruzime comise în recente conflicte armate.

Abia după încetarea Războiului Rece, dreptul internațional umanitar a devenit o preocupare centrală a comunității internaționale. Conflictele au stimulat dezvoltări de mare anvergură ale dreptului umanitar, acestea fiind:

1) afirmația Consiliului de Securitate referitoare la faptul că violările drepturilor omului

pe scară largă și suferințele cauzate de acestea pot constitui o amenințare pentru pacea și securitatea internațională și pot intra sub incidența măsurilor prevăzute de Capitolul VII din Carta ONU;

2) asimilarea progresivă a dreptului conflictelor armate non-internaționale în dreptul conflictelor armate internaționale;

3) creșterea importanței dreptului cutumiar;

4) influența crescândă a ponderii domeniului drepturilor omului în cadrul dreptului umanitar, dezvoltare care a început cu adoptarea Convențiilor de la Geneva din 1949;

5) aserțiunea Curții Internaționale de Justiție în Avizul Consultativ din 1996 privind armamentul nuclear – principiile fundamentale ale dreptului internațional umanitar constituie „principii inviolabile ale dreptului internațional cutumiar”.

Dietrich Schindler precizează faptul că drepturile omului și dreptul internațional umanitar sunt departe de a fi universal recunoscute ca principii nederogabile ale comunității internaționale, iar lupta pentru ameliorarea respectării dreptului umanitar va continua atât timp cât conflictele armate nu pot fi evitate.

În continuare, profesorul de drept internațional Yves Sandoz definește câțiva termeni foarte des folosiți în ziua de azi: mondializare, acțiune umanitară și terorism. Autorul consideră că apărarea dreptului internațional umanitar și respingerea terorismului fac parte dintr-o luptă globală pentru apărarea valorilor pe care trebuie să le construiască lumea în secolul al XXI-lea.

Capitolul al cărui autor este prof. univ. dr. Constantin Vlad se referă la reforma Organizației Națiunilor Unite, drepturile omului și dreptul internațional umanitar. Punctând succint, în subcapitolele din materialul său, probleme ca eliberarea de nevoi, de teamă și libertatea de a trăi în demnitate, autorul precizează că o condiție esențială este organizarea și funcționarea societății pe „principii democratice”.

Un capitol aparte îl constituie cel al profesorului Ionel Cloșcă, care se ocupă pe

larg de conflictele din Irak, analizând toate cele trei războaie ce au avut loc din 1980 până în prezent, conceptele fundamentale de drept internațional umanitar ce exprimau reguli precise aplicabile în conflictele armate, interne și internaționale începând să sufere interpretări, ocolind cadrul normativ legal.

Capitolul semnat de dr. în drept Dieter Fleck prezintă aspecte actuale ale implementării drepturilor omului în operațiunile de menținere a păcii din zonele de conflict. În viziunea autorului, dreptul conflictelor armate non-internaționale se dezvoltă progresiv, vizând o mai bună protecție a victimelor.

Colonelul (r) magistrat Aurel Chiper se referă la terorism și tortură, opusul lor, în accepțiunea autorului fiind dreptul la demnitate – drept fundamental al omului. Dreptul la demnitate a fost formulat în constituțiile mai multor state, printre care și România, în Constituția sa la art. 30.

„Amenințarea armelor de distrugere în masă”, tema abordată de general-maior dr. ing. Mihai Ștefan Dogaru și drd. Horia Dogaru, rămâne în actualitate la începutul secolului al XXI-lea, continuând să persiste și să preocupe în cel mai înalt grad, deși există instrumente juridice internaționale de interdicere a acestor arme și se întreprind măsuri pentru prevenirea dobândirii lor de către entitățile teroriste.

În capitolul semnat de prof. univ. dr., gl. bg. Nicolae Uscoi se analizează dreptul internațional umanitar și protecția mediului în timp de conflict armat, mediul natural fiind în opinia autorului o „victimă a războiului ecologic”.

La rândul său, Ugo Genesio se ocupă de problema protecției populației civile, definind dreptul internațional umanitar ca fiind acea parte a dreptului internațional care protejează persoanele în situații de conflict armat.

Claudio Zanghi tratează protecția jurnaliștilor în situații de conflict armat, Recomandarea nr. 4 din 3 mai 1996 a Consiliului Europei, referindu-se la toți reprezentanții mass-media.

Studiul prof. univ. dr. Ion Suceavă, privind protecția drepturilor omului în caz de violență generalizată, își propune să răspundă la trei întrebări principale:

a) care sunt regulile internaționale de protecție umanitară elaborate în sistemul Națiunilor Unite și aplicabile conflictelor armate internaționale?

b) poate dreptul internațional al drepturilor omului să protejeze populația civilă și persoanele civile împotriva altor forme de violență, non-internațională și a violenței criminale, practicate de teroriști?

c) care sunt soluțiile adecvate pentru o protecție eficientă?

Problema copiilor în conflictul armat este pusă de Dumitru-Viorel Pârvu, care semnalează nevoia de protecție suplimentară a copiilor, în condițiile în care, în ciuda progresului semnificativ privind adoptarea normelor internaționale în materie, sunt încă mulți copii recrutați și utilizați în conflicte armate.

În ultimul capitol al lucrării, locotenent-colonelul Dumitru Codiță face o analiză aprofundată privind participarea armatei române în misiunile internaționale, principalele in-

strumente juridice internaționale care stau la baza acestora fiind:

a) tratatele din domeniul dreptului internațional umanitar;

b) acordul privind statutul forțelor (SOFA);

c) memorandumul de înțelegere (MOU – *Memorandum of Understanding*);

d) Înțelegerea sau Acordul Tehnic, reglementată prin Legea nr. 42 din 15 martie 2004 și Hotărârea Guvernului 1374 din 9 septembrie 2004;

e) documentele tehnice: mandatul, termenii de referință, regulile de angajare a forței (*Rules of Engagement* – ROE);

f) Acordul de Standardizare (*Standardisation Agreement* – STANAG).

În încheiere, Dumitru Codiță subliniază în mod adecvat că atunci când armata a participat la conflicte, militarii români au avut un comportament corect, în acord cu prevederile reglementărilor juridice interne și internaționale.

Prin conținutul studiilor publicate sub semnătura unor eminenți specialiști în domeniu, volumul are o deosebită valoare pentru cercetători, studenți, sociologi, dreptul internațional umanitar devenind o preocupare centrală a comunității internaționale.

Laurențiu Ionescu

Alexandra Sarcinschi, *Vulnerabilitate, risc, amenințare*

Editura Militară, București, 2007,

Acest volum merită semnalat publicului cititor, dintr-un motiv evident. El are misiunea de a completa unele carențe calitative existente în ansamblul literaturii științifice dedicate studiilor de securitate din România zilelor noastre, în ciuda abundenței de analize existente în ultimii ani. Autoarea, cercetătoare la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS) al Universității Naționale de Apărare „Carol I” și doctor în științe militare, ne surprinde printr-o abordare multidimensională și complexă a securității, cu accent pe securitatea individului și pe aspectele non-militare ale acesteia. După ce trece în revistă principalele paradigme ale securității, corespunzând epocii Războiului Rece și celei post-bipolare, autoarea arată faptul că acest concept al securității are o mare complexitate, iar schimbările sociale înregistrate de istoria omenirii au produs și schimbări majore în reprezentarea socială a securității.

Securitatea nu este doar o reflectare a nivelului material al puterii (dotării unui actor statal sau non-statal) ci și, în special, percepția, imaginea asupra contextului social, psihologic, istoric și cultural în care ființează actorul de referință. Securitatea ca politică publică nu mai este apanajul statelor ci își găsește rostul și la nivelul individului, al grupurilor umane etc. iar omul este, după cum precizează A. Sarcinschi, „creator de sensuri”, deoarece el interpretează mediul de securitate, lumea înconjurătoare. Așadar, securitatea are atât o dimensiune obiectivă, cât și una subiectivă, ambele strâns legate între ele, iar cercetătorul în studii de securitate nu se poate mulțumi cu analiza bazei fizice a securității (teritorii, populație, resurse etc.), fără a lua în calcul și „sensurile culturale” create de indivizi în interacțiunea lor permanentă.

Autoarea arată că securitatea militară nu trebuie studiată în completă izolare de cea economică, socială, culturală, ecologică deoarece există o interdependență reală între dimensiunea ne-militară și cea militară a securității. Cercetătorul în domeniul securității se confruntă cu dificultatea de a opta între diversele metodologii de studiu, căutând eventuale complementarități și realizând un „bricolaj”, adică „un set de repre-

zentări aduse împreună, ce reflectă specificul unei situații complexe”. Metodologia cercetării este una multidisciplinară și se bazează preponderent pe teoria reprezentării sociale a securității, pe instrumentele politologiei, Relațiilor Internaționale, dar și ale sociologiei și psihologiei sociale.

Cartea cuprinde patru mari capitole care îi asigură o structură logică și echilibrată. Primul se referă la originile și evoluția conceptului de securitate și la principalele paradigme și autori consacrați, cu accent pe globalizare și extinderea sferei de analiză a securității; al doilea trece în revistă noile concepte intrate în analiza de securitate, insistând pe nivelul de analiză al individului în sistemul global și pe noțiunea de „privatizare” a securității și oferind o analiză comparativă a politicilor și strategiilor de securitate la nivelul unor state considerate puteri mondiale sau regionale și la nivelul organizațiilor internaționale; al treilea cuprinde dimensiunile securității – politică, militară, economică, socială, culturală, ecologică și psihosocială, cu accent pe factorii care influențează reprezentarea socială a securității; al patrulea capitol oferă o perspectivă asupra unei posibile metodologii de analiză a disciplinei, bazate pe reperele metodologice necesare, pe definirea cât mai exactă a noțiunilor folosite frecvent dar adesea impropriu – „vulnerabilitate”, „risc”, „pericol”, „amenințare”, „criză”, „conflict” etc.

În final, autoarea propune „o grilă de analiză a stării de securitate” bazată pe următoarele domenii: politic, militar, economic, social, ecologic și psihosocial, cu precizarea interdependenței dintre acestea și a necesității de a identifica pentru fiecare indicator o scală de măsurare.

Lucrarea, în fapt o parte substanțială din teza de doctorat a autoarei, conține o bibliografie destul de bogată și adusă la zi, un mini-dicționar de acronime și câteva anexe interesante, fiind, în opinia noastră, un instrument util cercetătorilor și cadrelor didactice specializate în studiul securității, dar și studenților, jurnaliștilor și tuturor celor ce vor să înțeleagă corect evoluția lumii contemporane.

Șerban Filip Cioculescu

SUMMARY

• INTERNATIONAL SECURITY

- The South-Caucasus within the European Security System – **dr. GAYANE NOVIKOVA** 5
- Pipeline Politics in the Caspian Region – **dr. CIPRIAN MENIAMIN BENE** 10

• WIDER BLACK SEA AREA

- The “Black Sea Synergy” Initiative – the European Union Plans the Widening of Regional Cooperation – **dr. ANNELI UTE GABANYI** 27

• RUSSIA/CIS

- Ideology *versus* National Interest: Elements of the Russian Foreign Policy – **MARIANNA KULEVA** 31

• THE MIDDLE EAST

- The United States Strategy for the Broader Middle East: Critics of the Neo-Conservatism and the Limits of the Democratic Peace Theory – **MIHAELA MATEI** 41

• THE STUDY OF INTERNATIONAL RELATIONS

- Perspectives of The Scientific Research in Security Studies and International Relations in Romania – **dr. MIHAIL E. IONESCU, ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 57

• SECURITY STRATEGIES

- The Post-Conflict Stabilization and Reconstruction Process: a Theoretical Approach – **DRAGOS BĂNESCU** 65
- Romanian Armed Forces Role in Post-Conflict Stabilization and Reconstruction Process in Iraq – **Lt.-col. LAURENȚIU-CRISTIAN DUMITRU** 78

• DEFENSE POLICY

- Controversial Aspects of the Defense Policy of the Popular Republic of China: the Revolution in Military Affairs and the Geographical Projection of Security and National Power – **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 89

• OPINIONS

- Detaching from Realism or on the Poorness of the Neo-Classical Realism – **dr. ANDREI MIROIU** 105
- Romania in the 21st Century: From the National Bankruptcy to the Re-Launching of the Modernization Process – **IULIAN FOTA** 113

• SCIENTIFIC AGENDA

- International Seminar: “How can the Black Sea Region contribute to improved global security?” Bucharest, June 7-9 2007 – **DRAGOS BANESCU** 121
- International Conference: Balkan Communication Network, Bucharest, June 28-29 2007 123
- Informal reunion of the “Romania in International Politics” Working Group discussing about the Kosovo issue, Bucharest, July 13th 2007 125

• REVIEWS

- Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* – **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 129
- Great Humanitarian Problems Debated by the Scientists – Ionel Cloșcă and Ion Suceavă (eds.) – **LAURENȚIU IONESCU** 132
- Alexandra Sarcinschi, *Vulnerability, Risk and Threat* – **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 135